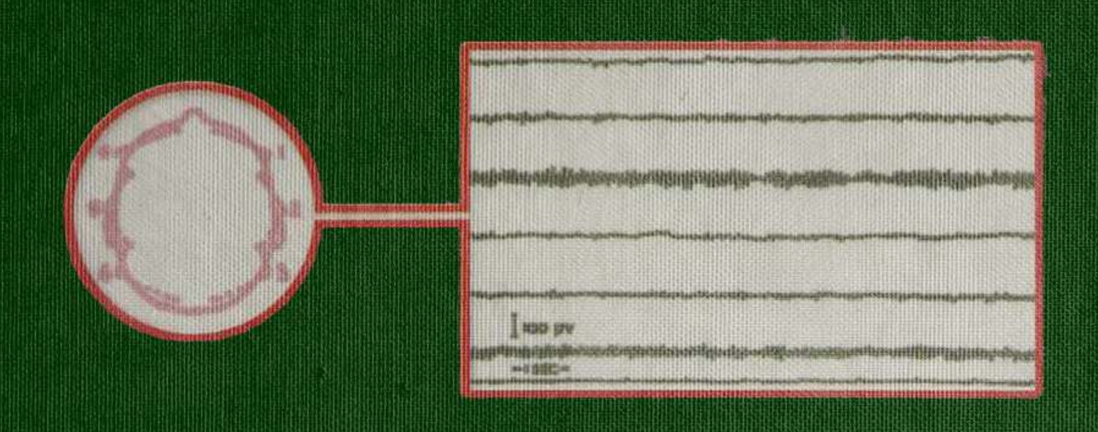
VIAJE POR LA MENTE DE UN MUSULMÁN

READING THE MUSLIM MIND

HASSAN HATHOUT

Prólogo de Ahmad Zaki Yamani

Dirección y supervisión de la traducción: Dr. Bahige Mulla Huech

HASSAN HATHOUT

ČITANJE MUSLIMANSKOG UMA

BESPLATAN PRIMJERAK

NASLOV IZVORNIKA
Reading The Muslim Mind

IZDAVAČ
Dobra knjiga d.o.o.
Put Famosa 38, Sarajevo

ZA IZDAVAČA
Izedin Šikalo

PRIJEVOD S ENGLESKOG
Naida Hota-Muminović

UREDNIK
Mehmedalija Hadžić

LEKTURA
Omer Resulović

KOREKTURA
Malik Hadžić

OBRADA TEKSTA
art studio DK / Affan Šikalo

ŠTAMPA
Dobra knjiga, Sarajevo

ZA ŠTAMPARIJU
Izedin Šikalo

Hassan Hathout

ČITANJE MUSLIMANSKOG UMA

S engleskog prevela:
NAIDA HOTA-MUMINOVIĆ

Sarajevo, 2015.

ONIMA KOJI SU POSVEĆENI
LJUBAVI, ISTINI
I LJUDSKOJ PORODICI

Zahvala

Zahvalan sam Bogu, Koji mi je omogućio da napišem ovu knjigu, iako je to, na kraju krajeva, bilo za vrijeme mog mirovanja u podužem periodu bolesti, bez kojeg bi ovo pisanje, vjerovatno, i dalje odugovlačio u budućnost, koja možda nikada ne bi ni došla, a sve pod iluzijom da sam "prezauzet". Kako Kur'an kaže: *"Moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao."* (4,19)

Poslanik Muhammed kaže: "Ko je nezahvalan ljudima nezahvalan je i Bogu." Stoga posebno sa zahvalnošću odajem priznanje velikoj podršci, pomoći i poticaju koje mi je pružala moja supruga Salonas. To me nije iznenadilo, jer naš brak od samog početka već dvadeset i tri godine traje po tom obrascu.

Dugujem zahvalnost i mojoj braći i prijateljima koji su me stalno poticali da pišem, ispravno tvrdeći da je pisano djelo dugotrajnije od izdašnih govora, koji su itekako potrebni.

Posebno sam zahvalan gospođi Carol De Mars, dragoj prijateljici i prefinjenoj duši, koja je volonterski marljivo pregledala tekst dajući neprocjenjive uredničke savjete.

Zauvijek dugujem zahvalnost mom izdavaču, koji je omogućio da ovaj moj zadatak bude istovremeno i lahak i ugodan.

Na kraju, ali ništa manje važno, gospođica Hedab el-Tarifi ponijela je breme ekspeditivnog kucanja rukopisa, ne pokazujući nikada zamor prilikom zahtjeva za izmjenama teksta ili prilikom njegovog ponovnog uređenja. Neka Bog nagradi sve njih!

Hassan Hathout

SADRŽAJ

Predgovor

Šejh Ahmed Zeki Jamani

Od svih većih religija svijeta, islam se izdvaja po tome što svoje ime nije dobio po nekom plemenu ili nekoj osobi, poput judaizma (od Judeja), ili kršćanstva (od Krist), ili budizma (od Buda). Islam svoje ime ne izvodi iz imena poslanika Muhammeda, neka je Božiji mir i blagoslov na njega, i uprkos sklonosti nekih ranijih orijentalista da koriste pojmove poput "muhamedanizam" i "muhamedanci", muslimani ove nazive ne prihvataju za svoju vjeru ili za sebe same.

Riječ *islam* izvodi se iz dva izvora: *teslim*, to jest pokornost, predanost, i *selam*, to jest mir, i u svojoj suštini on predstavlja kompletno i integrisano učenje koje određuje odnos između čovjeka i njegovog Stvoritelja, kao i odnose između ljudi samih.

Odnos ljudskog bića prema Svemogućem jeste odnos potpune predanosti stvorenog volji njegovog ili njenog Stvoritelja. To je suštinsko i opće značenje riječi *islam*, koje nije omeđeno vjerom koja je objavljena preko poslanika Muhammeda. Zapravo, Kur'an govori o jednom broju poslanika, Božiji mir neka je na sve njih, koji su se kao muslimani pojavljivali prije našeg poslanika Muhammeda. Tako je Abrahamova religija, kao i religija, zapravo, svih poslanika, kako nam kazuje Kur'an, bila islam:

"...On vas je izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao, u vjeri pretka vašeg Ibrahima. Allah vas je odavno muslimanima nazvao, i u ovom Kur'anu, da bi Poslanik bio svjedok protiv vas, i da biste vi bili svjedoci protiv ostalih ljudi..." (22,78) - prijevod kur'anskog teksta preuzet iz prijevoda Besima Korkuta. (prim.prev.)

S druge strane, odnosi među ljudskim bićima vođeni su drugim izvorom riječi islam, mir, što, naravno, uključuje toleranciju i milost. Kad Poslanik opisuje muslimana, on kaže da je "musliman onaj od čijeg su jezika i ruke drugi muslimani sigurni". Poslanik je, također, pohvalno govorio o toleranciji i tolerantnima, kao u hadisu: "Bog je milostiv prema tolerantnima, prema onima koji su tolerantni u prodaji i tolerantni u kupovini."

U ratu, pravila ratovanja nalažu da se musliman ne smije boriti protiv nemuslimana u borbi, osim ako ga ovaj ugrožava. I to je bio osnov na kojem je dato Božije odobrenje muslimanima da se bore. Ovo se najbolje vidi u kur'anskim riječima:

"Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini - a Allah ih je, doista, kadar pomoći." (22,39)

Odnos između muslimana i nemuslimana, uopćeno govoreći, odnosno muslimana i ljudi Knjige, specifično govoreći, višeznačna je tema i zaslužuje mnogo širu raspravu od one koja je prikladna u jednom uvodu ovakve vrste. Na ovom mjestu dovoljno je reći da su tolerancija i mir blizanački principi koji čine osnovu ovog odnosa. To je ono što je naređeno kur'anskim tekstom i Poslanikovim izjavama. Što se tiče incidenata iz historije koji proturiječe ovim principima, oni se pripisuju tim određenim muslimanima, a ne islamu, kao što i manifestacije nekršćanskog ponašanja trebaju biti pripisane pojedincima kršćanima, a ne učenju Isusa Krista, Božiji mir neka je s njim!

Islam se također odlikuje time što musliman koji mora biti u miru s drugima mora također biti u miru sa samim sobom. To je neizostavni učinak potpunog predanja muslimana volji Božijoj. Islam je jedinstven po kompatibilnosti i skladu koje uvodi između duhovnog i materijalnog aspekta života. Postupke muslimana u sferi materijalnog kontroliše i kanališe duhovno učenje njegove, odnosno njene vjere, kao što to posebno primjećuju oni koji su upoznati s islamskim zakonom u domenu poslovnih transakcija i ličnih odnosa. Klanjanje je u islamu, s druge strane, mješavina govornog izričaja i fizičkih pokreta čija je svrha potvrđivanje i naglašavanje duhovne suštine. Svakodnevno klanjanje muslimana čini, naprimjer, nekoliko tjelesnih kretnji. Među njima, *ruku* (saginjanje) izražava poniznost muslimana pred veličinom njegovog, odnosno njenog Gospodara, dok tako sagnut izgovara riječi: *"Slavljen je moj Gospodar, Veličanstveni!"* Na sličan način *sudžud*, odnosno padanje ničice u klanjanju, opisuje sićušno postojanje ljudskog bića pred beskonačnom veličinom Boga, i u toj skrušenoj poziciji onaj koji služi ponavlja propisane riječi: *"Slavljen je moj Gospodar, Svevišnji!"* Ove pozicije i kretnje označavaju spremnost muslimana da služi svome Gospodaru i Stvoritelju, polažući svoje povjerenje i vjeru u Njegove milost i veličanstvenost. Saginjanje i padanje ničice izražavaju krajnju skrušenost muslimana, koju zadržava samo za Boga i ni za koga drugoga. Kur'an poučava muslimane da kazuju:

"Tebi se klanjamo i od Tebe pomoć tražimo!" (1,5), u prijevodu Besima Korkuta, ovo je 4. ajet. (prim.prev.)

Što se tiče poslova koje muslimani obavljaju s drugima, njihova im vjera nalaže da budu pravedni.

Historija čovječanstva bila je svjedokom više civilizacija: kineske, egipatske, grčke, perzijske i rimske. Historija je vidjela i islamsku civilizaciju. Svaka od ovih civilizacija koje su prethodile islamskoj postala je poznata po nečemu što ih

je izdvajalo od ostalih. Tako je u Grčkoj cvjetala filozofija, a arhitektura je bila više razvijena kod Rimljana. S druge strane, islamska civilizacija značajna je po tome što je uzdigla sva značajnija polja znanja, poput medicine, astronomije, hemije, matematike, filozofije, kao i arhitekture. Ali je ipak najznačajnija odlika koja islamsku civilizaciju izdvaja od prethodnih ta što nam je tačno poznato kad je rođena, odnosno počela je nakon objave islamske vjere Poslaniku u sedmom stoljeću nove ere. Poređenja radi, drugim civilizacijama bila su potrebna stoljeća da se razviju i da se pojave u prepoznatljivom obliku. One nemaju tačan period početka niti datum rođenja, ako koristimo taj izraz. Štaviše, dok su ostale civilizacije ponikle iz društvenog miljea u kojima su nastajale, mekanski Arapi iz sedmog stoljeća nisu ni bili u stanju uspostaviti civilizaciju čije će glavno obilježje biti znanje, jer su uglavnom bili neuki i nepismeni. Ono što ih je iz temelja uzdrmalo, preokrenuvši naglavačke njihovu društvenu strukturu, bio je poziv Muhammedov, neka su Božiji mir i blagoslov na njega! Taj poziv i ta Božanska poruka preobrazili su ih, uputivši ih da krenu u skoro sve tada poznate pravce svijeta, mijenjajući tok historije kako su napredovali.

Istina je da nisu svi arapski plemenski običaji koji su preovladavali prije islama ukinuti Kur'anom i Poslanikovim *sunnetom*[1]. Neki su običaji podržani, neki su modificirani i integrisani u novi pravni i moralni poredak, a oni običaji koji nisu bili u skladu s islamom odbačeni su. Neke običaje koji nisu bili direktno pokriveni Kur'anom ili sunnetom kasnije su obradili pravnici i učenjaci koji su tumačili originalne tekstove, pa su posredstvom njihovih zaključaka

---

[1] *Sunnet*, doslovno, "put, kurs, pravilo, model ili ponašanje u životu". U islamskoj literaturi koristi se da bi se označio primjer, odnosno način života poslanika Muhammeda, što je drugi glavni izvor islamskog prava. Prim. ur. Izvornika.

tragovi nekih starih, nepoželjnih beduinskih običaja našli svoj put do *Šerijata* (islamskog zakona). Taj dio Šerijata, kao što ćemo kasnije vidjeti, nije nepromjenjiv i mora biti prepušten kvalifikovanim pravnicima datog vremena na preispitivanje. To je, međutim, duga i zahtjevna tema koja bi zahtijevala dugačak diskurs i objašnjenja. Pa ipak, jedan ili dva primjera iz oblasti porodičnog zakona mogla bi pojasniti ovo stajalište.

Poligamija i pravo muškaraca da se razvedu od svojih supruga bila je predislamska praksa u Arabiji. Muškarcu je bilo dozvoljeno da ima žena koliko mu volja i mogao se od njih razvoditi i mijenjati jednu drugom bez ograničenja. Ovakvo stanje potrajalo je i u prvoj polovini Poslanikovog, neka su Božiji mir i blagoslov na njeg, života. Islamskim učenjem je stavljena granica na pitanje broja supruga koje je muškarac mogao imati u isto vrijeme, uvjetujući pravo da ima više od jedne žene time da je u stanju da prema njima postupa pravedno. Štaviše, pravo na više od jedne supruge s izvorno postavljenim ograničenjem usko se povezuje sa situacijama kad se muškarac mora brinuti za siročad. U tom smislu, Kur'an prijeti onima koji su sebi uzeli imovinu koja zakonito pripada siročadi:

"Oni koji bez ikakva prava jedu imetke siročadi - doista jedu ono što će ih u vatru dovesti i oni će u ognju gorjeti." (4,10)

Muslimani, kojima je bila povjerena imovina siročadi, ovim su bili uznemireni. U strahu da bi se dio te imovine mogao pomiješati s njihovim vlastitim investicionim sredstvima i da bi tako, nepažnjom, mogao biti uskraćen siročadi, zahtijevali su da Poslaniku donesu na čuvanje (prim. prev.) imovinu siročadi kako bi se spasili od kršenja Božijeg zakona. U to vrijeme objavljen je još jedan kur'anski ajet:

"Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni, onda se ženite onim ženama koje su vam dopuštene,

sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo jednom; ili - eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati." (4,3)

Zakonsko tolerisanje poligamije, koja je dozvoljena Kur'anom, muslimani su, nažalost, često iskorištavali slabo uvažavajući uvjete pod kojima se ona može prakticirati. Umjesto da se na poligamiju gleda s krajnjim oprezom i ozbiljnošću, kako to nalažu okolnosti pod kojima je ona dozvoljena i uvjetima pod kojima je prihvatljiva, pravo na poligamiju za neke muškarce u pojedinim društvima jednostavno je postalo dozvola za uživanje višestrukih seksualnih odnosa.

Naročito su mnogi Arapi, stekavši veliki imetak, poligamiju učinili pravilom, umjesto izuzetkom, mada nisu prelazili ograničenje od četiri žene u isto vrijeme, posezali su za razvodima kad god bi se javila želja za promjenom. Koristili su razvod kako bi stekli ovozemaljska zadovoljstva, mada su znali da je razvod, iako zakonom dozvoljen, u isto vrijeme, prema riječima Poslanika, neka su Božiji mir i blagoslov na njeg, "Bogu najomraženije dozvoljeno djelo". Štaviše, Kur'an je potpuno jasan u smislu kako se ta omražena mjera treba sprovesti. Kad bračni odnosi postanu zategnuti i kada se pogoršaju, treba prvo pribjegnuti arbitraži:

"A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njene porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!" (4,35)

U slučaju da arbitraža ne uspije, muž može primijeniti jedan čin razvoda, čije se djelovanje odgađa na period od tri mjeseca i deset dana, nakon čega se razvod konačno izvršava. Tokom tog perioda odgađanja supruga ostaje u bračnom domu kako bi njen suprug imao priliku da ponovo razmotri razvod, pravni lijek koji je ipak tako mrzak Bogu. Ovaj

oblik razvoda može se izvršavati tri puta između muža i žene. Ako se desi i treći put, tada postaje konačan odmah, a njih dvoje bivaju rastavljeni zauvijek, osim ako se žena ne preuda za nekog drugog muškarca i od njega se razvede. Ovo se vidi u tekstu Kur'ana:

"Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati... A ako je opet pusti, onda mu se ne može vratiti što se neće za drugoga muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugome vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati..." (2, 229-230)

Uprkos tome što je Kur'an u vezi s ovim potpuno jasan, muževi muslimani ponekad su jednim činom izvršavali sva tri razvoda. Neki muslimanski pravnici iz straha ako bi se zadržao period "hlađenja", kad Kur'an dozvoljava supružnicima da ponovo razmotre svoju odluku, bili su mišljenja da se tri razvoda mogu sprovesti jednim činom (jednom formulisanom izjavom, prim.prev.) ili da u isto vrijeme vrijede kao samo jedan razvod. Međutim, kad je halifa Omer ibn el-Hattab, drugi halifa poslije smrti Poslanika, vidio kako se ljudi olahko odnose prema tako teškoj stvari kakva je razvod, naredio je da izgovaranje sva tri razvoda zaista i znači sva tri razvoda. Štaviše, učenje Poslanikovo o ovom pitanju utvrđuje da se čovjek ne može razvesti od svoje žene u nekim određenim situacijama, kao za vrijeme njene menstruacije ili u vremenu između dva menstrualna ciklusa, ako su u to vrijeme imali intimne odnose (snošaj je zabranjen za vrijeme menstruacije). Kad je jedan od Poslanikovih ashaba, Abdullah ibn Omer, prekršio ovo pravilo, Poslanik mu je naredio da vrati svoju ženu.

Ovi primjeri iz nekih muslimanskih društava zaslužuju osudu. Zbog ovakvih primjera oni koji posmatraju stekli su iskrivljen pogled na naš pravni sistem. Međutim, uprkos tome, Šerijat, posebno oni njegovi dijelovi koji se odnose na

žene i na pitanja ustrojstva, ostaje jedinstven pravni sistem u onome što on donosi u zaštiti ljudskih prava i organiziranju društava i pojedinaca.

Zaista je žalosno što ti sjajni aspekti Šerijata koji služe čovječanstvu ostaju zasjenjeni nastojanjima nekih muslimana da pretjeraju u okrutnosti kad je riječ o konceptu kazne u islamu. To je rezultat nesporazuma o islamu uslijed kojeg su muslimani, a da ne govorimo o stranim orijentalistima, postali žrtve. Islam nije objavljen kako bi se kradljivcu odsjekla ruka niti da bi se kamenovao bludnik, već je došao kako bi zaštitio i čuvao ljudsko dostojanstvo. Okrutnost kažnjavanja prijestupnika postoji više kao zastrašivanje nego kao trenutno izvršenje. Ovo je izraženo u činjenici da se mnoge prepreke moraju preći kako bi se izvršila kazna – teret dokazivanja tako je tegoban da je primjena kazne praktično nemoguća.

Tako se uskogrudni čude što je izvorno islamsko društvo obilježeno ljubaznošću i bliskošću. To su neki od preduvjeta koji su propisani islamom kako bi se uspostavila civilizacija višeg reda, naravno, gradivni elementi koji čine takvu civilizaciju, ljudska bića, moraju biti najvišeg kalibra, oblikovani idealima koje je odredio njihov Stvoritelj.

Međutim, mamac ovozemaljskih iskušenja uzeo je svoj danak u odanosti muslimana naredbama njihovog Gospodara i nerealno je očekivati da su mnogobrojni oni u muslimanskim društvima čije je ponašanje potpuno islamsko. U mom životnom iskustvu susreo sam samo manji broj njih – i odlučno tvrdim da je dr. Hassan Hathout jedan od njih. Stoga sam zaista bio veoma počašćen njegovim zahtjevom da napišem uvod u njegovu knjigu *Čitanje muslimanskog uma*. Iščitavanje njegovih misli, čak i prije nego što sam pročitao njegovu knjigu, pomoglo mi je da se ukrcam na putovanje u svijet "realnih ideala".

Dr. Hathout razumijeva islam u njegovom pravom smislu, kako ga i treba razumijevati. Njegova vjera u Boga i u Njegovu jednoću stoga nije samo rezultat njegovog prihvatanja Božije objave i Poslanikova učenja, već je ona i proizvod snažnog umnog napora u kojem su primijenjeni logika i promišljanje. Takav umni napor je u skladu s mnogim kur'anskim podsticanjima čovjeka da misli, promišlja i razmatra univerzum i vlastito postojanje unutar univerzuma, jer to proširuje čovjekovo znanje o Stvoritelju. Navest ćemo kur'anske riječi:

"U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koje i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju: 'Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi...'" (3, 190-191)

Stoga prvo poglavlje knjige, koje nosi naslov "Bog", iscrtava stazu koja može povesti muslimana do znanja njegovog/njenog Gospodara i tako olakšati vjeru i njeno potpuno prihvatanje. Njegov je stil u isto vrijeme uvjerljiv za mlade, kao i za zrelije odrasle osobe koje ne vjeruju. Njegova logička analiza činilaca koja usmjerava ka postojanju Božijem vodi nas u drugom poglavlju u još logičniju analizu posljedica postojanja Boga, onako kako se one očituju u ljudskom biću, u vidu ponovnog oživljenja i života poslije smrti, u vidu razlike između čovjeka i životinje i kroz tri glavne monoteističke religije koje imaju zajedničko polazište u ličnosti praoca Abrahama, a riječ je o judaizmu, kršćanstvu i islamu.

Treće poglavlje knjige jeste zanimljivo i objektivno izlaganje islama i njegovih odnosa s ostalim dvjema religijama. Čitalac nemusliman koji nema nikakvo znanje o islamu bit će zapanjen vezama koje povezuju islam posebno sa kršćanstvom.

Kur'an kazuje:

"Ti ćeš, sigurno, naći da su vjernicima najljući neprijatelji jevreji i mnogobošci; i svakako ćeš naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni koji govore: 'Mi smo kršćani', zato što među njima ima svećenika i monaha i što se oni ne ohole." (5,82)

Islamska civilizacija je ostavila jasan trag na civilizaciju Zapada u raznim disciplinama i umjetnosti. Zapadnom svijetu dala je temelj na kojem je mogao sagraditi vlastitu civilizaciju, što je i vidljivo iz slobodne upotrebe prilagođenih oblika arapskih riječi i njihovih prijevoda.

Arapska riječ za "univerzitet", *jami'ah*, naprimjer, ima svoj korijen u riječi *jami'*, što je naziv za veću džamiju u nekom gradu ili mjestu. Upravo su discipline poput medicine, astronomije i prava prvobitno predavane u džamijama gdje su studenti sjedili u krugovima oko svojih učitelja. Ovaj je obrazac oponašan na Zapadu u smislu da su ustanovljene posebne građevine i dat im je naziv koji korespondira u značenju s arpaskim *jami'*, to jest na latinskom, *universitas*, odnosno *univerzitet*, u modernim jezicima. Obrazovni stepen koji bi muslimanski student stekao nakon uspješnog završetka studija bio je *ijazah*, što odgovara u značenju riječi *licenca* (*license* u engleskom, prim.prev.), što je, naravno, naziv akademskog zvanja u nekim evropskim zemljama.

Sada bi već trebalo da je poznato da je jaz između muslimana i kršćana imao političke korijene. On nije prouzrokovan dolaskom islama kao religije, i, kako autor ističe, pogrešno je danas dominantnu civilizaciju opisivati kao judeo-kršćansku. To je samo pokušaj da se stavi mrlja na provjerene historijske činjenice koje dokazuju značajan utjecaj ranih muslimanskih generacija na ovu civilizaciju, koji je bio, zapravo, mnogo veći nego utjecaj Jevreja. Stoga je prikladnije današnju civilizaciju opisati kao judeo-kršćansko-islamsku. Ovo poglavlje otkriva obim uvažavanja u

kojem Kur'an Mojsija (Musaa, a.s.) smatra poslanikom Jevrejima. Pripovijedanje o Musaovoj borbi s njegovim narodom se nekoliko puta ponavlja u Kur'anu, a ime Musa mnogo češće se spominje u Kur'anu nego ime našeg poslanika Muhammeda, neka su Božiji mir i blagoslov na obojicu. Imena poslanika Ismaila, Ishaka, Jakuba, Musaa, Haruna, Davuda, Sulejmana i Jusufa veoma su popularna u islamskoj zajednici. Sve to ukazuje na to da je sukob između muslimana i Jevreja političke, a ne religijske prirode. Zapravo, Jevreji bi sami trebali prvi priznati da su uživali više sigurnosti i bolje postupanje prema njima u islamskoj državi nego bilo gdje drugo. Kad je islamska vladavina doživjela svoj kraj u Španiji, novi su vladari protjerali Jevreje, i oni su pobjegli u drugu islamsku državu, Osmansko carstvo.

Po istom obrascu, veze tolerancije i saradnje između islamskog i kršćanskog svijeta mogu biti posebno jake ako im se daju potrebna iskrenost i politička volja. Razlike između ove dvije religije ne pozivaju na neprijateljstvo, već postoji dovoljno zajedničkih interesa koji nalažu okončanje niza nepravdi kojima su muslimani bili, i još su, izloženi. Vrijeme je da se sve to okonča i da se ruke udruže kako bi se otklonili ogorčenost i gnjev koji su se gomilali godinama.

Četvrto poglavlje knjige, jedno od najdužih i najvažnijih, analizira anatomiju islama. Dr. Hathout kratko analizira Šerijat, to jest islamski zakon, razdvajanje religije od države, i demokraciju. Također se bavi duhovnim aspektima islama, kao, naprimjer, klanjanjem i moralnim porukama koje su disciplinirale muslimane i koje su u njih usadile suosjećanje, samilost i ljubav za sve što je dobro. Želio bih samo da dr. Hathoutovom veoma zanimljivom objašnjenju Šerijata dodam još nešto: mora se napraviti jasna razlika između dvije stvari: s jedne strane stoje kur'anska pravila i naredbe, i ima ih jako malo, i pravila koja su ustanovljena provjerenim izjavama i djelima Poslanikovim, i svi oni čine sveti i nepro-

mjenjivi pravni izvor; s druge strane stoji ogroman korpus pravnih mišljenja koja su donosili muslimanski pravnici i učenjaci iz svih mezheba i svih vremena. Ovi drugi propisi nisu obavezujući za muslimane u religijskom smislu, pa ih zato ne treba smatrati svetim ili nepromjenjivim.

Jedan od izvora islamskog prava jeste ono što islamski pravnici zovu *mesalih murselah*, što u slobodnom prijevodu znači "opći interes". Rani pravnici koristili su ovaj izvor kako bi postavili nova pravila koja bi pokrivala situacije koje se nisu javljale za vrijeme Poslanikovog života, pa ih stoga i nema u tekstovima, u Kur'anu i sunnetu. Pravnici su dalje koristili opći interes kao zvijezdu vodilju pomoću koje bi se propisi tekstova mogli tumačiti. Neki su otišli i dalje dajući prednost općem interesu u odnosu na tekstove gdje bi se javio sukob između ovoga dvoga, što je poprilično radikalan korak čak i za zamisliti.

Nastavlja se neprekidna potraga za rješenjima za nove probleme koji se javljaju kako se mijenjaju vremena, a s njima i prateće promjene potreba u islamskoj zajednici. Odatle potreba da se Šerijat razvija. Njegov razvoj započeo je kratko nakon Poslanikove smrti, a jedna od najodvažnijih ličnosti u donošenju promjena bio je drugi halifa Omer ibn el-Hattab, koji je išao i tako daleko da prilagodi ili obustavi primjenu nekih kur'anskih odredbi[2]. Ovaj uvod zasigurno nije pravo mjesto za potpuno pojašnjavanje ove teme, pa ću svoje komentare ograničiti praveći paralelu između dvije glavne škole u promišljanju teme *idžtihada*, odnosno pravnog prosuđivanja, gdje jedna škola radije strogo slijedi tekst i njegova doslovna tumačenja bez posebnog razmišljanja o

[2] Odluka halife Omera, međutim, nikada nije bila proizvoljna, već je bila zasnovana na njegovom razumijevanju i tumačenju kur'anskih naredbi i njihove primjene u preovlađujućoj situaciji u zemlji. U svim takvim prilikama savjetovao se s Poslanikovim učenim ashabima koji bi bili prisutni i oformio je svoje savjetodavno vijeće; svi su se u tome s njime slagali. (pr. urednika Izvornika.)

njegovim ciljevima, i druga koja više traži svrhu i mudrost koje leže u pravnim odredbama.

Dr. Hathout pripovijeda događaj o vojnicima kojima je bilo zapovijeđeno da ne klanjaju *'asr*, poslijepodnevnu molivu (ikindiju, prim. prev.), osim ako budu na području zvanom Beni Kurejza. Kako se bližio kraj ikindijskog vremena, a oni nisu još bili stigli do svog odredišta, neki su odabrali da klanjaju temeljeći svoju odluku na tome da ne trebaju tumačiti Poslanikovu naredbu u značenju da se trebaju suzdržati od klanjanja, već da trebaju žurno ići ka svome cilju. Ostali vojnici odabrali su doslovno tumačenje Poslanikove naredbe, suzdržavši se od klanjanja sve dok nisu stigli na svoje odredište. Kasnije je Poslanik, neka su mir i blagoslov Božiji na njeg, odobrio oba tumačenja, jer su oba bila zasnovana na zdravim postavkama. Omer ibn el-Hattab je pripadao školi koja je više tražila mudrost i svrhu pravnih odredbi nego njihovo doslovno značenje. Moje čitanje djela dr. Hathouta o tome kako tumačiti odredbe ili kako ih prilagođavati ili kako ih razvijati da bi se razumjele nove situacije koje se stalno mijenjaju pokazuje da se i on naslanja na istu školu.

Autor je izvrsno objasnio odnos između islama i demokracije. Islamska vlada, kako je to riješeno u Kur'anu i Sunnetu, ne podrazumijeva nikakav posebni oblik ustavnog sistema. Ono što Kur'an i Sunnet čine jeste postavljanje temeljnih principa na kojima se treba zasnivati svaki ustav. Vladara trebaju izabrati drugi i on treba vladati samo u skladu sa zakonom. Poslovi zajednice trebaju biti vođeni odlukama većine, što je suština sistema koji se zove *šura*. Poslanik je, u svojstvu vladara države, bio obavezan ovim sistemom, osim kad su njegove odluke bile određene Božijom objavom. U skladu s potrebama i okolnostima vremena i mjesta, ostavljano im je da odluče kako će se *šura* (međusobno dogovaranje) sprovoditi u praksi, kad je riječ o formi.

Tako je osiguran suštinski element prilagodljivosti. Kako bismo prikazali nešto više iz historije Omerovog hilafeta, dajemo sljedeći primjer: on bi obično sprovodio dogovaranje (*šuru)* u džamiji. Međutim, kad bi predmet odlučivanja bio težak i kad bi zahtijevao duboko razmatranje, odlazio bi van grada, na otvoreno, zajedno sa svima koji su bili učesnici dogovaranja. Tamo su znali provesti dane raspravljajući o predmetu sve dok ne bi postigli odluku većine, koja bi onda bila obavezujuća za vladara.

Osim vladavine većine u skladu sa sistemom šure, u islamskom je učenju uspostavljen čvrst koncept ljudskih prava. Sloboda vjerovanja, govora i kretanja, jednakost između građana države, sve je to bilo čuvano mnogo prije nego što su drugi narodi počeli svoju krivudavu putanju ka uvođenju ljudskih prava u svoje sisteme. Nažalost, mnogo toga se promijenilo od (o)svanuća islama i dopustilo se da mnoge iskonske odlike islamskog ustavnog sistema eroziraju. U nekim islamskim zemljama ne možemo se oteti utisku da *postoji nedvosmisl*ena antipatija između islama i demokracije.

Autor je dao jasno i jezgrovito objašnjenje pet stupova islama, koje musliman obično nauči još u djetinjstvu. Cilj ovoga jeste da se čitaocu nemuslimanu pruži jasna slika o tome kako musliman teži ka savršenstvu u svome odnosu sa Stvoriteljem, u smislu služenja Bogu i u smislu pridržavanja Božijih naredbi i zabrana u svome svakodnevnom ponašanju. Upravo ovaj posljednje spomenuti dio života muslimana, to jest njegovo ponašanje i vladanje prema drugima, najprije privlači pažnju promatrača. Moralni standard, koji je u ovom području uspostavljen u islamskom učenju, visok je i prožima sve aspekte života, čineći istinskog muslimana darežljivim, tolerantnim, umjerenim, koji nastoji činiti dobro drugim muslimanima, kao što bi to (u)činio svojim prijateljima i rođacima. Autor navodi sjajne primjere u Kur'anu

i sunnetu koji su utjecali na muslimane stoljećima i koji su u stanju da nemuslimanima pruže žive primjere o tome šta islam zapravo jeste.

Peto i posljednje poglavlje odnosi se na političke i društvene teme o kojima se vode mnoge polemike širom svijeta. Autorovi pogledi i predložena rješenja odraz su njegovog dubokog razumijevanja Šerijata i moralnih principa koje je on uveo. Naravno, muslimani su slobodni da o autorovim teorijama i zaključcima imaju drugačije mišljenje. Međutim, takve razlike u mišljenju dobrodošle su u vidiku islamskog učenja, a pravilo koje nam je dao naš Poslanik u tom smislu glasi: "Onaj koji napregne svoj um u potrazi za istinom ili za rješenjem nekog problema i pronađe pravi odgovor dobit će dvije nagrade, dok onaj koji napregne svoj um, ali promaši istinu dobija jednu nagradu." Po mom mišljenju, napori dr. Hathouta, koji bira traženje duha i mudrosti u tekstovima a ne zadovoljava se samo njihovim doslovnim značenjem, donijet će mu dvije nagrade, ne jednu.

UVOD

Rođen sam u Egiptu u vrijeme britanske okupacije. To je odigralo veoma važnu ulogu u mom životu, jer jedno od najranijih sjećanja koja nosim je sjećanje na moju majku kako s vremena na vrijeme "ubode" riječima: "Kad sam te nosila, dala sam zavjet da ćeš se zvati Hassan i da ću te posvetiti zadatku da istjeraš Britance iz Egipta." To je u meni ostavilo dubok trag. A ishod? Nije bilo bezbrižnog djetinjsva i nije bilo prijestupničke mladosti. Postojali su cilj i svrha u životu!

Moja je generacija išla stopama prethodnih generacija u borbi protiv britanske okupacije koristeći sva potrebna sredstva. U očima Britanaca i njihove lojalne egipatske vlade, mi smo bili teroristi, a za ostatak države i svijeta bili smo borci za slobodu. Kad sam kasnije za vrijeme studija živio u Britaniji, zavolio sam britanski narod i stekao poštovanje prema njima. Shvatio sam da ljudi mogu biti jako različiti od vanjske politike koju vode njihovi političari i državnici. To mi se isto desilo mnogo kasnije, kad sam stigao u Ameriku kako bih tu napravio svoj dom.

Moja naučna životna putanja bila je ispunjena ozbiljnošću i odlučnošću. Stekao sam medicinsku specijalizaciju iz akušerstva i ginekologije, a kako bih napravio i solidnu akademsku osnovu, stekao sam zvanje doktora nauka na Univerzitetu u Edinburgu u Škotskoj odbranivši tezu pod naslovom "Studija normalne i anormalne embriogeneze".

Imao sam čast da ostvarim svoj životni san i postanem univerzitetski profesor, šef odsjeka, liječnik, naučnik i učitelj, i da zadobijem visok položaj u stručnim krugovima u regiji, državi i na međunarodnom planu.

Međutim, sve ovo predstavljalo je samo jednu stranu mojih pluća kojima dišem. Moja druga ljubav bila je izučavanje religije, prije svih moje, ali i drugih. Literatura koju sam čitao nije bila ništa oskudnija od literature za studente koji stječu formalno religijsko znanje, ali osnove nauke i medicine davale su mi neprocjenjiv alat pomoću kojeg sam mogao promišljati religiju, razumijevati je i pojašnjavati.

Kao bilingvalna osoba, koja pripada dvjema kulturama, shvatio sam da se na Zapadu islam više zna po onome što on nije, a ponekad osjećam da i muslimani trebaju snositi dio krivice za to. Aktivno klevetanje i blaćenje islama su nekim grupama u politici, medijima i na polju zabave postali misija i karijera.

Čvrsto vjerujem da je osnovno ljudsko pravo da se zna šta nešto jeste. Također vjerujem da se mir, sloga i dobra volja među ljudima mogu graditi samo na osnovi ispravnog razumijevanja, a ne na mitovima i neistinama. Ljudi će tada postati svjesni istinskih sličnosti i razlika pa će, nadati se, poštovati svoje različitosti i prihvatiti da ih tolerišu i žive s njima.

Ova knjiga je skromni doprinos u tom smjeru u ime islama kao religije, vjere jedne milijarde naših susjeda na ovoj planeti.

Predstavljam je u LJUBAVI.

Ljubav je od Boga, mržnja od šejtana.

Hassan Hathout

Prvo poglavlje

BOG

"Vjeruješ li u Boga?", upitao sam svoju unuku. "Naravno", odgovorila je skoro pa otresito, a zatim, došavši do daha, dodala: "Mama tako kaže!" Potom sam podigao jednu od njenih knjiga i upitao je: "Ko je napisao ovu knjigu?" Odmah je pročitala ime autora. Nastavljajući diskusiju, rekao sam: "Zamisli da istrgnem ovu prednju stranu knjige na kojoj je ime autora i da ti kažem da je knjiga samu sebe napisala, bez pisca, dakle, šta bi na to rekla?" Naravno, njen odgovor bio je nedvosmislen: "Nemoguće", pa smo kroz nastavak našeg razgovora lahko i logično ustanovili da, kako god je knjiga dokaz postojanja autora, tako je stvoreno dokaz postojanja Stvoritelja.

Logična i jednostavna, ali upravo je to središnja ideja u razmišljanju muslimana. Možda je to slično intelektualnom procesu koji je naveo praoca Ibrahima (koji je u vidiku islamskog učenja također poznat kao otac poslanika) da pronađe Boga. Uvjeren u lažnost idola koje je njegov narod rezbario, i kojima se klanjao, on je počeo objekte iz prirodnog okruženja, poput zvijezda, Mjeseca i Sunca, smatrati za božanstva, shvativši, ipak, da se svi oni pokoravaju određenim zakonima. Promišljanjem je došao do Jednoga, Onoga Koji je uspostavio te zakone. Kur'an to na vrlo zanimljiv način opisuje:

"I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao. I kad nastupi noć, on ugleda

zvijezdu i reče: 'Ovo je Gospodar moj!' A pošto zađe, reče: 'Ne volim one koji zalaze!' A kad ugleda Mjesec kako izlazi, reče: 'Ovo je Gospodar moj!' A pošto zađe, on reče: 'Ako me Gospodar moj na Pravi put ne uputi, bit ću, sigurno, jedan od onih koji su zalutali.' A kad ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: 'Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!' A pošto zađe, on reče: 'Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge pridružujete!'" (6,75-78)

Ipak, poimanje Boga nije tako široko prihvaćeno kako se misli. Bio sam iznenađen spoznajom da su moje kolege, naučnici u akademskim krugovima Amerike i Evrope, i to ne samo iz bivšeg komunističkog bloka, ateisti. I ja sam lično u jednoj fazi mog života pokušavao biti ateista. To je bila moda neko vrijeme, odmah poslije Drugog svjetskog rata, među studentima u mojoj domovini Egiptu. Pokušavao sam se prilagoditi stavovima mojih vršnjaka, ali sebe nikada nisam pronalazio u konceptu *univerzuma bez Boga*. Konačno sam taj koncept odbacio jedne večeri kad sam otvorio rječnik kako bih provjerio značenje neke riječi. Došla mi je misao: "Zamisli da mi neko kaže da je nepogrešivi poredak riječi u rječniku ishod neke eksplozije u štampariji koja je olovna slova digla uzrak, a potom ih spustila, poredane ovako abecedno, kao u ovom rječniku." Moj um to nije prihvatao.

Ako je On Krajnji, Apsolutni Stvoritelj, slijedi da od Njega ništa nije "veće" u bilo kojem smislu, inače bi On bio "manje" od nečega, imao bi ograničenja, a to bi bilo nespojivo s apsolutnošću Jednoga ili s Prapočetkom o Kome govori filozofija. Njegove dimenzije u svim Njegovim atributima mogu se iskazati u kategorijama beskonačnosti. Matematika zaista priznaje beskonačnost kao matematičku činjenicu i iskazuje je posebnim znakom. Naravno, mi ne možemo

shvatiti šta beskonačnost stvarno znači, ali trebamo priznati da je to samo po sebi razumljivo, jer smo mi konačni, a konačni ne mogu razumjeti beskonačno. Tako Bog može shvatiti nas, a mi, uslijed svoje ograničenosti, ne možemo shvatiti Njega; o Njemu doznajemo upoznajući Njegove znakove i manifestacije onoga što On stvara. A kako se beskonačno ne može podijeliti s dva ili tri ili više (što je matematička činjenica), slijedi da ne može biti jedan Bog za Jevreje, neki drugi za kršćane, pa za muslimane, zatim drugi za Hinduse, pa još jedan za bezbožne itd. Bog je Jedan! Upravo ta Jednoća Božija nalazi se u korijenu islamske vjere i vjerovanja muslimana.

Kada se zamjenica "On" koristi kako bi se govorilo o Bogu, naravno da ona ne nosi nikakve konotacije roda. Bog je iznad takvih klasifikacija, a ovdje je riječ samo o jezičkoj upotrebi, koja je i ograničena i proizvoljna. Kad govorimo o jezicima, vrijedno je napomenuti da neki jezici, uključujući i engleski, nemaju riječ kojom bi označili Jednog Apsolutnog Stvoritelja. Stoga je upotreba velikog početnog slova u riječi *Bog* potrebna kako bi se On razlikovao od drugih bogova, koje su načinili ljudi, a koje označavamo malim početnim slovom "b". Neki su jezici za Njega zadržali posebno ime. Arapski jezik zadržava ime *Allah.* Bez obzira na to čitali mi *Bog* (na engleskom), *Dieu* (na francuskom), *Adonai* (na hebrejskom) ili *Allah* (na arapskom), ne bi trebalo biti zabune. Na predavanjima koja sam držao publika me je često pitala: "Ako se pokoravate Bogu, ko je onda Allah?" U drugim prilikama ova teza i nije tako bezazlena, jer neki upućeniji učenjaci kazuju da se muslimani ne pokoravaju Bogu, već da imaju nekog odvojenog vlastitog boga koga nazivaju Allah!

Drugo poglavlje

ŠTA SAD? Islamsko vjerovanje

Bog jeste

Neki će se zapitati: "I šta sad?" Treba li da se zaista zamaramo time da li Bog postoji ili ne ili je to puko akademsko pitanje koje privlači pažnju teologa i filozofskih teoretičara? U čemu je značaj postojanja ili nepostojanja Boga i šta su praktične implikacije Njegovog postojanja (ili nepostojanja) za ljudsko društvo?

Pretpostavimo li da Bog postoji, i da je On Apsolutni Stvoritelj, proučavanjem onoga što je On stvorio, odmah dolazimo do saznanja da se mi ljudi jasno ističemo u odnosu na ostala stvorenja koja smo do sada uspjeli proučiti. Od atoma do galaksije, sve je podređeno zakonima po kojima se vlada. Kako se ti zakoni usložnjavaju i formiraju nukleinsku kiselinu (samoreplicirajuću molekulu koja je osnovni sastojak života), hemija se spaja s biologijom, koja također ima vlastite zakone. U tom smislu mi smo zapanjujuće slični višim životinjama.

Kad sam pohađao školu, učili su nas da je čovjek (što obuhvata i muškarca i ženu) glava životinjskog carstva. Pa ipak, mi sebe ne smatramo životinjama. Mada dijelimo biologiju sa životinjama u smislu sistema za cirkulaciju, disanje, probavu, metabolizma, imuniteta, lokomotornog

sistema, čulnog, reproduktivnog sistema itd., mi također znamo da nije biologija to što nas čini ljudskim bićem. Od svih vrsta koje smo do sada proučavali, samo smo mi vrsta koja ide dalje od biologije. Mi smo suprabiološka bića za koja biologija nije krajnje mjerilo ponašanja. Mi imamo iste instinkte i nagone, ali dok životinje jednostavno na njih odgovaraju na prost način i bez povratka, naš odgovor regulira složeni mehanizam koji nadilazi prirođeno programiranje. Mi, možda, dijelimo biologiju sa životinjama, ali smo se mi definitivno vinuli iznad biologije u carstvo vrijednosti, principa i duhovnosti. Zaista, tačno je kad kažemo da smo mi duhovna bića smještena u biološkim spremnicima (našim tijelima). Oni među nama koji su zauzeti ispunjavanjem potreba (i prohtjeva) svoje biološke komponente i koji ne zadovoljavaju svoju duhovnost s pravom se mogu nazvati životinjama, ako ništa onda figurativno.

Proučavanjem čovjeka shvatamo da nas je Stvoritelj obdario s četiri glavne odlike koje su jedinstvene našoj vrsti: znanjem, sviješću o dobru i zlu, slobodi izbora i odgovornošću.

Znanje. Mi volimo znanje i nastojimo ga što više usvojiti. Naš mozak opremljen je kako bi mogao opažati, zamišljati, racionalizirati, analizirati, eksperimentisati i zaključivati. Žudimo za znanjem o prošlosti i o budućnosti i da dešifrujemo prirodu u nama i oko nas. Mi bilježimo i iskazujemo svoje znanje na različite načine.

Svijest o dobru i zlu. Bilo bi pretjerano pojednostavljeno kazati da treba očekivati da je dobro uvijek privlačno, a zlo uvijek odbojno. Složenost ljudskog života, povodljivost ljudskog uma i njegove težnje da racionalizira, kao i činjenica da zlo može biti vrlo privlačno, sigurno mogu pomutiti sliku, ali naša svijest o dobru i zlu prirođeni je dio našeg bića.

Sloboda izbora. Naša sloboda izbora potječe iz "autonomije" kojom je Stvoritelj obdario našu vrstu. Očito, ova sloboda nije apsolutna i proteže se do ograničene sfere iza koje prestaje da djeluje. Pa ipak, unutar te sfere, sloboda je glavna vrijednost koja je od ključne važnosti za ljudski život.

Odgovornost. Sloboda izbora jeste pretpostavka čovjekove odgovornosti. Mi po svojoj prirodi shvatamo da smo odgovorni i da snosimo odgovornost za svoj izbor. To nije izum religije, jer čak i u ateističkom društvu ako ne poštujete pravila ponašanja u saobraćaju, bit ćete kažnjeni. Unutar carstva religije odgovornost implicira da ako niste slobodni, onda vam na Sudnjem danu neće ni biti suđeno. Sloboda je, dakle, srž i suština ljudskog bića, gledano i iz religiozne i iz sekularne perspektive. Bog je stvorio vrstu koja će snositi odgovornost za svoja djela. Dakle, Bog je stvorio vrstu koja nosi pečat slobode. Događaji koji su s one strane sfere našeg odlučivanja ili naših mogućnosti utjecaja stvar su "sudbine", pa nas se tako za njih ne može smatrati odgovornim.

Mi smo, dakle, vrsta koja vodi život u stalnoj unutrašnjoj debati i stalnom donošenju odluka. Često se emocionalno kolebamo između onoga za što znamo da je ispravno i onoga za što znamo da je pogrešno i često moramo pribjeći moćima volje i sposobnosti samoobuzdavanja kad nalaže potreba. U suprotnom padamo u ono što je pogrešno i moramo snositi posljedice svojih djela. Životinje se ne podvrgavaju ovoj stalnoj unutrašnjoj bici. One bez krivice jednostavno odgovore na ono što im se u trenutku radi. Sveta pisma kazuju nam da meleci čine samo dobro, i to zato jer nisu sposobni činiti zlo. Drugi reaguju na programirano, mi reagujemo na izbor. To je zaista plemenitost čovječne naravi. To objašnjava zašto je Bog, prema svetim tekstovima, naredio melecima da se poklone Ademu, iako su oni imuni na grijeh, a Adem nije. I oni su Ga poslušali.

Napravit ćemo sada jednu digresiju i razmisliti o univerzumu i čovjeku. Sve što više znanstveno proučavamo univerzum, to više shvatamo da živimo u univerzumu tako istančano izbalansiranih jednačina da bi i najmanji disbalans doveo do kosmičke katastrofe.

Sada pogledajmo na ljudska društva, zadržavajući pogled na ljudima koji provode većinu svog života u onome što nazivamo pogrešnim, zlom ili grijehom. Čini se da oni u tome uživaju, i na kraju umiru. S druge strane, neki drugi ljudi provode svoj život stremeći istini, boreći se za pravdu, i trpe uslijed svojih ideala. Na koncu i oni umru. Zar je to sve? Zar smrt može biti konačni kraj objema vrstama života? Nešto duboko u nama odbija da to prihvati. Gdje je onda ljudska odgovornost? Kad bi smrt bila kraj priče, tada bi ljudski život bio u sukobu s onom istančanom ravnotežom koja vlada univerzumom. Stoga je jedini zaključak da smrt *ne može* biti kraj. Ne može biti da poslije smrti dolazi praznina, već drugi život u kojem se ponovo uspostavlja ravnoteža i u kojem se dovršava odgovornost. To je onaj budući svijet o kojem govore religije, kad će ljudima suditi Bog, Apsolutni Sudac, na Danu sudnjem.

Bog nam je darovao samostalnost i drži nas odgovornim. Mi nismo savršena bića, niti je to bila zamisao da budemo. Od nas se traži da damo sve od sebe u trenucima teškoća i iskušenja, a to "sve" često nije sasvim dovoljno. Mi se trudimo, i naš je život stalna borba. Stoga je razumljivo da Bog priznaje naš trud, cijeni naše nastojanje i voli nas kao Svoja najplemenitija stvorenja. Zasigurno bi On volio da prođemo na testu odgovornosti, bez dovođenja u pitanje naše slobode izbora. Najbolji način da to i učinimo jeste da nas stalno podsjeća na Sebe kao Krajnje Utočište i Gospodara, da nas podsjeća šta je dobro, a šta loše, onako kako nam ih je On prikazao, i da nas podsjeća na Sudnji dan, kad ćemo biti pozvani na odgovornost. On to čini odabirući određene članove

iz porodice čovječanstva, uspostavljajući s njima povezanost (npr. izravnim razgovorom, pisanim pločama, nadahnućem ili posredstvom meleka) i dajući im zadatak da dostave Njegovu poruku svojim bližnjima: klanjajte se Bogu i samo Bogu, činite dobro, suzdržite se od zla, i uvijek imajte na umu da ćete na neizbježnom Sudnjem danu neminovno biti pozvani na odgovornost. To je koncept poslanstva, i kroz historiju čovječanstvo je primilo velik broj poslanika i vjerovjesnika. Iz tog dugog lanca, Bog je neke spomenuo po imenu u svetim tekstovima, nekima je dao Svoje poslanice, nekima je dao moć da izvode određena čuda. Posljednja tri velika poslanika u tom lancu ključne su ličnosti ibrahimovskih monoteističkih religija: judaizma, kršćanstva i islama. Ove tri ličnosti potomci su praoca Ibrahima: Muhammed, a.s., preko Ismaila, a.s., Musa, a.s., i Isa, a.s., preko Ishaka, a.s. (Ismail, a.s., i Ishak, a.s., bili su sinovi Ibrahimovi).

Međutim, ovdje je prikladno istaknuti da za Jevreje poslanički niz završava s judaizmom. Za njih Isa, a.s, nije bio Mesih, niti je njegova majka Merjem bila čestita žena, kako je tvrdila. Oni još očekuju Mesiha i negiraju da je kršćanstvo Božija religija. Za kršćane, niz se završava s kršćanstvom, mada priznaju judaizam kao Božansku religiju (bez obzira na to što kod Jevreja ne nailaze na recipročan stav). Muslimani, s druge strane, priznaju i judaizam i kršćanstvo za religije utemeljene na Božijoj objavi, uprkos činjenici da ni Jevreji ni kršćani ne vjeruju isto to za islam i ne vjeruju da je Muhammed bio istinski poslanik i vjerovjesnik Božiji. Sastavni je dio vjere svakog muslimana (osobe koja ispovijeda islam) da vjeruje u Musaa i Isaa i sveta pisma koja su im objavljena, i da vjeruje u prethodni poslanički lanac. U Kur'anu, svetom tekstu islama, za koji muslimani vjeruju da je istinska Riječ Božija, stoji:

> *"On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo*

naredili Ibrahimu i Musau i Isau: 'Pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte...!'" (42,13)

Prije nego što nastavimo, za čitaoce nemuslimane sada bi bilo korisno dati kratku uputu o Kur'anu. Muslimani vjeruju da je Kur'an zabilježena riječ od samoga Boga, doslovno i izvorno, i da je kao takva objavljena poslaniku Muhammedu preko meleka Džibrila. Nakon završetka Objave, to je Knjiga po obimu približna Novom zavjetu, ali ona nije objavljena odjednom. Dolazila je u kratkim dijelovima baveći se različitim temama i komentarišući pitanja i događaje, a njeno objavljivanje trajalo je dvadeset i tri godine.

Kad god bi poslanik Muhammed primio dio Kur'ana i kad bi ga prenosio svojim ashabima, koristio je izraze koji su ekvivalent otvorenih i zatvorenih navodnih znakova, na početku govoreći "Bog je rekao", a na kraju "Istinu je rekao Bog". Novi ajeti odmah su bili predani na pamćanje ljudima, a bili su i zabilježeni na hartijama kada su bile dostupne. Kad je objava Kur'ana završena, Muhammed, s.a.v.s., je po Božijoj uputi njegove dijelove doveo u konačni poredak, koji nije nužno i hronološki, onako kako su objavljivani. Od tada Kur'an je sačuvan na izvornom jeziku i u izvornom obliku: riječ po riječ i slovo po slovo. U tom smislu Kur'an je jedinstven Sveti tekst. Kad se prevede, više se ne zove Kur'an, već prijevod njegovih značenja, jer je svaki prijevod ljudsko tumačenje i nije originalna riječ Božija.

Arapski jezik Kur'ana se smatra nenadmašnim književnim čudom. Oponašati ga u vrijeme Poslanika je za Arape bio pravi izazov. I mada su se ponosili svojim književnim sposobnostima, nisu uspijevali u tome i samo su osjećali strahopoštovanje. Neki od najupornijih neprijatelja islama prihvatali su islam već nakon samog slušanja dijelova Kur'ana.

Treće poglavlje

ISLAM I DRUGI

Prema Kur'anu, svaki čovjek već je počastvovan time što je ljudsko biće, bez bilo kakvih daljih razmatranja rase, porijekla ili vjere. U Kur'anu stoji: "*Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.*" (17,70)

U islamskom učenju se naglašava jednoća čovječanstva kao porodice: "*O ljudi, bojte se Gospodara svoga, Koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao.*" (4,1) Svi su ljudi podjednako obdareni osnovnim ljudskim pravima, uključujući pravo da slobodno izaberu svoju religiju bez prisile, jer unutar učenja islama prostor onog "drugog" dobro je čuvan i zaštićen. Islam nije isključiva religija, i niti jedno ljudsko biće, svećenstvo ili neko drugi, nema dopuštenje da postavlja granice Božijoj milosti i oprostu, ili da u Njegovo ime govori o podjeli nagrade ili kazne. Apsolutni sudija je jedino Bog: "*Na kraju Gospodaru svome ćete se vratiti i On će vas o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti.*" (6,164)

Ljudi Knjige
(Jevreji i kršćani)

Unutar čovječanstva, Jevreji i kršćani najbliži su muslimanima i imaju počasni naslov *ljudi Knjige*. Oni dijele vjeru u Jednog Boga i od Njega su primili sveta pisma. Dijele vjeru u poslanički niz, i mnogi od naših prijatelja Jevreja i kršćana bivaju iznenađeni saznanjem da su biblijski poslanici i islamski poslanici. Ove tri religije dijele zajednički moralni kod. Kur'an kaže:

> *"Kazujte: 'Mi vjerujemo u Allaha i u ono što se objavljuje nama, i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu, i unucima, i u ono što je dato Musau i Isau, i u ono što je dato vjerovjesnicima od Gospodara njihova; mi ne pravimo nikakve razlike među njima, i mi se samo Njemu pokoravamo.'" (2,136)*

Riječ *islam* doslovno znači "pokoravanje volji Božijoj".

U islamskom učenju muslimanima se dopušta da jedu hranu koju im nude ljudi Knjige (osim one posebno zabranjene, poput alkohola ili svinjskog mesa) i da uzvrate nudeći svoju hranu njima: "*...i dozvoljavaju vam se jela onih kojima je data Knjiga, i vaša su jela njima dozvoljena.*" (5,5) Nadalje, muslimanu je dozvoljeno da se oženi Jevrejkom ili kršćankom (stupajući tako u najintimniji odnos i u svetu povezanost): "*... i čestite vjernice su vam dozvoljene, i čestite kćeri onih kojima je data Knjiga prije vas, kad im vjenčane darove njihove dadete s namjerom da se njima oženite, a ne da s njima blud činite i da ih za priliježnice uzimate.*" (5,5) U takvim okolnostima mužu muslimanu nije dozvoljeno da pokušava vršiti pritisak na svoju suprugu da prihvati islamsko učenje,

jer bi to proturiječilo kur'anskoj zabrani: "U vjeri nema prisiljavanja." (2,256) I zaista je njegova islamska dužnost da joj osigura njeno pravo da se moli Bogu u skladu s njenom vlastitom vjerom.

U islamskoj državi, pravni stav o ljudima Knjige jeste da "oni imaju naša prava i da su zaduženi našim dužnostima". I oni podjednako polažu pravo na društveni mir i druge prednosti koje država osigurava. Muslimani su upozoreni da ne budu netrpeljivi i da ne gaje predrasude prema ljudima Knjige, a lično Poslanik je rekao: "Ko kod povrijedi nekoga od ljudi Knjige kao da je povrijedio mene lično."

Zapravo, već od svog nastanka islamsko društvo je bilo pluralističko. Čim je Muhammed, a.s., došao u Medinu kako bi uspostavio ranu islamsku državu, postigao je sporazum među svim plemenima, uključujući i jevrejska plemena koja su tu živjela, uspostavljajući religijske slobode i jednaka prava i obaveze.

Islam nije isključiva religija. On je univerzalni poziv čovječanstvu i nije "arapska" ili "istočnjačka" religija kako je mnogi označavaju. Mada se obraća svim ljudima, uključujući i ljude Knjige, njihov neuspjeh da je prigrle nije razlog da ih se svrstava u neprijatelje ili nevjernike. Zapravo izraz "nevjernik" (engl. "infidel", prim. prev.) ima evropski korijen i koristili su ga za određivanje muslimana za vrijeme križarskih ratova.

Islamsko učenje priznaje dobrotu ma gdje ona postojala: "*Ali, nisu svi oni isti. Ima ispravnih sljedbenika Knjige koji po svu noć Allahove ajete* (u engleskom prijevodu umjesto riječi *ajet*, stoji riječ *signs - znakovi*, prim.prev.) *čitaju i mole se.*" (3,113) Niti jedan pojedinac ili grupa nemaju monopol nad Božijom milosti, niti je mogu uskratiti drugome: "*One koji su vjerovali, pa i one koji su bili jevreji, kršćani i sabijci - one koji su u Allaha i u onaj svijet vjerovali i dobra djela činili -*

doista čeka nagrada u Gospodara njihova; ničega se oni neće bojati i ni za čim neće tugovati!" (2,62)

DOKTRINARNE RAZLIKE

Veliko je polje zajedničkih stvari koje islam dijeli sa judaizmom i kršćanstvom, i njegova zbilja veoma se razlikuje od stereotipa koje slijedi većina ljudi na Zapadu. Islam je, zapravo, mnogo bliži i kršćanstvu i judaizmu nego što su oni jedan drugome, jer islam priznaje i kršćanstvo i judaizam za religije utemeljene na Božijoj objavi. Jevreji pak ne priznaju ni kršćanstvo ni islam kao takve. U tom smislu izraz "judeo-kršćanski" pogrešno je korišten i, prema mom mišljenju, skovan je politički kako bi se isključili muslimani. Prikladniji opis naše sadašnje civilizacije bio bi judeo-kršćansko-islamska, jer su ove tri religije zasnovane na abrahamovskoj tradiciji, a civilizacija islamske ere osebujno je pripremila temelje sadašnje civilizacije. Bila je to civilizacija u kojoj su muslimani, Jevreji, kršćani i drugi živjeli u sigurnosti i pravdi u sistemu tolerancije i saradnje.

Ma koliko široko polje zajedničkih stvari bilo, treba biti svjestan doktrinarnih razlika koje postoje između islama i drugih zajednica ibrahimovskih religija. Dat ćemo jedan opći prikaz bez i najmanje namjere sukobljavanja s drugim vjerama ili napada na druge vjere, već kako bismo omogućili čitaocima Jevrejima i kršćanima da pojasne i preispitaju svoj stav prema islamu, umjesto da ga iz neznanja i krivog shvatanja kleveću, što daje osnovu postojećoj netrpeljivosti i zamjeranjima.

Vjerovatno je najistaknutija od svih razlika način na koji muslimani shvataju Boga i kako se izražavaju pred Njim. Bog je vječan, beskonačan i apsolutan u svim Svojim atributima. Izvan je našeg dometa da zamislimo neki Njegov

oblik, ili da Ga odredimo na bilo koji način koji bi Ga prikazao ograničenog ili manjeg od Beskonačnosti kakva On jeste. Kad govorimo o Bogu, koristimo jezik pun poštovanja. Stoga je muslimanima strano pročitati (u Bibliji) kako je Bog hodio po edenskom vrtu, ili kako je okupio anđele kazavši im o Adamu: "Eto, čovjek sad postade kao jedan od nas" (biblijski tekst preuzet u on-line izdanju u prijevodu Ivana Šarića, prim. prev.), ili da je Bog zažalio zbog Svojih odluka (poslije Potopa), govoreći: "... jer se kajem što sam ih načinio"; ili da je Bog radio šest dana, a zatim morao otići na počinak sedmoga dan, ili da se neko borio s Bogom skoro ga pobijedivši.

Druga značajka odnosi se na poslanike i vjerovjesnike koje je poslao Bog. Muslimani vjeruju da ih je Bog odabrao kako bi prenosili Njegovu poruku i kako bi bili uzor svojim zajednicama. Kad god bi društvo posrnulo klanjajući se idolima ili kad bi Bogu pripisivali druga ili bi odstupali od moralnog kôda koji im je On odredio, slao bi im poslanike i vjerovjesnike da ih podsjete i da promijene pravac kojim su krenuli. Ako je ljudsko savršenstvo uopće zamislivo, tada su oni jezgroviti sadržaj i otjelovljenje tog savršenstva. U potpunoj je suprotnosti s islamskim učenjem zamisao da su Božiji poslanici činili ozbiljne prijestupe protiv Njegovih zakona, kako je oslikano u biblijskim prikazima poslanika koji varaju i čine putene grijehe (poput Jakovljeve/Jakubove izdaje brata, ili Lotovog/Lutovog incesta s kćerima u stanju opijenosti). Jedini, za muslimane, mogući zaključak jeste to da su takvi opisi poslanika rezultat ljudske intervencije u svetim pismima.

JEVREJI

Muslimani često govore o Jevrejima kao svojim rođacima, jer je Ibrahim, a.s., zajednički djed Muhammeda, a.s., preko Ismaila, a.s., i Israila (Jakova/Jakuba) i njegovih potomaka, preko Izaka/Ishaka. Kao što je poznato, sve do duboke starosti Ibrahim i Sara nisu imali djece. Prije nego što je rodila njihovog sina Ishaka, Ibrahim se oženio Hadžerom, koja je rodila Ismaila. Prema Kur'anu, kao iskušenje Ibrahimovo i kao ispunjenje Božijeg plana, Bog je naredio Ibrahimu da svog sina Ismaila odvede na mjesto koje će stoljećima kasnije postati grad Meka, gdje se konačno rodio i poslanik Muhammed. U obredima godišnjeg hodočašća (hadža) muslimani njeguju sjećanje na Hadžerine velike muke dok je tražila vodu za svog sina Ismaila kad je potrošila sve zalihe vode i kad je neočekivano provrelo vrelo Zemzem. Muslimani se tada sjećaju i Ibrahima i Ismaila, koji su podigli Kabu, prvi hram (džamiju), kako bi se klanjali Jednom Bogu. Bog je odredio da i Sara, duboko u menopauzi, zatrudni i rodi Ishaka, oca Jakubovog, čije je ime kasnije izmijenjeno u Israil, oca dvanestero *Djece Israila.*

Muslimani pomalo žale zbog činjenice da veliki broj Jevreja i kršćana Ismaila ne smatraju zakonitim sinom Ibrahimovim, jer biblijska verzija opisuje Hagaru/Hadžeru kao Abrahamovu/Ibrahimovu suprugu i Sarinu sluškinju (*Postanak,* 16,3). U mom primjerku Biblije kralja Džejmsa[3] ime Ishmael (Ismail, prim.prev.) sasvim je izostavljeno iz glosara, a priču o njemu mogao sam pratiti samo uz pomoć Abrahama (Ibrahima, prim.prev.) kao pojma u glosaru. Ponekad *Postanak* (16,16; 17,23, 25, 26; 21,11) govori o Išmaelu kao o

[3] Anglikanska biblija kralja Džejmsa, Velika Britanija: Collins World, 1975. (najvažnija Biblija na engleskom, prim.prev.)

"njegovom (Abrahamovom) sinu", što čini nemogućim da se negira da je Ismail Ibrahimov sin. Štaviše, prateći rodnu genezu Djece Israilove po majčinstvu, Knjiga postanka pripovijeda nam da se Israil oženio svojim dvjema rodicama, Rahelom i Leom, i njihovim dvjema sluškinjama, Zilpom i Bilhom, pa su njih četiri izrodile dvanaestero Djece Israila. I niko nikada nije utvrdio da je bilo koje od Djece Israilove manje vrijedno zbog toga što su im majke bile sluškinje! Zar ovdje nije postavljen dvostruki standard kad je riječ o Ismailu? S obzirom na opis u *Postanku*, 22,2, gdje se tvrdi da je Bog rekao Abrahamu: *"Uzmi svoga sina, jedinca svoga Izaka, koga ljubiš, i pođi u pokrajinu Moriju pa ga ondje prinesi kao žrtvu paljenicu na brdu koje ću ti pokazati"*, muslimani smatraju da je Ishakovo ime ovdje namjerno ubačeno, jer ni u jednom trenutku Ishak nije bio jedini sin Ibrahimov, jer je trinaest godina mlađi od Ismaila (*Postanak*, 17,24-26), a obojica su bili živi kad je njihov otac Ibrahim umro.

Muslimani se svake godine prilikom jednog od obreda hadža prisjećaju Ibrahimovog teškog iskušenja i njegove predanosti Bogu kada je poveo svoga jedinog sina (Ismaila) da ga žrtvuje. Međutim, za muslimane i Ismail i Ishak jednako su blagoslovljeni i voljeni poslanici.

Kur'an Jevreje, odnosno Djecu Israilovu, spominje pedeset puta, osim što spominje Musaa nekih 137 puta i Toru osamnaest puta. Izdašno su pohvaljeni, ali imaju i svoj udio u krivnji i prijekoru. Navest ćemo neke primjere:

> *"O sinovi Israilovi, sjetite se blagodati Moje koju sam vam podario i toga što sam vas nad ostalim ljudima bio uzdigao; i bojte se Dana kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti, kada se ničiji zagovor neće prihvatiti, kad se ni od koga otkup neće primiti i kada im niko neće u pomoć priteći; i kada smo vas od faraonovih ljudi izbavili, koji su vas najgorim*

mukama mučili: mušku vam djecu klali a žensku u životu ostavljali; - a to vam je bilo veliko iskušenje od Gospodara vašeg - kad smo zbog vas more rastavili i vas izbavili, a faraonove ljude, na oči vaše, potopili i kada smo Musau četrdeset noći obećanje ispunjavali, vi ste, u njegovu odsuštvu, sami sebi čineći nepravdu, tele obožavati počeli. Zatim smo vam, i poslije toga, oprostili da biste zahvalni bili." (2,47-52)

"I Mi smo sinove Israilove u lijep predjel naselili i ukusnom hranom ih opskrbili, i tek kad im je došlo pravo saznanje, oni su se u mišljenju razišli. A Gospodar tvoj će im, sigurno, na Sudnjem danu presuditi u onom u čemu su se razilazili." (10,93)

Valja spomenuti da kad god Kur'an prekorava Jevreje, to je zapravo zato što su učinili nešto što Kur'an smatra oprečnim s njihovom religijom (na nekoliko mjesta i Biblija poziva Jevreje na odgovornost za neposlušnost Bogu, vidi, naprimjer: Druga knjiga o kraljevima, 17,7-23). Međutim, Kur'an ne proklinje Jevreje kao narod, niti ponižava, niti slavi bilo koju etničku grupu ili rasu. Zapravo, Kur'an dolično promišlja činjenicu da su Jevreji dugo bili jedini nosioci monoteizma u svijetu koji je bio paganski i idolopoklonički. Međutim, nakon dolaska kršćanstva i islama tvrdnje Jevreja da imaju monopol nad monoteizmom gube svoje uporište, a time i koncept odabranog naroda za koji se i danas čvrsto drže. U najmanju ruku, ovako razmišljaju kršćani i muslimani.

Islam ne prihvata koncept odabranog naroda. Bog Svevišnji kaže u Kur'anu:

"O ljudi, Mi vas od jednog muškarca i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste

se upoznali. Najugledniji u Allaha jeste onaj koji Ga je najsvjesniji..." (49,13)

Ljudi mogu postajati bolji ili gori samo prema svome poštenju, a ne po pripadnosti određenoj pradjedovskoj liniji. Ovo je živopisno iskazano u kur'anskom opisu obećanja koje je Bog dao Ibrahimu:

"A kad je Ibrahima Gospodar njegov s nekoliko zapovijedi u iskušenje stavio, pa ih on potpuno izvršio, Allah je rekao: 'Učinit ću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!', 'I neke moje potomke!' - zamoli on., 'obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike', kaza On." (2,124)

Sukob između Arapa i Jevreja danas potječe uslijed kratkovidog naglašavanja biblijske verzije Zavjeta koji je Bog dao Abrahamu: "*Tebi i potomstvu tvojemu dat ću zemlju, u kojoj sad prebivaš kao tuđinac, svu zemlju kanaansku, u vječni posjed; a ja ću biti Bog njihov*" (Postanak, 17,8). Složenost palestinskog problema izvodi se iz uvjerenosti Jevreja da "sjeme Abrahamovo" uključuje samo Jevreje. Prema tome, savremeni judaizam uglavnom smatra da samo Jevreji imaju pravo da žive u zemlji koju su, prije manje od stoljeća, uglavnom naseljavali palestinski muslimani i kršćani, koji su živjeli mirno s malom jevrejskom zajednicom. Kasnije, osnivajući savremenu državu Izrael, cionisti su većinu tih Palestinaca zapravo prisilili da napuste svoje domove i zemlju.[4] Nadalje, sinovi Israilovi koji su prešli na kršćanstvo ili islam automatski se isključuju iz postojećeg izraelskog "zakona povratka", mada su zakoniti potomci Israilovi (to jest poslanika Jakuba, sina Ishakovog, sina Ibrahimovog, ili Ismaila, prvog sina Ibrahimovog). Ni oni ni palestinski muslimani i kršćani, ne smatraju da trebaju otići iz zemlje

[4] Za dirljiv opis ovih događanja, vidi: *Blood Brothers*, Elias Chacour (Grand Rapids: chosen Books, 1984.)

ili živjeti kao drugorazredni građani u svojoj zemlji, koja je hiljadama godina pripadala njihovim precima. Teško mogu progutati izjave poput one Golde Meir: "Ne postoji ništa što se zove Palestinci, oni ne postoje"[5], ili one Josepha Weitza, bivšeg predsjednika Jevrejske nacionalne fondacije: "Među nama samima mora biti jasno da nema mjesta za oba naroda da žive zajedno u ovoj zemlji."[6]

Muslimani na palestinski problem ne gledaju kao na borbu religija, već kao na sukob dviju grupa naroda, koje imaju različite argumentacije i ciljeve. Njegov rasplet, prema svim trima abrahamovskim religijama, zahtijeva pokušaj mirnog rješenja. Istinsko mirno rješenje jeste ono koje je zasnovano na pravdi i nepristrasnosti, koje su jedine garant njegove održivosti. Međutim, daleko je od mogućeg da jedno takvo mirno rješenje mogu ispregovarati dvije strane, gdje je jedna moćna, a druga slaba. Versajski mentalitet ne bi trebao da dominira pregovorima. Međutim, potrebna je ogromna državnička mudrost da bi se to uvidjelo.

Smatramo da bi ovaj dio svijeta trebao biti mjesto spajanja, a ne razilaženja triju ibrahimovskih vjera kako bi se time očitovali duh tolerancije i pobožnosti, slaveći jedinstvo koje okružuje njihovu različitost. I zdrav razum i religija smjeraju u tom pravcu, samo kada bi sve strane imale sluha i otvorile svoja srca za glas Božiji.

Kroz historiju, odnos između muslimana i Jevreja se mijenjao, ali nikada iz razloga što je islam gajio odbojnost prema judaizmu kao vjeri. Sukobi su bivali vezani za određene situacije i zasnivali su se na opravdanim razlozima. Međutim, trebamo biti daleko od tvrdnje da je historija muslimana uvijek bila dostojni primjer učenja islama. Posebno u diktatorskim režimima, Jevreji i kršćani također

[5] *Sunday Times* (London), 1969, 15. juni, citirano u: R. Garaudy, *Slučaj Israil* (London: Shorouk International, 1983), 37,

[6] *Davar* (Israil). 1967, 29. septembar.

su bili izloženi zlostavljanju, od čega nisu bili pošteđeni ni muslimani – podanici režima, koji su tada i najviše patili. U muslimanskom svijetu Jevreji nisu nikada bili izloženi patnjama poput onih koje im je stoljećima pričinjavala kršćanska Evropa, uključujući i holokaust u ovom stoljeću (knjiga je napisana u 20. stoljeću, prim.prev.). U kršćanstvu su Jevreji označeni kao ubice Boga, zbog čega su morali ispaštati tako što su stalno bivali izloženi pogromu. Čak i kad su neprijatelji bili muslimani, Evropa je uvijek uključivala Jevreje kao "kolateralnu štetu". Prvi križarski rat pokrenut je masakrom nad hiljadama Jevreja u Evropi, a argumentacija je bila ovako zlobna: "Krenuli smo na dugi put da se borimo protiv neprijatelja Boga na Istoku, i, gle, tu pred našim očima pojave se naši najgori neprijatelji Jevreji. Prvo se s njima moramo obračunati."[7]

Poslije pobjede Ferdinanda i Izabele nad muslimanima Jevreji su protjerani iz Španije 1492. godine. Suprotno prethodno datim obećanjima, muslimanima i Jevrejima postalo je zabranjeno da prakticiraju svoju vjeru – osuđivani su na smrt ili na progon ukoliko ne bi prešli na katoličanstvo. Mnogi su Jevreji izabrali da odu u Tursku (Otomanska imperija, prim.prev.), koja je tada bila sjedište islamskog hilafeta. Primljeni su velikodušno, a sultan je Ferdinandov i Izabelin progon Jevreja izložio ironiji riječima: "Osiromašili su svoje kraljevstvo, a ojačali moje." U muslimanskoj Španiji doprinos Jevreja civilizaciji posebno je cvjetao. Najpoznatiji primjer ovog doprinosa je veliki Maimonides, koji je bio učenik islamskog filozofa Ibn Rušda (Averroes) od Kordobe. On je kasnije, preselivši se u Egipat, bio lični liječnik Salahudinov (čuveni Saladin, kako ga poznaje terminologija iz križarskih ratova).

---

[7] Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium.* Citirano u: Bamber Gascoigne, *The Christians* (London: Jonathan Cape, 1977), 113.

U svojoj knjizi *My People* (Moj narod)[8], koja je također imala i televizijsku produkciju, Abba Ebban, izraelski učenjak, historičar i bivši ministar vanjskih poslova, tvrdi da su s Jevrejima u dva navrata u njihovoj historiji postupali pravedno: jednom u muslimanskoj Španiji i drugi put, sada u Sjedinjenim Američkim Državama. Stoljećima su jevrejski građani u islamskim državama uživali u sigurnosti i prosperitetu. Sve do danas, uprkos mučnim reperkusijama palestinskog problema, mnoge islamske zemlje pod svoj krov primaju velike jevrejske zajednice kojima nije ništa ni bolje ni gore od njihovih muslimanskih i kršćanskih sugrađana.

Kršćani

"I spomeni u Knjizi Merjemu: kad se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor da se od njih zakloni uzela, Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca. 'Utječem se Milostivom od tebe, ako se Njega bojiš!', uzviknu ona. 'A ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga', reče on, 'da ti poklonim dječaka čista!' 'Kako ću imati dječaka', reče ona, 'kad me nijedan muškarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!' 'To je tako!', reče on. 'Gospodar tvoj je rekao: 'To je Meni lahko', i zato da ga učinimo znamenjem ljudima i znakom milosti Naše. Tako je unaprijed određeno!' I ona zanese i bremenita se skloni daleko negdje. I porođajni bolovi prisiliše je da dođe do stabla jedne palme. 'Kamo sreće da sam ranije umrla i da sam potpuno u zaborav pala!', uzviknu ona. I melek je, koji je bio niže nje, zovnu: 'Ne žalosti se,

[8] Ebban, Abba. *My People.* New York: Behrman, 1968.

Gospodar tvoj je dao da niže tebe potok poteče. Zatresi palmino stablo, posuće po tebi datule svježe, pa jedi i pij i budi vesela! A ako vidiš čovjeka kakva, ti reci: 'Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću šutjeti, i danas ni s kim neću govoriti.' I dođe ona s njim porodici svojoj, noseći ga. 'O Merjemo', rekoše oni, 'učinila si nešto nečuveno! Ej ti, koja u čednosti ličiš Harunu, otac ti nije bio nevaljao, a ni mati tvoja nije bila nevaljalica.' A ona im na njega pokaza. 'Kako da govorimo djetetu u bešici?', rekoše. 'Ja sam Allahov rob', ono reče, 'meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti i učinit će me, gdje god budem blagoslovljenim i naredit će mi da, dok sam živ, molitvu obavljam i milostinju udjeljujem, i da majci svojoj budem dobar, a neće mi dopustiti da budem drzak i nepristojan. I neka je mir nada mnom na dan kada sam se rodio i na dan kada budem umro i na dan kada budem iz mrtvih ustajao!'" (19,16-33)

Tako Kur'an kazuje o Isau. Kur'an ga spominje po imenu "Isa" dvadeset i pet puta, kao "Mesiha" jedanaest puta, i kao "sina Merjemina" dva puta. Merjema je spomenuta trideset i četiri puta i kao "ona koja je nevinost svoju čuvala" dva puta. Muslimani bivaju preneraženi i zapanjeni kad pročitaju da istaknuti učenjaci, stručnjaci i, što je najbolnije, svećenstvo, opisuju islam i muslimane kao neprijatelje Krista. S druge strane, mnogi neobaviješteni i krivo obaviješteni kršćani bivaju iznenađeni kada im govorimo koliko poštujemo i volimo Isaa i Merjemu, iako postoje doktrinarne razlike. Nekoliko citata bit će dovoljno da pokažemo kakvo je veliko poštovanje u islamskom učenju prema Isau i Merjemi.

"A kada meleki rekoše: 'O Merjema, Allah ti javlja radosnu vijest, od Njega Riječ: ime će mu biti Mesih, Isa, sin Merjemin, biće viđen i na ovome i na onome svijetu...'" (3,45)

> *"...Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i Riječ Njegova koju je Merjemi dostavio, i Duh od Njega..." (4,171)*

> *"A i u onu koja je sačuvala djevičanstvo svoje, u njoj život udahnusmo, i nju i sina njezina znamenjem svjetovima učinismo." (21,91)*

Glavna i očita razlika između Jevreja i kršćana leži u njihovom stavu o Isau, za koga muslimani vjeruju da je bio pravi i istinski Božiji poslanik poslan njegovim sunarodnjacima Jevrejima. Kur'an kaže: *"O vjernici, pomozite Allahovu vjeru, kao što su učenici rekli: 'Mi ćemo pomoći Allahovu vjeru!', kad ih je Isa, sin Merjemin, upitao: 'Hoćete li me pomoći Allaha radi?' I neki od sinova Israilovih su povjerovali, a drugi nisu."* (61,14)

Kur'an više puta prekorava one koji su odbacili Isaa, a majku njegovu optužili za blud: *"...i zbog nevjerovanja njihova i zbog iznošenja teških kleveta protiv Merjeme i zbog riječi njihovih: 'Mi smo ubili Mesiha, Isaa, sina Merjemina, Allahova poslanika!' A nisu ga ni ubili ni raspeli, već im se pričinilo. Oni koji su se o njemu u mišljenju razilazili, oni su sami o tome u sumnji bili; o tome nisu ništa pouzdano znali, samo su nagađali; a sigurno je da ga nisu ubili, već ga je Allah uzdigao Sebi. - A Allah je silan i mudar."* (4,156-158)

Islam je tako Jevreje potpuno oslobodio u vezi s Kristovom krvi. Jedan dio kršćana vjeruje da to i nije bio Isus koji je uhapšen i raspet, već neko drugi, možda Juda Iskariotski. Koreći Jevreje što nisu prihvatili Isaa, Kur'an kaže:

> *"I Mi smo Musau Knjigu dali i poslije njega smo jednog za drugim poslanike slali, a Isau, sinu Merjeminu, očigledne dokaze dali i Džibrilom ga pomogli. I kad god vam je koji poslanik donio ono što nije*

godilo dušama vašim, vi ste se oholili, pa ste jedne u laž utjerivali, a druge ubijali." (2,87)

Muslimani vjeruju da je Isa, Božijim dopuštenjem, mogao činiti čuda (mudžize, op. prev.):

"Kad Allah kaže: 'O Isa, sine Merjemin, sjeti se blagodati Moje prema tebi i majci tvojoj: kad sam te Džibrilom pomogao pa si s ljudima, u bešici i kao zreo muž, razgovarao; i kad sam te pismenosti i mudrosti, i Tevratu i Indžilu[9] naučio; i kad si, voljom Mojom, od blata nešto poput ptice napravio i u nju udahnuo, i kad je ona, voljom Mojom, postala ptica; i kad si, voljom Mojom, od rođenja slijepa i gubavca iscijelio; i kad si, voljom Mojom, mrtve dizao; i kada sam od tebe sinove Israilove odbio, kad si im ti jasne dokaze donio, pa su oni među njima koji nisu vjerovali - povikali: 'Ovo nije ništa drugo do prava vradžbina!'" (5,110)

Odabir lijepih riječi ide i dalje, obuhvatajući i Isaove iskrene sljedbenike, kako one rane kršćane, tako i one iz vremena poslanika Muhammeda:

"Zatim smo, poslije njih, jednog za drugim Naše poslanike slali, dok nismo Isaa, sina Merjemina, poslali, kome smo Indžil dali, a u srca sljedbenika njegovih smo blagost i samilost ulili..." (57,27)

"Ti ćeš, sigurno, naći da su vjernicima najljući neprijatelji jevreji i mnogobošci; i svakako ćeš naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni koji govore: 'Mi

[9] Indžil: Izvorna knjiga objavljena poslaniku Isau (mir neka je s njim), koja više ne postoji, mada je moguće da su neki njeni dijelovi sačuvani u Evanđelju (ili Novom zavjetu). Urednik. (urednik Izvornika, prim. prev.)

> *smo kršćani', zato što među njima ima svećenika i monaha i što se oni ne ohole." (5,82)*

Dopustite da sada razmotrimo neke od razlika između muslimana i kršćana. Najistaknutija među tim razlikama jeste da muslimani, vjerujući u čistotu djevice Merjeme, tvrde da je Bog "stvorio" Isaa bez oca, ali ne tvrde da ga je Bog "rodio". Za njih je Bog iznad takvih bioloških karakterizacija, jer je On Vječni i Apsolutni, kako to kaže Kur'an: "Kazuj: *'On je Allah - Jedan! Allah je Utočište svakom! Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije!'"* (112:1-4) Vjerovati da je Isa doslovno sin Božiji je u suprotnosti s islamskom vjerom (mada je prihvatljivo metaforički kazati da smo svi mi djeca Božija).

Neprihvatljiva je također i doktrina da je Merjema majka Božija. Merjema i Isa kao ljudska bića visoko su poštovani u islamu, a činjenica da je rođen bez oca, prema islamskoj nauci, ne čini ga "sinom Božijim". Kur'an o tome govori: *"Isaov slučaj je u Allaha isti kao i slučaj Ademov: od zemlje ga je stvorio, a zatim rekao: 'Budi!' - i on bi."* (3,59)

Prema Kur'anu, Isa nije nikada ni sebi ni svojoj majci pripisivao Božanske atribute:

> *"A kada Allah rekne: 'O Isa, sine Merjemin, jesi li ti govorio ljudima: 'Prihvatite mene i majku moju kao dva boga uz Allaha!', on će reći: 'Hvaljen neka si Ti! Meni nije priličilo da govorim ono što nemam pravo. Ako sam ja to govorio, Ti to već znaš; Ti znaš šta ja znam, a ja ne znam šta Ti znaš; Samo Ti jedini sve što je skriveno znaš. Ja sam im samo ono govorio što si mi Ti naredio: 'Klanjajte se Allahu, i mome i svome Gospodaru!' I ja sam nad njima bdio dok sam među njima bio, a kad si mi Ti dušu uzeo, Ti si ih jedini nadzirao; Ti*

nad svim bdiješ. Ako ih kazniš, robovi su Tvoji, a ako im oprostiš, silan i mudar Ti si.'" (5,116-118)

Muslimani se tako mogu poistovijetiti s dijelovima iz Novog zavjeta kao što je npr. izjava koja se pripisuje Isau: *"Što me zoveš dobrim? Nitko nije dobar osim Jedinoga Boga!"* (Marko, 10,18)

Prema Novom zavjetu, Isus je uzviknuo dok je bio na križu: *"Eloi Eloi, lama sabachtani?"*, što u prijevodu znači: *"Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?"* (Marko, 15,34) On se očito obraća nekome drugom, a ne sebi. U islamskom učenju nema mjesta za koncept trojstva i trojednog Boga: "...i ne govorite: *'Trojica su!' Prestanite, bolje vam je! Allah je samo jedan Bog - hvaljen neka je On! - zar On da ima dijete?! Njegovo je ono što je u nebesima i ono što je na Zemlji."* (4,171) Muslimanima je nezamislivo da se beskonačnost može podijeliti ili kategorizirati u troje. Neprihvatljivo im je obožavanje Isaa ili Svetoga Duha. Smatramo da Isa nikada nije kazivao o tri Božanske osobe u "jednome Božanstvu" i da se njegova predodžba o Bogu nije razlikovala od predodžbe prethodnih poslanika koji su govorili o jednoći (nikada o trojstvu). Štaviše, koncept trojstva bio je nepoznat ranim kršćanima. Historijski gledano, trojstvo je propisano kao vjera Rimskog Carstva na Saboru u Nikei 325. godine nove ere i nametnuto je silom cjelokupne državne moći imperatora Konstantina. U Novoj katoličkoj enciklopediji[10] stoji: "Formulacija 'jedan Bog u tri osobe' nije bila čvrsto ustanovljena u kršćanskom životu i vjerskom ispovijedanju sve do 4. stoljeća." (slobodni prijevod prevoditeljice, prim. prev.)

Još jedno polje različitosti jeste poimanje izvornog grijeha. Prema Bibliji, Đavo je naveo Evu da pojede zabranjeno

[10] *New Catholic Encyclopedia*, pod pojmom "Sveto trojstvo".

voće, a ona je potom navela Adama da i on učini isto: čineći tako grijeh. Kažnjeni su tako što su osramoćeni prognani na Zemlju, a veću krivnju ponijela je Eva kao prvobitni prijestupnik: *"Ženi reče: 'Mnoge ću ti muke umnožiti, kad zatrudniš. U bolovima ćeš rađati djecu, a ipak ćeš žudjeti muža svojega, koji će ti biti gospodar.'"* (Postanak, 3:16) Prihvaćeno kršćansko učenje jeste to da svi ljudi nasljeđuju taj grijeh i da se svako rađa s grijehom.

U kur'anskom opisu ovog događaja Šejtan je iskušao i Adema i Havu, pa su oboje zgriješili, oboje su se pokajali, oboma je oprošteno, i time je izvorni grijeh zaokružen: *"I šejtan im poče bajati da bi im otkrio stidna mjesta njihova, koja su im skrivena bila, i reče: 'Gospodar vaš vam zabranjuje ovo drvo samo zato da ne biste meleki postali ili da ne biste besmrtni bili', i zaklinjaše im se: 'Ja sam vam, zaista, savjetnik iskreni!'"* (7,20-21) Poslije njihovog pokajanja *"i Adem primi neke riječi od Gospodara svoga, pa mu On oprosti; On, doista, prima pokajanje, On je milostiv."* (2,37) Adem je tada uzdignut na stepen poslanstva i ljudska je rasa odaslana na Zemlju da ljudi budu Božiji namjesnici. Šejtan je obećao da će ih slijediti i praviti im spletke, ali je Bog obećao da će im davati uputu kako bi ih zaštitio od njegovih spletki, osim onih koji namjerno okreću leđa Božijoj uputi. Tako se smatra da se svako ljudsko biće rađa čisto, a tek kasnije nas zaprljaju naši odabiri, čineći nas grešnima. U islamskom učenju, djeca ne nasljeđuju grijehe svojih roditelja.

U tom smislu u islamu se naglašava da je odgovornost individualna: *"Onaj koji ide Pravim putem, od toga će samo on koristi imati, a onaj ko luta - na svoju štetu luta, i nijedan grešnik neće tuđe grijehe nositi. ..."* (17,15) Tako je zamisao posredništva u žrtvovanju za druge nepoznata u islamu, a tvrdnja da je Isa, a.s., ili bilo ko drugi morao biti ubijen kao okajanje ljudskih grijeha neprihvatljiva je. U islamu se oprost Božiji ima tražiti kroz iskreno pokajanje i poštenje,

bez potrebe za prolijevanjem krvi. Spasenje dolazi kao Božija milost: "... *i za one koji se, kada grijeh počine ili kad se prema sebi ogriješe, Allaha sjete i oprost za grijehe svoje zamole - a ko će oprostiti grijehe ako ne Allah? - i koji svjesno u grijehu ne ustraju...*" (3,135)

Ni jedan grijeh nije prevelik za Božiji oprost: "*Kazuj: 'O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti; On, doista, mnogo prašta i On je milostiv.'*" (39,53) Kako je rekao poslanik Muhammed, Bog kaže (u hadisu-kudsiji, prim. prev.): "Sine Ademov, kad bi Mi došao s grijesima koji bi ispunili cijelu Zemlju, a pri tome nisi nikoga smatrao Meni ravnim (nisi širk činio), podario bih ti isto toliko oprosta."

Kako nemaju koncept okajanja grijeha krvlju Isusovom, niti koncept odabranog naroda (koji uživa posebne privilegije kod Boga), muslimani polažu veliku nadu u Božiji oprost time što i sami praštaju. Uloga oprosta, bilo prema pojedincima, plemenima ili narodima, suština je islama. Čak i kada zakon propisuje kaznu srazmjernu nekom napadu, oštećena strana ohrabruje se da oprosti: "*Nepravda se može uzvratiti istom mjerom, a onoga koji oprosti i izmiri se Allah će nagraditi...*" (42,40); "*...neka im oproste i ne zamjere! Zar vam ne bi bilo drago da i vama Allah oprosti ... ?*" (24,22)

Pojedanac može tražiti oprost od Boga direktno, bilo kad i bilo gdje. Nije mu potreban posrednik niti zagovaratelj, jer svako, i muškarac i žena, ima pravo na izravnu nit sa svojim Stvoriteljem: kad god Ga dozivaju tražeći milost i oprost, On se odaziva i prašta im. Odlaženje nekom smrtniku, koji je smrtan upravo kao i vi, kako biste se ispovijedili, poslije čega ta osoba izgovori nešto u smislu: "Idi, dijete moje, oprošteno ti je", neprihvatljivo je u učenju islamu. Oprost je isključivo u Božijem domenu i niko nikada nije u situaciji da uzme Njegove atribute. Zaprvo, u islamu nema institucije svećenstva. Mada postoji teologija kao nauka,

nema svećenstva. Nadajući se da je Božija milost beskonačna, a Jedini On daje pravdu (On je Najpravedniji) ili milost (On je Najmilostiviji), mi cijelog svog života molimo Boga da nam da od Svoje milosti, a ne od Svoje pravednosti. Naše pokajanje trebalo bi biti iskreno i ozbiljno, i ako počiva u srcu, trebalo bi se pokazati i kroz djela. Bilo bi u suprotnosti da neko ko mi ukrade novčanik i odbija da mi ga vrati ponavlja: "Oprosti", makar i milion puta. Prvo treba zadovoljiti pravdu, ako je neko oštećen.

Ove doktrinarne razlike nisu beznačajne i ne trebaju se zanemarivati, ali bi bilo nerazborito i kontraproduktivno da se zbog njih sukobljavamo ili mrzimo. Debata o razlikama u vjerovanju trebala bi počivati na najvišoj etici civilizirane rasprave: *"I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način, ali ne i s onima među njima koji su nepravedni - i recite: ,Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama, a naš Bog i vaš Bog jeste - jedan, i mi se Njemu pokoravamo.'"* (29,46)

Uprkos ozbiljnim razlikama u pogledima kršćana i muslimana, u islamskom učenju je veoma vidljivo raspoloženje za iznošenje zajedničkih osnova i za korištenje njihovih prostranstava: *"Kazuj: 'O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!' Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani!'"* (3,64) Poslije toga, odnosi bi trebali ostati mirni i srdačni.

Nakon što smo pokrili religijske (doktrinarne) aspekte, nije neumjesno ovdje dati kratak pregled uzajamne geopolitičke historije muslimana i kršćana. U vrijeme posljednjeg poslanika islama (Muhammeda, a.s.) svijetom su dominirale dvije sile, Perzijsko carstvo na istoku i Rimsko na zapadu. Kako su Perzijanci obožavali vatru, a Rimljani bili kršćani, muslimani su prirodno osjećali naklonost

prema kršćanima. Među ovim dvjema imperijama dugo je bjesnio oružani sukob, i u ranoj historiji islama, muslimani su (po)svjedočili poraz kršćana, ali je Kur'an donio predskazanje (koje se obistinilo) da će se desiti preokret: *"Bizantinci su pobijeđeni u susjednoj zemlji, ali oni će, poslije poraza svoga, sigurno pobijediti za nekoliko godina - i prije, i poslije, Allahova je odluka - i tada će se vjernici radovati Allahovoj pomoći - On pomaže kome hoće, On je Silni i Samilosni."* (30,2-5)

Godinama kasnije islam je postao dominantan na Arabijskom poluotoku, koji je ujedinio kao državu i kao rastuću političku snagu, tu po bokovima dvaju velikih carstava. Oba carstva na njega su gledala kao na ozbiljnu prijetnju i počela su podstrekivati neprijateljstvo protiv islama, koristeći saveznička arapska plemena, a kasnije i svoju ogromnu vojnu silu. Ishod ovih neizbježnih vojnih sukoba bio je skoro pa čudesan, poredeći oskudnost muslimanskih snaga sa snagom njihovih protivnika, kako u broju tako i u opremi.

Na Istoku je Perzijsko carstvo doživjelo svoj kraj, a narod koji je prije bio podanički u tom carstvu, skoro u cijelosti odabrao je islamsko učenje. Na Zapadu je autoritet Rimske imperije slabio, i za manje od stoljeća pluralističko islamsko carstvo pokrivalo je više od pola tada poznatog svijeta. To je bilo sjeme islamske civilizacije koja je od Crkve sačuvala grčko naslijeđe od uništenja praveći ogromne korake progresa u raznim disciplinama poput medicine, hemije, fizike, astronomije, matematike (algebra je arapska riječ, a izumili su je muslimani), muzike, filozofije, i drugih, pored religijske nauke i arapske književnosti i lingvistike. Ljudi svih naroda i religija velikodušno su doprinosili razvoju ove civilizacije.

Evropa je svoj prvi šok doživjela vidjevši iz tame Srednjeg vijeka kako ova civilizacija pristupa ljudskom umu bez religijske ili kakve druge cenzure. Arapski jezik bio je jezik

nauke. Najraniji evropski univerziteti upošljavali su profesore muslimane i mnogo stoljeća koristili su knjige muslimanskih autora. Evropa je učila o grčim filozofima prevodeći njihova djela s arapskog, a kada je izumljena mašina za štampanje, većina onoga što je štampano bili su prijevodi arapskih izvornika.

Kako je muslimansko carstvo slabilo, Evropa je uzvratila napad. Među značajnim historijskim događajima su križarski pohodi na Istok i pobjeda Ferdinanda i Izabele na Zapadu. Poslije njihove pobjede uslijedili su inkvizicija i religijska čistka muslimana i Jevreja Španije, zatim otkriće Novog svijeta, vladavina konkvistadora i uspostava trgovine robovima koje je vodila država.

Križarski ratovi su bili pokušaj da se izravno napadne muslimanska unutrašnjost. U to vrijeme opravdanje je bilo da se kršćanska sveta mjesta u Jerusalemu oslobode od muslimana. Više od dva stoljeća križarski ratovi budili su takvu religijsku opijenost koja se i danas zadržala nad zapadnjačkim umom i koja na neki način oblikuje zapadnu kulturu. Ovo traje uprkos tome što je savremeno središnje učenje kršćanstva osudilo križarske ratove, odredivši ih da nisu bili ništa drugo do ratovi s kolonijalnim težnjama, koji su stali pod plašt kršćanstva, čineći u isto vrijeme takve svireposti da su postali pogrda samom kršćanstvu.

Riječ "križarski", i kao imenica i kao glagol, (misli se na englesku riječ "crusade", prim.prev.) smjestila se u jeziku kao plemenita riječ, s duboko utvrđenim emotivnim dodatnim značenjem. Zajedno s mnogim kršćanima, kako iz redova svećenstva tako i laika, vjerujemo da bi se u pogledu kršćanstva trebalo iznova educirati o križarskim ratovima u duhu preispitivanja savjesti i samoprocjene, kako je to već poprilično uspješno učinjeno u pogledu španske inkvizicije i njemačkog holokausta. Organizovani napor kako bi se priznale istinske boje križarskih ratova bio bi ključni korak

u pripremi za novi svjetski poredak, koji bi otvorio vrata pomirenja između dva bloka čovječanstva, gdje svaki blok čini milijarda ljudi, i koji bi možda pomogao da se spriječe slična zla koja se skrivaju pod pseudoreligijskom aurom, kao što je to učinjeno u Bosni ili negdje drugo.

Moja namjera ovdje nije da dalje izlažem o križarskim ratovima osim još uz nekoliko citata kršćanskih autora. Slijedi izvještaj jednog od križara nakon okupacije Jerusalema u toku Prvog križarskog rata, 15. jula 1099. godine: "Izvučenih mačeva naši su ljudi trčali kroz grad, ne štedeći nikoga, čak ni one koji su molili za milost. Da ste bili tamo, vaša bi stopala bila natopljena krvlju sve do članaka. Šta više reći? Nikome nije dopušteno da živi. Nisu poštedjeli ni žene ni djecu. Konji su gazili po krvi do koljenica. Ne! Sve do uzda! Bio je to pravičan i predivan sud Božiji."[11] (slobodni prijevod prev.)

Četvrti križarski rat pokrenut je 1202. godine iz Venecije, a križari su na svom putu prošli kroz kršćanski Konstantinopolj, gdje su toliko bjesnili po gradu, čineći takve grozote da je Papa lično prekorio svoje vlastite križare u poruci u kojoj kaže: "Niste vi prema nevjernicima, već prema kršćanima, isukali svoje mačeve. Niste zauzeli Jerusalem, već Konstantinopolj. Nisu nebeska bogatstva bila na vašem umu, već zemaljska. Ništa vam nije bilo sveto. Obeščastili ste udate žene, udovice, čak i opatice. Opljačkali ste sama svetilišta u Božijoj crkvi, ukrali svete predmete oltara, poharali bezbrojne slike i relikte svetaca. Teško da će nas iznenaditi to što Grčka crkva u vama vidi djela vraga."[12] (slobodni prijevod prev.) Ako su križari ovo učinili kršćanskom Konstantinopolju, možemo samo zamisliti šta su sve učinili "nevjernicima" muslimanima.

---

[11] Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium*. Citirano u Bamber Gascoigne, *The Christians*, Bamber Gascoigne (London: Jonathan Cape, London, 1977), 113.

[12] Gascoigne, Bamber. *The Christians*. London: Jonathan Cape, 1977, 119.

Međutim, jedna od značajnijih prekretnica savremenog doba bio je drastični pomak u stajalištima Svete Stolice (Holy See) na muslimane. Nadati se je da će taj pomak biti katalizator boljeg razumijevanja između muslimana i kršćana. Dok je, s jedne strane, papa Urban II (također poznat i kao Blaženi Urban), koji je prvi pozvao na križarski rat, okarakterizirao muslimane kao "bezbožni narod, idolopoklonike, neprijatelje Krista, pse, smeće namijenjeno vječnoj vatri" itd., s druge strane, papinska enciklika *Nostra aetate* iz 1965. godine pod papom Pavlom VI muslimane je vidjela u potpuno drugačijem svjetlu. "I na muslimane, Crkva gleda s poštovanjem", kaže se u dokumentu, izlažući da muslimani obožavaju Jednog Boga, Boga Abramovog, s kojim se islamska vjera rado povezuje; služe Bogu, klanjaju se i daju milostinju; poštuju Isusa i njegovu majku Djevicu, i smatraju ga poslanikom i vjerovjesnikom Božijim. (slobodni prijevod prev.)

Sve od križarskih ratova, odnos između Evrope i muslimanskog svijeta izopačen je kolonijalnim zahvatima evropskih zemalja, a poslije Prvog svjetskog rata gotovo sve islamske zemlje bile su u stisku evropskog kolonijalizma. Nastala je teška borba koja je donijela političku neovisnost, ali je kolonijalizam samo promijenio (ob)lik u neokolonijalizam, koji predvode Sjedinjene Američke Države. Neokolonijalizam ne ovisi o okupacijskim vojnim snagama, već o ekonomskoj moći.

Četvrto poglavlje

STRUKTURA ISLAMSKOG UČENJA

Riječ *religija* u zapadnjačkoj upotrebi ne uspijeva izraziti cjelokupnost islamskog učenja kao opsežnog sistema koji utječe na sve aspekte života, kako pojedinca, tako i zajednice. Sveobuhvatna adresa islamskog učenja za njegove sljedbenike zove se *Šerijat*. Podjela Šerijata na tri kategorije, a to su obredoslovlje, moralni kod i pravni sistem, proizvoljna je, jer su one međusobno čvrsto povezane i integrisane. Ono što je moralnost za pojedinca postaje, nadalje, norma zajedničke moralnosti, a moralnost ne postoji u pravnom vakuumu. Unutrašnje biće (savjest i namjere) i vanjsko biće (djela i vidljivo ponašanje) trebali bi biti u skladu, a ne u sukobu, a sistem obredoslovlja priprema pojedinca da postigne ovu realnost islamskog učenja. Sve što je manje od toga varljivo je i lažno.

OPĆI PREGLED ŠERIJATA

Izvori Šerijata

Prvi izvor Šerijata jeste Kur'an, doslovna Božija riječ. Kur'an se bavi širokim spektrom pitanja, počev od uspostave

vjerovanja[13] do definiranja apsolutnih moralnih standarda i kodova dozvoljenog i nedozvoljenog ponašanja. On opisuje principe služenja Bogu i postavlja okvir opsežnog pravnog sistema koji se odnosi na porodični zakon, ekonomska načela, krivični kodeks, društveno ponašanje, pregovaranje, na etiku rata i mira, obrazac vladavine (i smatra se islamskim prethodnikom demokratije), na ljudska prava, odnose s drugim religijama, nasljeđivanje, oporezivanje (zekat) itd. Teško se može kazati da postoji neko životno pitanje o kojem nema nešto zabilježeno u Kur'anu.

Kur'an postavlja osnovni okvir i nepromjenjive principe kad je riječ o vjerovanju (*akida*) i obredoslovlju (*ibadat*), dok je polje pravnih propisa kojima se uređuju međuljudski odnosi (*muamelat*), osim nekoliko izuzetaka, regulisano prilagodljivim općim smjernicama. Tako su konstante iz oblasti muamelata ograničene. To je doprinijelo snažnom rastu i razvoju pravne nauke (u izvođenja pravila), dajući prostora mnogim školama misli i stoljećima sakupljajući obilje mišljenja koja su zadovoljavala različite potrebe mjesta i vremena, dokazujući da Šerijat nije ni statičan niti se može iscrpiti.

Drugi izvor Šerijata jeste sunnet (tradicija) poslanika Muhammeda u vidu onoga što je on naredio, zabranio, uradio ili priznao u svom životu, radu i djelovanju kao poslanik. Sunnet ponekad pojašnjava Kur'an, daje primjere, detaljnije uređuje neke opće postavke i dopunjuje u nekim oblastima. Nauka o sunnetu, posebno proces potvrđivanja autentičnosti onog što je Poslanik govorio, vjerovatno je najegzaktnija grana u historiji nauke. Stroge smjernice koje su slijedili sastavljači sunneta u svom praćenju lanaca prenosilaca i svjedoka, kao i, povrh svega, njihovi najozbiljniji napori kako bi se potvrdilo da preneseni sunnet nije u

[13] Vidi: od Prvog do Trećeg poglavlja ovdje.

direktnom ili indirektnom sukobu s Kur'anom ili s utvrđenom činjenicom ili sa zdravim razumom ustanovili su sunnet kao nauku preciznosti.

Treći izvor Šerijata koristi se kad neko pitanje nije posebno uređeno Kur'anom ni Sunnetom. Analogiji se pribjegava kroz proces deduktivnog promišljanja koji izjednačava neko novo pitanje s drugim o kojem već postoje utvrđena rješenja u Kur'anu i/ili Sunnetu. *Idžtihad* je izraz kojim se označava korištenje dostupnih dokaza (religijskih, naučnih, statističkih i društvenih) kako bi se ukazao najbolji put koji treba odabrati pod uvjetom da se on ne kosi s Kur'anom ili Sunnetom ili s ciljevima Šerijata, o čemu će uskoro biti riječi. Dakle, Šerijat nije rigorozni skup pravila koji se treba prepisivati i primjenjivati u svakom dobu i na svakom mjestu. On dopušta ljudskoj pronicljivosti da promjenjivim situacijama pristupi kroz progresivno donošenje zakonskih normi. Tokom razvoja pravne nauke pravna pravila uspostavljana su primjenom islamskih principa izvedenih iz smjernica Poslanika i Kur'ana kako bi se ovladalo novim situacijama. Primjer ovog jeste princip "Neophodna potreba nadvladava zabranu." Naprimjer, nije dozvoljeno jesti svinjetinu, ali kad bi to bila jedina hrana osobi izgubljenoj u pustinji, ona postaje dopuštena u potrebnoj količini kako bi osoba preživjela sve dok joj dozvoljena hrana ne bude dostupna. Drugi primjeri su: "Od dva zla treba izabrati manje, ako se ni jedno ne može izbjeći"; "Javni interes ima prednost u odnosu na lični", kao i: "Haram treba odstraniti." Kad ne postoji sukob s Kur'anom i Sunnetom, opće pravilo jeste: "Gdje god jeste blagostanje, tu jeste Božiji zakon."

Ciljevi Šerijata

Krajnji cilj Šerijata jeste blagostanje ljudi, na ovome i na budućem svijetu. Uopćeno govoreći, potrebe zajednice dijele se na egzistencijalne potrebe, obične potrebe i dodatne potrebe (koje život čine ugodnijim) i ovdje su poredane po značaju. Na vrhu liste nalazi se prva kategorija, koju čini "pet ciljeva Šerijata", koji su nadaleko poznati. Ciljevi te kategorije su očuvanje i zaštita: (1) života, (2) razuma, (3) religije, (4) vlasništva i posjeda, te (5) rađanja i očuvanja vrste. Svaki od ovih ciljeva dijeli se dalje na kategorije i grana se na potkategorije koje uključuju čak i naizgled beznačajne detalje, i svaki od ovih ciljeva obrazložen je odgovarajućim moralnim i/ili pravnim pravilima. Odolijevajući iskušenju da zakoračimo u duboke vode ovog ogromnog predmeta možemo pobrojati najvažnije misli iz svake kategorije u nadi da pojasnimo sliku:

Očuvanje i zaštita života. Ovo uključuje pravo na život i dužnost da se on zaštiti. U tome je sadržana zabrana ubijanja i definirani dozvoljeni izuzeci, kao u legitimnom ratu ili izvršenju sudske presude. Među islamska pravila spada traženje lijeka za bolest i izbjegavanje bolesti kroz izbjegavanje onoga što do nje vodi. Stoga i postoje pravila o zdravoj ishrani, poticanje na fizičku aktivnost, pravila o ličnoj higijeni, higijeni doma, ulice, okoliša. Jedna od upečatljivih Muhammedovih izreka glasi: "Bog nije stvorio bolest, a da za nju nema lijeka. (...) Neki su lijekovi već poznati, a neki nisu", što djeluje kao pokretač stalnog istraživanja. Principi karantine uvedeni su kad je Muhammed dao uputu: "Kad se u nekom mjestu pojavi kuga, ne ulazi u njeg, niti izlazi iz njeg ako si već tamo."

Zagovaranje bavljenja poljoprivredom vrijedno je pohvale. Učenje Muhammeda uključuje: (1) "Ako nastupi

Sudnji dan a neko od vas drži u ruci mladicu koju je krenuo zasaditi, neka požuri i zasadi je, ako mogne"; (2) "Ko god obrađuje zemlju dobit će nagradu za svaku dušu koja se s nje nahrani, čak i za ptice i životinje, pa čak i za lopova koji s nje krade"; (3) "Stabla se u ratu ne smiju sjeći ni paliti." Ekološka osviješćenost i poštovanje prema okolišu su imperativ. Ciklus vode opisan je u Kur'anu, a Muhammed je naredio njegovo očuvanje i poštedu od zagađenja. "Ni jedna ptica, ni bilo koja druga životinja, ne smije biti ubijena, osim ukoliko će poslužiti kao hrana", jedna je od njegovih uputa, kao i pažljiv odnos prema životinjama i suzdržavanje od njihovog prekomjernog opterećivanja.

Očuvanje i zaštita razuma. Razum je obilježje ljudskog bića. On je instrument pomoću kojeg razaznajemo dobro i zlo i kojim istražujemo ono što je Bog stvorio, prirodu u nama i oko nas. Promatranje i promišljanje vjerske su dužnosti, a Kur'an osuđuje one kojima je razum dat, a oni ga ne koriste. Sloboda mišljenja i izražavanja osnovna su ljudska prava.

Potraga za znanjem nije samo pravo, već i dužnost u vidiku islamskog učenja. Prva objavljena riječ u Kur'anu je "Uči!" ("Čitaj!"), a u Kur'anu stoji: "Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?", ili: "Zar su isto tmine i svjetlo?" ili: "Allaha se boje od robova Njegovih - učeni." Pravnim jezikom kazano, naučno istraživanje naziva se "iznošenje na vidjelo Božijeg poretka kroz stvaranje Njegovo" i ono je obaveza svakoga ko je u mogućnosti da se njime bavi. Odbacuje se svaka cenzura nad razumom, i, u tom smislu, niti ijedno ljudsko biće ne može sebi prisvojiti autoritet nad drugim. Razum ne bi trebalo da bude zaštićen samo od cenzure, već i od represije, straha, tjeskobe i stresa. Prezire se sve što umrtvljuje ili ubija razum; tako je upotreba alkohola i droga potpuno zabranjena u islamskom učenju, pa, dakle, i

u vrijeme društvenog okupljanja. (Na Zapadu mnogi ljudi u svojoj privatnosti nikada ne konzumiraju alkohol. Obično to rade samo prilikom nekog društvenog događaja, a izraz za takvu osobu je "social drinker", prim.prev.)

Sloboda religije. Mnogi islamski učenjaci slobodu religije stavljaju na prvo mjesto, ali je očito da bi bez očuvanja integriteta života i razuma obavljanje religijskih dužnosti bilo nemoguće. Sloboda vjere i vjerskih obreda osnovno je ljudsko pravo, i to ne samo za muslimane. Protivno je islamskom učenju bilo koga primorati da ga prihvati. Kur'an kaže: "*U vjeri nema prisiljavanja.*" (2,256) Hramovi se trebaju graditi i svaki napad na njih smatra se širenjem netrpeljivosti u zemlji.[14] Kad muslimani budu napadnuti zbog svoje vjere, njihovo je i pravo i obaveza da se brane.

Zaštita privatnog vlasništva. Pravo vlasništva je nepovredivo i ne postoji nikakva zamjerka niti ograničenje u stjecanju imetka, pod uvjetom da je stečen na zakonit način. Islamsko učenje prepoznaje nezakonito stjecanje imetka poput zelenaštva, prevare, krađe, monopola itd. Pravila trgovačkog ugovaranja i razmjene precizirana su. Prava na kapital povezana su s obavezama, uključujući i plaćanje poreza i doprinosa srazmjernih potrebama društva. Zekat je obavezan i iznosi okvirno 2,5% novca koji se zadrži u toku jedne godine, uz ostale formule na zaradu od poljoprivrede, stočarstva, nekretnina i industrije. Blagostanje svakog pojedinca predstavlja udruženu odgovornost cijele zajednice, i niko nema pravo ponašati se kao "usamljeni otok".

---

[14] Kur'an kaže: "A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojime se mnogo spominje Allahovo ime." (22,40)

Rađanje i očuvanje vrste. Pravi brak kroz svečano i dokumentovano zaključivanje bračnog ugovora jedini je zakoniti način na koji se par može vjenčati kako bi osnovao porodicu i dobio potomstvo (Šerijat izričito nabraja rodbinske veze koje predstavljaju zapreke za sklapanje braka). Jasnoća porijekla (zakonito rođenje s poznatim, identificiranim roditeljima) stroga je obaveza, kao i pravo da sa sigurnošću poznajemo svoje roditelje i svoje potomstvo. Majke se podstiču da doje svoju djecu, a optimalno bi bilo dvije godine.

Vanbračni seksualni odnosi (uključujući i predbračne seksualne odnose) predstavljaju grijeh, koji po zakonu predstavlja kažnjiv prijestup, ukoliko četiri vjerodostojna svjedoka to mogu posvjedočiti. Planiranje prodice (na prirodan ili potpomognuti način) dozvoljeno je, ali ne i ako uključuje ubijanje života (tj. abortus: fetus ima pravo na život, nasljeđivanje i prihvatanje prava na osnovu testamenta ili zadužbine). Težnja za plodnosti i liječenje neplodnosti dopušteni su, ali po Šerijatom dozvoljenim pravilima.

Usvajanje djece onako kako se to čini na Zapadu nije dopušteno, ali islamsko učenje podstiče na roditeljstvo u granicama starateljstva ili hraniteljstva djece koja su u stanju socijalne potrebe. Ovakvo roditeljstvo smatra se činom dobročinstva i lišeno je lažnih tvrdnji o postojanju pravih rodbinskih veza tamo gdje one u stvarnosti ne postoje. Umjesto toga, djeci se mora reći prava istina o njihovom porijeklu. Nakon stjecanja punoljetstva, ukoliko nebiološko dijete, koje je podizano u porodici, želi sklopiti brak s punoljetnim biološkim djetetom iz te porodice, prosidba se ne može odbiti pod izgovorom da su oni brat i sestra, jer oni to u stvarnosti nisu.

Međusobna prava i obaveze supružnika, kao i prava i obaveze između roditelja i djece, detaljno su pobrojani. Ophođenje unutar porodice i pravila o nasljeđivanju su precizirani. Izdržavanje porodice obaveza je muža, a financijski

doprinos supruge stoji kao njena opcija. Žene imaju pravo na rad (kako je primjereno očuvanju integriteta porodice), kao i neograničena prava neovisnog privatnog vlasništva, nasljeđivanja i obrazovanja. Muškarci i žene jednaki su u ljudskom i duhovnom smislu, a obaveze (i zabrane) koje su im naložene u vidiku islamskog učenja odnose se na njih podjednako.

Crkva i država

Evropa je postupila mudro odvojivši crkvu od države. Suprotno porukama Svetog pisma, rana crkva uspostavila je čvrst monopol nad svim aspektima života, što nije imalo osnova u Isusovom učenju. Njena moć u sprečavanju slobode misli i naučnog progresa ogledala se u mnogim poznatim historijskim primjerima. Kasnije je i Amerika, iz istih razloga, zauzela sličan stav, ali i kako bi izbjegla da jedna vjera dominira nad drugima u jednom religijski raznolikom društvu, što bi značilo miješanje u slobodu vjere. Mnogi rani imigranti zapravo su došli u Ameriku bježeći od religijske netrpeljivosti i progona koje je nametalo evropsko kršćanstvo.

Kako ja razumijem stvari, odvajanje crkve od države u skladu je sa suštinskim idealima kršćanstva, jer je njegova primarna svrha da (pr)očisti ljudsku dušu i da oplemeni ljudski karakter, a ne da nastoji organizirati državu. Kraljevstvo Isusovo, prema Novom zavjetu, nije s ovog svijeta. Novi zavjet kazuje da je Isus, kada su ga pitali da li je opravdano da odaju poštvanje rimskom caru Cezaru, pogledavši u novčić sa Cezarovim natpisom, odgovorio: "Dajte, dakle, caru carevo i Bogu Božje!" Muslimani u Sjedinjenim Državama, kao i svi drugi pravedni ljudi, cijene ideju pluralizma,

koja osigurava slobodu vjere za sve bez netrpeljivosti ili progona, koja je zapravo u skladu s islamskim učenjem.

Možda je sada pravi trenutak da izrazimo bojazan koju osjećaju mnogi muslimani, kršćani i Jevreji u Americi i na Zapadu, a koji misle da je princip odvajanja crkve od države zloupotrijebljen i izmanipulisan kako bi se iz svakodnevnog života ljudi isključili Bog i univerzalne vrijednosti morala i pristojnosti koje su spuštene od Njega. Debate o tome da li je Bog "umro" bjesne u američkim medijima u posljednje četiri decenije i utjecale su na poglede mnogih ljudi. Mnogi koji se ne slažu s time da je Bog umro u praksi su prestali priznavati Njegov autoritet da bi nam mogli reći šta da činimo sa svojim životima, kao pojedinci i kao narod. Pozivi na moralno ponašanje ili pozivi protiv pornografije, raskalašenosti i drugih društvenih bolesti često bivaju okarakterisani kao povreda principa odvojenosti crkve od države. Gesla "Jedna nacija pod Bogom" i "U Boga vjerujemo" (zvanična gesla američke nacije, prim. prev.) postaju iz dana u dan sve ispraznija, i ako stvari nastave ići istim tokom, neće potrajati dugo dok se, zapravo, ne usvoje ustavni amandmani koji će ih potpuno izbrisati.

Neodobravanje i zaprepaštenje opće su reakcije na Zapadu kad muslimani u islamskim državama izraze želju da se ponašaju po islamskom zakonu. Ovisni o predstavi nesretne evropske historije koja je dovela do odvajanja crkve od države, ljudi na Zapadu automatski osjećaju odbojnost prema toj ideji (ideji vladavine islamskog zakona, prim. prev.) i prevode je kao vraćanje unazad u mračna doba kad je Evropa bila u ropstvu represivnog autoriteta crkve. Ovaj zaključak je netačan jer te dvije situacije nisu iste.

Proučavajući ovu temu u vidiku islamskog učenja vidjet ćemo da se princip odvajanja crkve od države očito ne može primijeniti. Dok u kršćanstvu nema države, u islamu nema crkve, pa je tako nemoguće jednu situaciju projicirati

na drugu. Mada postoji učenjaštvo (ulema, prim.prev.), u islamu nema svećenstva. Činjenica da neki svršenici islamskih studija u nekim islamskim zemljama nose posebnu odjeću nema nikakvog religijskog značaja, i ne čini ih svećenicima niti ih uzdiže iznad drugih muslimana. Takva posebna odjeća nije postojala u ranom dobu islama. Prije će biti da je to došlo kasnije, s razvojem društva i njegovim prepoznavanjem posebnih odora za posebne grupe, poput uniformi u vojsci i policiji, ili bijelih doktorskih mantila. Vjersko znanje i studije otvoreni su za sve i ni jedna elitna grupa nema monopol niti privilegiju nad tumačenjem tog znanja. Specijalizovano učenjaštvo cijeni se i poštuje, ali nije sveto. Ne spada u učenje islama da samo religijski učenjaci mogu biti dio vlade, jer je očito da im može nedostajati znanje iz oblasti tehničke ekspertize u raznim granama izvršne vlasti. Služba se treba obavljati prema ličnim kvalifikacijama, i otvorena je i za muslimane i nemuslimane.

Čak i iz površnog pogleda na gore date ciljeve Šerijata očito je da se njihova primjena proteže od sfere individualnog ponašanja u sferu upravljanja državom. Šerijat, kao ustav, predstavlja izvor zakonodavne aktivnosti i osnova je iz koje se izvode zakoni. Mada sekularizam nije u neskladu s kršćanstvom, isto se ne može kazati za islam jer bi to uključivalo ignorisanje, stavljanje van upotrebe i zamjenu mnogo čega što nalažu Kur'an i Sunnet, a to bi osporavalo osnovu vjere islama. Uvažavanje ovih činjenica trebalo bi razjasniti činjenicu da ono što je prihvatljivo kršćanskim društvima ne mora biti prihvatljivo i muslimanskim, mada i kršćanska i muslimanska društva promoviraju slobodu religije i pravo na vlastito opredjeljenje.

Ni islamski ni kršćanski narodi ne bi trebali nametati vlastita viđenja jedni drugima, ali to, nažalost, nije tako, jer Zapad, jednostrano, čini se teži ka sprečavanju muslimana u njihovoj autonomiji u skladu s njihovom vlastitom

religijom. On podupire sekularne diktature kao i diktature koje se lažno predstavljaju kao islamske, ali su neučinkovite u zaštiti ljudskih prava, osnovnih sloboda muškaraca i žena i uspostavi vlade naroda za narod, što su pečati stvarne islamke vladavine. Zapravo, danas praktično ne postoji država koja bi mogla predstavljati istinsku islamsku državu. Kad god neka islamska stranka, kroz zdravi demokratski proces, skoro da dođe do pobjede, dešava se paradoksalno i sramotno savezništvo između glavnih demokratija (Zapada, prim.prev.) i vladajućih diktatura, koje odmah intervenišu kako bi takav pokušaj bio odbačen, bez razmatranja da mu se pruži prilika da se sam dokaže ili da se opovrgne. Nažalost, tako je! Te demokracije više su zainteresirane za status quo, nego za demokratiju kao takvu.

Jedan od prigovora na zahtjeve islamskih naroda da se rukovode islamskim zakonima odnosi se na status kršćanskih i jevrejskih manjina koje žive u tim državama. Takav prigovor nameću i potpiruju mediji i političari, mada u stvarnosti on nema nikave vjerodostojnosti. Malo je poznata činjenica da islamski sistem, na jedinstven način, prepušta kršćanskim i jevrejskim zajednicama da svoje poslove pravne prirode vode u skladu sa smjernicama njihovih vlastitih religija. Međutim, takvih je poslova malo i odnose se na porodična pitanja (brak, razvod, nasljeđivanje i sl.). S druge strane, bez sukobljavanja s njihovim svetim pismima i bez alternative unutar njih manjinama se ne smije nanositi nepravda i jednako su pozicionirane s većinom pred zakonom na koji se ta većina poziva (iz religijskih uvjerenja), kako bi se išlo ukorak sa zdravim demokratskim principima.

Međutim, ne bismo bili potpuno iskreni kad bismo zaobišli primjedbe i strahovanja u vezi sa pitanjem primjene Šerijata. U različitim primjerima ovo pitanje svedeno je u domen sloganstva i emocionalizma. Neki previše zaneseni

mladi ljudi pretvorili su ga u sukobljavanje sa sljedbenicima drugih religija. Šerijat, međutim, od njih zahtijeva da se ponašaju na potpuno suprotan način, odagnajući strahove, ublažavajući brige i ističući etiku dobrog pripadanja državi na praktičan način, što predstavlja zadatak koji središnja struja muslimana i većina islamskih pokreta aktivno i slijede, ali uz slab odjek u medijima i profesionalnim političkim krugovima Zapada.

I islamskim političkim strankama koje odlučuju o demokratskim opcijama ovdje treba savjet. Iako vode izbornu bitku pod atraktivnom zastavom islama, one bi izbornom tijelu trebalo da predstave detaljne programe koje su pripremili kako bi ostavarili ciljeve Šerijata. *Islam* nije čarobna riječ koja će riješiti složene ekonomske, društvene i političke probleme koji opterećuju njihove države. Treba načiniti obimne stučne studije kako bi se djelovalo unutar Šerijata prema odgovarajućim rješenjima.

Islamsko učenje traži od onih koji izaberu demokratiju da budu iskreni u svojim istupanjima i zabranjuje im da počine izdaju u vidu korištenja demokratske retorike dok ne dođu na vlast, a da je potom usput napuste. Najgori scenario jeste da neka islamska stranka dođe na vlast, da ne uspije ispuniti obećanja, pa da zatim odbija priznati svoje neuspjehe, pogrešno misleći da će se njihov neuspjeh pripisati islamu, namještajući ili poništavajući tako naredne izbore, negirajući narodu pravo da ih smijeni, pa da potom, nažalost, postane samo još jedna diktatura! Islamke stranke u ovome se tek trebaju staviti na kušnju i bilo bi nepravedno da se unaprijed osude bez suđenja.

Protivnici islamskih stranaka koji drže vlast bez volje svoga naroda pokazali su se kao promašaj, pa bi glavne demokratije svijeta trebale odbiti da ih podržavaju, moralno ili na neki drugi način. Ako islamske stranke ikada dođu na vlast, savjetujemo im da ne urade isto, jer nisu potreb-

ni samo islamski zakoni, već, prije svega, islamski karakter i integritet. Nekim poznatim ljudima na vlasti koji tvrde, ili se čak hvale, da vladaju po Šerijatu, po našem mišljenju, nedostaje ili iskrenosti ili znanja o Šerijatu, ili oboje. Reduciranje Šerijata na nekoliko izdvojenih pitanja iz krivičnog zakonika bez uzimanja u obzir njegovog ukupnog konteksta jeste prevara. Izvršavanje strogih kazni za lakša krivična djela, bez pokušaja bavljenja raširenom korumpiranosti unutar vladajućih krugova i njihovom gramzivom eksploatacijom resursa naroda uz potpuno odsustvo odgovornsti - nikada ne može proći kao islamsko.

U islamskom vidiku vladar je odgovoran pred narodom i smatra se njegovim slugom, a ne gospodarom. Protivno je islamskom učenju suditi običnim i slabim ljudima, a u isto vrijeme dozvoljavati plemstvu da se izvuče bez osude. Šerijat treba primjenjivati od početka do kraja, a ne od kraja do početka. Kako bi se suzbio kriminalitet, islamsko učenje utvrđuje pristup u tri faze: njegovanje islamske svijesti (kroz obrazovanje i odgoj), sprečavanje problema koji bi mogli dovesti do kriminala (društveni i ekonomski problemi), i na kraju, zakonska kazna – i to navedenim redoslijedom. Tada zakon ne poznaje granice.

Demokratija

Danas se često postavlja pitanje da li je islamsko učenje spojivo s demokratijom. Upadljivo je za primijetiti da oni koji tvrde da nije predstavljaju tako raznoliku grupu da nemaju skoro ništa drugo zajedničko. Jednako kako su grupe muslimanske inteligencije na prijelazu između dva stoljeća (19. i 20. stoljeća, prim.prev.) bile tako fascinirane Zapadom, pozivajući na prihvatanje kako onog dobrog, tako i onog lošeg iz zapadnog iskustva, tako sadašnjost donosi takva razočarenja

u moralnu propast i političke nepravde Zapada da mnogi, po automatizmu, odbijaju sve što je zapadno, uključujući i demokratiju. Naravno, sekularni diktatori islamskih zemalja po samoj prirodi svojih vladavina mrze demokratiju i imaju stečeni interes u predstavljanju demokratije svojim muslimanskim masama kao neislamske. Diktatori koji nose islamske odore i koji tvrde da su islamski, također promiču pogled da je demokratija strana islamskoj vjeri. Takvi u svojoj pratnji i na svom platnom spisku drže vjerske učenjake koji su spremi da ovo potvrde i da odigraju tu makijavelijsku ulogu.

Tradicionalni neprijatelji islamskog učenja na Zapadu, kako u medijima, tako i u političkim krugovima, nemilosrdno nasrću ka opisivanju islama kao antidemokratske religije u kojoj nema prostora za demokratske vrijednosti. Njihov je cilj, naravno, da dalje otuđe islamsko učenje iz psihe zapadnog javnog mnijenja, čineći tako proces demonizacije muslimana i mogućim i privlačnim, čime olakšavaju svojim vladama prihvatanje strogih politika protiv muslimana i nepravednih položaja za njih. Često posežu za pitanjem nepostojanja demokratije u većini islamskih zemalja. Ali ono što oni ne spominju jeste da zapadne demokratije pružaju jedinu učinkovitu podršku diktatorima protiv demokratskih težnji na Bliskom istoku.

Možda nije izvodljivo uporediti islamski sistem uspostavljen u ranom sedmom stoljeću s demokratskim institucijama Zapada, koje su se počele razvijati mnogo stoljeća kasnije. Ni zapadni demokratski sistemi nisu precizna replika jedni drugima – oni jednostavno dijele principe i ideologiju demokratije. Kur'an je (prije četrnaest stoljeća) jasno postavio princip *šure*, što znači da se o stvarima treba odlučivati udruženim promišljanjem i savjetovanjem. Praktična primjena ovog principa u najranijoj historiji islama (u vrijeme Poslanika i njegovih neposrednih halifa) karakterišu ga kao prethodnika demokratije.

Muhammeda su jedino u svojstvu poslanika morali slušati bez zadrške, ali izvan domena prenošenja i pojašnjavanja vjerskog učenja onako kako ga je od Boga dobijao, Muhammed je lično potcrtavao da je on obični čovjek koji ne može predvidjeti budućnost niti može tvrditi da zna više od ljudi stručnih za određenu oblast. Poslanik je, uoči Bitke na Bedru, prvog i historijski najznačajnijeg vojnog kontakta između muslimana i arapskog saveza idolopoklonika, iznio vojni plan kako bi rasporedio svoje malobrojne trupe. Kad ga je jedan od sljedbenika upitao: "Je li ova postavka objavljena od Boga, pa je se trebamo držati bez pogovora ili je to samo jedno mišljenje o strategiji i planu?", Muhammed mu je odgovorio da je riječ o ovom drugom. Njegov sljedbenik je tada predložio drugačiji plan vođenja bitke, a Poslanik ga je prihvatio. Ishod toga bila je velika pobjeda.

Godinama kasnije neprijatelji su poslali veliku vojsku kako bi napali muslimane u Medini. Muhammed je smatrao da trebaju ostati u Medini i tu dočekati neprijatelja, ali poslije savjetovanja ustanovljeno je da mnogi ipak žele izaći iz grada Medine kako bi se sukobili s neprijateljem kod brda Uhud, daleko izvan Medine. Muhammed je popustio pred mišljenjem većine u skladu s principom šure. Muslimani su prvobitno bili pobijedili, ali je tada jedan odred strijelaca koji su bili zauzeli položaje na vrhu brda zaključio da je bitka završena. Napustivši svoje položaje, kako bi se pridružili raspodjeli ratnog plijena, prekršili su jasnu naredbu Poslanika da to ne čine ma šta da se desi. Halid ibn el-Velid (vojni genije koji je predvodio konjicu neprijatelja) primijetio je tu slabost u redovima muslimana i obišavši brdo popeo se na njegov vrh i time potpuno iznenadio muslimane. Time je bila narušena ravnoteža, a tok bitke okrenut je protiv muslimana. Nakon što su pretrpjeli velike gubitke, morali su se povući. Mada su muslimani napravili dvije greške, Muhammedu je nedugo poslije toga objavljen ajet: "Samo

Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli da im bude oprošteno i dogovaraj se s njma. A kad se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega." (3,159) Princip šure mora dominirati svim oblastima života na svim nivoima, čak i u naizgled sitnim pitanjima koja su spomenuta u Kur'anu, poput kur'anske zapovijedi da se odluka o prestanku dojenja dojenčeta treba donijeti uz zajednički dogovor (savjetovanje) i odobrenje oba roditelja.

Poslanikova smrt značila je kraj poslanstva, jer poslije njega više neće biti poslanika, ali trebalo je da ga naslijedi vladar države. Izbor nasljednika odvijao se kroz otvorenu debatu, s više od jednog kandidata, pa je tako za prvog halifu, na osnovu konsenzusa, izabran Ebu Bekr, Poslanikov najbliži prijatelj. Tom prilikom Ebu Bekr lično i prije ostalih ponovo je istakao ustanovljene islamske principe. Ovdje sumarno dajemo pregled značajnih pravila koja upravljaju procesom izbora vladara i njegovom ulogom u muslimanskom društvu:

1. Funkcija (vladara) mora biti popunjena mandatom naroda. (Halifa Ebu Bekr je odmah tražio mišljenja drugih, koji nisu bili na sastanku, kako bi se uvjerio da su i oni saglasni.)
2. Imenovanje je uvjetovano. ("Pokoravajte mi se sve dok se ja pokoravam Bogu!", kazao je halifa Ebu Bekr.)
3. Pravo naroda da povjeri mandat udruženo je s njegovim pravom da ga povuče. (Ebu Bekr je kazao da ako se on ogriješi o Božije zakone, tada mu narod ne duguje pokornost.)
4. Vladar je zaposlenik naroda, koga je narod unajmio kako bi obavljao dužnosti koje proizlaze iz njegove

službe. (Kad su, na samom početku njegove vladavine, ljudi vidjeli da se Ebu Bekr nastavio baviti svojim privatnim poslovima kako bi zaradio za život, primorali su ga da prihvati plaću jednaku onoj koju ima prosječni musliman, ni imućan ni siromašan, umjesto da obavlja svoje privatne poslove.)

5. Vladar države nije talac elite, plemstva ili posebnih interesnih grupa. Rekao je: "Slabi među vama u mene je jak dok mu ne osiguram ono što mu pripada, a jaki među vama u mene je slab dok od njega ne uzmem ono što mu je dužnost dati."

Ukratko, ovo je antiteza onoga što je praksa u većini islamskih zemalja današnjice. Nema sumnje da bi muslimani, da su se stvari odvijale u smjeru koji je propisan islamskim učenjem, onako kako se islamska imperija širila i kako se islamska civilizacija razvila do zrelosti i sofisticiranosti, postigli oblik vladavine koji odobravaju oni najbolji među savremenim demokratijama, a da bi pritom ostali slobodni od njihovih nedostataka.

Neko vrijeme stvari su se odvijale veoma pozitivno. Drugi halifa, Omer, nastavio je upozoravati narod na obavezu da ga podržava kada je upravu i da ga ispravi kada griješi, na što je jedan čovjek odgovorio: "Ako kreneš stranputicom zaustavit ćemo te, pa makar i našim mačevima." Halifin odgovor je bio: "Ne bi valjao da to nisi rekao, niti bismo mi valjali kada to ne bismo prihvatili." (slobodni prijevod prevoditeljice)

Nažalost, ovaj trend je prekinut u jednom od najtužnijih, ako ne i najtužnijem događaju u islamskoj historiji. Suočen s pobunom i optužbama za nepotizam halifa Osman biva ubijen. Odmah poslije Osmana imenovan je halifa Alija, rođak Poslanikov, njegov zet i njemu veoma draga osoba. I on

je posjedovao izuzetne lične vrline, a kad je izabran za halifu, uglednici i mase pristizali su da mu daju zavjet odanosti. Međutim, Muavija, upravitelj Sirije (koja je tada bila dio islamske države), odbio je dati zavjet, pa je na koncu krenuo prema Medini na čelu ogromne vojske. Proglasio je da su mu namjere pohoda protiv Medine da kazni ubice Osmanove, jer je on (Muavija, prim.prev.) bio rođak prethodnog halife (obojica su bili iz ogranka Emejevića). Tražio je trenutnu osvetu umjesto čekanja rezultata dugog zakonskog procesa. Na borbenim linijama pobijedio je Alija, ali je Muavija bio snalažljiv čovjek, a u svom taboru je imao nekoliko veoma lukavih ljudi, pa je sebi prevarom osigurao arbitražu. Neki nezadovoljni ljudi imali su za cilj da ubiju i Muaviju i Aliju, ali su uspjeli ubiti jedino Aliju. Narod je bio šokiran, ali je, poslije pregovora, Hasan, Alijin sin i nasljednik, pristao popustiti zahtjevu Muavije, kako bi izbjegao dalje krvoproliće, i on mu je dao prisegu.

Nedugo zatim, već dobro ustoličen u vlasti, Muavija je ponovo šokirao narod iznuđujući njihovu prisegu da prihvate njegovog sina Jezida kao njegovog nasljednika poslije njega, koristeći politiku kazne i nagrade. Husejn, Alijin drugi sin, predovdio je revoluciju protiv Jezida (Muavija i Hasan već su bili umrli). Stanovnici Iraka obećali su Husejnu pružiti podršku, ali su ga, pritisnuti prevarama i brutalnošću centralne vlasti, napustili. Kako nije htio ni pobjeći niti se predati, Husejn se zajedno sa svojih sedamdeset odanih sljedbenika suočio s Jezidovom vojskom od nekoliko stotina hiljada vojnika, gdje su se na Kerbeli borili do smrti. Mnogo kasnije pokazat će se da je to bio prvi ekser u mrtvačkom kovčegu umejevićke dinastije koja je vladala oko dva stoljeća.

Ovaj događaj označio je rođenje šiizma kao pokreta, koji čine čvrste pristalice koji sebe nazivaju Alijinim sljedbenicima (na arapskom šiije). Pokret je zapravo počeo kao izraz političkog neslaganja, ali je bio takav da je u njemu bilo

nemoguće razdovojiti politiku od religije, jer je težnja za pravdom religijska naredba. Kako je vrijeme prolazilo, šiizam je zadobijao oblik islamske sekte koja se koncentrisala oko vjerovanja da pravo prvenstva na mjesto halife pripada Aliji, a zatim redom, njegovom potomku (najstarijem sinu u nizu nasljednika).

Šiije su razvili mnoge sporedne poglede jer su se podijelili na nekoliko sekti, od kojih je najvažnija sekta dvanaestorice, čiji sljedbenici vjeruju da će se dvanaesti nasljednik (imam), koji je na tajanstven način nestao kao dijete, pojaviti jednog dana kao očekivani Mehdi[15] i da će (za)vladati u pravdi. Od ukupnog broja muslimana, šiija ima oko deset posto, a ostali se tradicionalno zovu sunije. Šiije osjećaju gnjev prema sunijama zbog, kako navode, njihovog prvobitnog mirenja s nepravednom vlasti, ali svi vjeruju u Kur'an i u poslanstvo Muhammeda. Svake godine šiije se prisjećaju Bitke na Kerbeli i Husejnovog mučeništva. Mnogi pritom sami sebe bičuju, tugujući uz grižu savjesti što su njihovi preci izdali Husejna u najkritičnijem trenutku njegove borbe. Jasna je činjenice da i sunije osjećaju poštovanje, bliskost i suosjećanje s Alijom i njegovim sinovima Hasanom i Husejnom i njihovim porodicama.

Sada, dosta ovdje o historiji, mada smo je nastojali što je moguće više skratiti - vratimo se pitanju demokratije. Ovaj tužni historijski događaj o kojem smo upravo govorili bio je nesretni presedan prenošenja vlasti iz ruke u ruku, bez davanja zavjeta naroda, već mačem i zlatom. Posljedica tog nesretnog događaja na negativan način neprestano je prisutna u muslimanskoj historiji. Vladari despoti uvijek su pronalazili učenjake koji su im se rado pokoravali i koji su rado racionalizirali prilike, gledajući tako kroz prste na njihovu

[15] El-Mehdi: doslovno "onaj koji je vođen", pravedni vladar za kojeg je najavljeno u nekim predanjima da će doći i da će povesti vjernike ka pobjedi prije Sudnjeg dana. (op. urednika Izvornika)

nepravednu vladavinu, dok su drugi koji bi se usuđivali da progovore o toj neprijatnoj istini to plaćali svojim životima ili slobodom. Stvari su se odvijale u dobrom smjeru kad je halifa bio dobar, a u lošem kad je bio loš, što je bio češći slučaj. U oba slučaja, autoritet naroda i njihova prava nad vladarom bili su narušeni. Međutim, islamska civilizacija je cvjetala jer su uvijek postojali oni koji su vjerovali da imaju religijsku dužnost da tragaju za znanjem, da se natječu u nauci i da podižu civilizaciju. Vlada ih je podržavala na svim ovim poljima, ali je ograničavala napore da se govori i piše bilo o pravima naroda prema pravima vladara ili o ograničenju njihove razuzdane moći. Posmatrajući duh islamske civilizacije kroz druge etape znanja, pronalazimo da je ono što je napisano o ustavnim pravima naroda snažno i veličanstveno, ali rijetko.

Muslimanskom bratstvu, koje se grči i izobličava pred demokratijom, želio bih reći da ona nije nikada bila bolest muslimanskog naroda. Stalne nesreće muslimanskog naroda su despotizam i diktatura. Bili bismo slijepi da nam naša historija ne otkriva tu činjenicu. Onima koji optužuju islamsko učenje da je netolerantno prema demokratiji kažem da griješe, ali postoji velika razlika između nje i islamskog učenja. U zapadnoj demokratiji na Boga se može staviti veto, odnosno "može Ga se nadglasati" ako Njegovi protivnici mogu formirati većinu u glasanju. U islamu ustav se zasniva na Šerijatu, tako da će se svaka zakonodavna aktivnosti koja je u suprotnosti s njim proglasiti neustavnom. U takvom kontekstu, demokratski proces odvija se u punom kapacitetu.

Savremeni islamski preporod proteže se dalje od rasprostranjene predstave upalnog ekstremizma, izkazanog nasilja i despotski sekularnih i kvazireligijskih vlada. Jedna široka, prosvijetljena i poprilično velika središnja struja otkriva realnosti religije i budi se kako bi čitala historijske

lekcije. Ona se ne hrani praznim sloganima protiv drugih, već obaviještenim naporima u pravcu sušte reformacije. Na kraju, islamski učenjaci davno su zaključili da je neislamska država koja poštuje pravdu bolja od islamske države koju potresaju tiranija i nepravda.

UNUTARNJOST ISLAMSKOG UČENJA

PET STUPOVA ISLAMSKOG VJEROVANJA

Prva dva poglavlja ove knjige odnosila su se na dijelove vjerovanja, onako kako ih je definirao poslanik Muhammed: "Vjerovanje u Boga, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, u Sudnji dan, i sudbinu ili predodređenje (vjerovanje u predodređenje ne negira koncept slobode volje, već se odnosi na ono nad čime nemamo kontrolu, bilo da je dobro ili loše)." Kroz ovo pisanje nismo predstavljali te dijelove kao "dogmu" koja se mora slijepo prihvatiti, već smo ih pokušali logički objasniti, što je u skladu s Kur'anom koji ljudski um poziva na izazov razmišljanja, ukazujući na znakove i postavljajući pitanja za promišljanje, ne kako bi nametnuo vjerovanje, već kako bi uvjerio.

Vjera islam (u Jednog Jedinog Boga) po dijelovima vjerovanja slična je drugim abrahamovskim religijama, kršćanstvu i judaizmu. Islam prethodne Božije poslanike i njihove sljedbenike zaista naziva muslimanima koji slijede islam, gdje doslovno značenje riječi *islam* znači pokornost volji Božijoj. Nakon što smo u ovom poglavlju dali opću mapu islama kao religije i Šerijata, u ovom ćemo dijelu raspraviti jedan segment koji je malo specifičniji za islamsko učenje, a

to je sistem vjerskih obreda. Vjerski obredi zauzimaju središnje mjesto u ovom učenju, jer se fokusiraju na muslimana kao pojedinca kako bi islamski kolektiv mogao biti sačinjen od zdravih jedinki, ili drugim riječima, kako bi zgrada bila sagrađena od postojanih blokova.

U islamskom učenju u obavezne vjerske obrede spada pet područja, onako kako ih je opisao poslanik Muhammed: "Islam stoji na pet stupova: svjedočenju da nema boga osim Boga (Allaha) i da je Muhammed Njegov poslanik, klanjanju, davanju zekata, postu, i hadžu ko je u mogućnosti da ga obavi." Kad je, nekom drugom prilikom, Poslanik bio upitan da kaže definiciju islama, nabrojao je ovih pet stupova. Nema potrebe naglašavati da građevinu ne čine stupovi – oni postoje kako bi je cijelu podupirali. Naravno, onima koji reduciraju islamsko učenje na područje ritualnih obreda nedostaje razumijevanja cjelovite i ukupne prirode islama i svrhe koju ispunjavaju ti obredi kako bi poslužili prilikom formiranja karaktera onoga koji ih obavlja.

"Pet stupova islama" minimalni su zahtjev služenja Bogu. Istovremeno, svako djelo koje neko učini s namjerom da stekne Božije zadovoljstvo također spada u služenje Bogu, a težnja za činjenjem dobra nema granica, počev od najmanjih stvari kao što je susretanje ljudi s osmjehom ili uklanjanja smetnji s puta, što je vjernicima preporučivao poslanik Muhammed. U praksi, sva čovjekova djela, prema ispravnoj namjeri, mogu postati stvarni činovi služenja Bogu. Sada ćemo kratko razmotriti svaki od tih pet stupova.

Svjedočenje (šehadet). Jednostavna izjava: "Svjedočim da nema boga osim Boga (Allaha) i da je Muhammed Njegov poslanik" predstavlja formulu islamskog učenja. Potpuno iskreno izgovaranje ove izjave pred dva svjedoka jedina je potrebna formalnost za one koji tek prihvataju islamsko

učenje. *Šehadet* se također izgovara i kod poziva na klanjanje (u *ezanu*), i ponavlja se u svim klanjanjima. Pa ipak on je više od puke verbalne formalnosti, jer kad izjavimo da uzimamo Boga za svoga Boga, to znači da Ga prihvatamo za Onoga Koji oblikuje naš život i Koji nas vodi kroz njeg, i pritom odbijamo da nas poljuljaju drugi utjecaji, bilo da se radi o ljudima, stvarima, stanjima ili željama. Osoba koja izjavi da je Muhammed Božiji poslanik zapravo daje obećanje da će slijediti upute i učenje Muhammedovo, i da će priznati njihovu Božiju izvornost. U islamskoj pravnoj nauci i u književnosti tokom godina ispisana su pozamašna djela o dalekosežnim implikacijama izjave: "Nema boga osim Boga i Muhammed je Njegov poslanik."

Klanjanje (salat). Ritualno klanjanje u islamu zaseban je dio, koji je nešto drugačiji od molitve u njenom širem smislu, to jest od prenošenja Bogu onoga što osjećamo u bilo koje doba i na bilo kojem mjestu, gdje tražimo Njegovu uputu, pomoć i oprost, kao navika koja je naređena u Kur'anu i vrijedna pohvale u drugim religijama. Ritualno klanjanje u islamu ima posebnu formu i sadržaj, u kojem su skladno uključeni i tijelo i duša. Obavlja se pet puta dnevno: prije izlaska sunca, u podne, u kasno popodne, po zalasku sunca i u dubokoj noći.

Klanjanje se može obaviti na bilo kojem čistom mjestu (u kući, džamiji, parku, na radnom mjestu itd.). Mogu ga obavljati pojedinac ili grupa, muslimani muškarci i/ili žene, gdje jedan od muškaraca predvodi klanjanje kao *imam* (vođa). Svako od pet klanjanja traje samo nekoliko minuta. Jedino je za podnevno klanjanje petkom (džuma) naloženo da mora biti zajedničko, to jest da se mora obaviti zajednički u džamiji, a prethodi mu propovijed (*hutba*). Imam nije svećenik niti mora uvijek ista osoba predvoditi klanjanje, a prilikom odabira u obzir se uzima učenost i poznavanje

Kur'ana i religije (poslovni ljudi, radnici, ljekari, učitelji i drugi, kao i religijski učenjaci obično nose tu odgovornost).

Da bi se klanjanje (salat) obavilo, osoba mora biti čista, nakon što obavi ritualno pranje – *vudu* (abdest, prim.prev.) čistom vodom i to: pranje usta, nosnica, lica, ruku do lakata i nogu, i potiranje glave i ušiju mokrim rukama. Jedno pranje, abdest, može koristiti za više klanjanja, ali se mora ponovo uzeti ukoliko osoba zaspi ili obavi fiziološku potrebu, ili prilikom vršenja flatusa. Nakon seksualnog odnosa obavezno je potpuno kupanje. Žene su izuzete iz obaveze klanjanja u vrijeme menstrualnog ciklusa i u vrijeme postporođajnog krvarenja, a nakon prestanka tih stanja potrebno je kupanje, kao i za muškarce poslije ejakulacije. Međutim, svako se može moliti Bogu u bilo koje doba, putem svoje lične pokornosti, sa ili bez abdesta.

Svako klanjanje praktično znači izravno obraćanje Bogu kao Slušaocu. Klanjači se okreću u pravcu Kabe (prve džamije koju je sagradio praotac Ibrahim sa svojim sinom Ismailom kako bi ljudi klanjali Jednom Bogu, i to na mjestu koje će nakon dugo vremena postati grad Meka u Arabiji). Jedino oko Kabe muslimani stoje u koncentričnim krugovima za vrijeme klanjanja, što daje vrlo impresivnu sliku. Inače širom svijeta muslimani se za vrijeme klanjanja okreću u pravcu Meke stojeći u ravnim linijama (*safovima*, prim. prev.), koje moraju biti popunjene. Žene obično stoje u safovima iza muškaraca, što nije nužno zahtjev religije, već je estetski izbor, jer bi se žene osjećale neprijatno ispred muškaraca za vrijeme saginjanja i padanja ničice (na sedždu).

Klanjanje (salat) se otvara izgovaranjem riječi: "*Allahu ekber*", to jest: "Bog je Najveći", čime klanjač zapravo okreće svoja leđa cijelom univerzumu da bi se obratio Bogu. Bitni sastavni dio svakog klanjanja jeste prvo poglavlje Kur'ana (El-Fatiha), koje glasi: "Tebe, Allaha, Gospodara svjetova, hvalimo, Milostivog, Samilosnog, Vladara Dana sud-

njeg, Tebi klanjamo i od Tebe pomoć tražimo! Uputi nas na Pravi put, na Put onih kojima si milost Svoju darovao, a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali!" (1, 1-7) Ostatak klanjanja čine: izgovaranje (učenje) dodatnih dijelova iz Kur'ana (kiraet), saginjanje (ruku) i padanje ničice (sedžda), uz izgovaranje riječi "Slava mom Gospodaru Veličanstvenom", odnosno "Slava mom Gospodaru Svevišnjem", puneći tako svoje srce pokornošću. Klanjanje se završava u sjedećem položaju, izgovaranjem potvrde vjerovanja (tešehud-šehadet), i prizivanjem mira i blagoslova Božijeg na poslanike Muhammeda i Ibrahima i njihove porode i sljedbenike.

Klanjanje, i ono obavezno i ono neobavezno, ogromno je duhovno blago koje treba koristiti. Ono potiče na mir, čistoću, smiraj i ulijeva stalnu svijest o Bogu i osjećaj bliskosti s Njime. Ono uveliko smanjuje životnu gužvu i vrevu dovodeći ih u podnošljivu mjeru. Kroz raspored klanjanja pet puta u toku dana, uključujući i jedno klanjanje na samom početku dana, obavljanje klanjanja pomaže klanjaču da održi terapeutski nivo blagostanja i praktično ne ostavlja prostor da se u njegovoj/njenoj svijesti razvije štetna misao ili djelo.

Porez milostinje (zekat). Davanje milostinje veoma je pohvalno i muslimani se podstiču da daju onoliko koliko god mogu, a samo nebo je granica. Međutim, zekat, treći stup islama, je obavezan, a ne dobrovoljan (čin) i daje se u izračunatom iznosu. Uopćeno kazano, ono što ostaje preko i iznad pokrivanja potreba i troškova i što se zadrži punu godinu dana mora biti pročišćeno zekatom u iznosu od 2,5%. Time se u suštini držanje nekorištenog novca kažnjava potpunim trošenjem, to jest njegovim nestankom u periodu od oko četrdeset godina, što predstavlja podsticaj da se novac stavi u opticaj kako bi (po)služio javnom interesu. Osim novca,

i drugi oblici vrijednosti i profita imaju svoje odgovarajuće formule, uključujući prinose od industrije, poljoprivrede i stočarstva, nekretnina itd., kako je to obimno i detaljno dato kroz posebna objašnjenja.

Zekat je *pravo* siromašnih u imetku imućnih, i ne predstavlja neobaveznu milostinju niti filantropiju. U islamskoj državi sakuplja ga vlada tako da je to osnovni izvor budžeta, koji se treba nadopuniti, ako je to potrebno, drugim zakonom propisanim porezima. Može se dati dobrovoljnim islamskim institucijama, koje su onda odgovorne za njegovu pravednu raspodjelu, ili pojedincima u stanju socijalne potrebe neprosredno tamo gdje se islamski zakon ne sprovodi (kao što je to slučaj s muslimanima koji žive kao manjine diljem svijeta ili pod sekularnom vladavinom). Primaoci zekata mogu biti i nemuslimani koji su u stanju socijalne potrebe.

Zekat predstavlja neraskidivu vezu među članovima društva za koje je poslanik Muhammed kazao da su "organi istog tijela, pa ako jedan pati, onda svi ostali saosjećaju s njim u tome nesanicom". Doslovno riječ *zekat* u arapskom znači "pročišćenje", a to znači da osoba čisti svoj novac dajući određeni dio tog novca onima koji su u stanju socijalne potrebe. Kad muslimani daju zekat, oni imaju unutarnji osjećaj da je to investicija, a ne dug.

Post tokom mjeseca ramazanu (savm). Mjesec ramazan je dio islamskog lunarnog kalendara, a kako je taj kalendar jedanaest dana kraći od gregorijanskog kalendara, ramazan svake godine nastupa jedanaest dana ranije, što omogućuje post u različitim godišnjim dobima i vremenskim prilikama tokom života pojedinca. Od zore do zalaska sunca u toku svakog dana mjeseca ramazana muslimani se moraju suzdržati od jela i pića (čak i od vode). Seksualni

odnosi također su zabranjeni tokom dana, i kako bi se sačuvao post, osoba ne bi trebalo da pokazuje ljutnju ili bilo koji drugi oblik neprimjerenog ponašanja.

Ramazan nije mjesec gladovanja jer su unos hrane i vode osigurani tokom noći. Međutim, preporučena je umjerenost prilikom uzimaja obroka tokom večeri kao i obroka prije zore. Postiti nisu obavezni bolesni, djeca, dojilje i starije osobe.

Dok osoba posti, ona pobjeđuje svoju privrženost svakodnevnim navikama i podnosi glad i žeđ. Tako ramazan pruža prvoklasni trening u samoobuzdavanju i voljnoj moći (a šta bi čovječanstvo bilo kad bi se izgubila sposobnost samoobuzdavanja?). Post tako postaje jedno iskustvo koje čovjeka obogaćuje kako osoba nadilazi potrebe svoje materijalne komponente i kako slavi ono duhovno u sebi. Ovaj mjesec predstavlja period duhovne obnove i revitalizacije. On skoro pa "napuni baterije" za ostatak godine. Intenzivnije služenje Bogu i udjeljivanje milostinje odlike su ovog mjeseca. Na kraju ramazana muslimani proslavljaju jedan od svoja dva bajrama (vjerska blagdana) - gdje je drugi Bajram na kraju obavljenog hadža. Bajram se obilježava zajedničkim klanjanjem u rano jutro i svečanim okupljanjem porodice i prijatelja.

Hadž. Islam se tako posvećeno osvrće na Ibrahimovu monoteističku misiju da se u okviru petog stupa islama – hadža, muslimani prisjećaju pokornosti Bogu svoga praoca Ibrahima. Poslanik Ibrahim, neka je mir s njim, dosljedno se pokoravao Bogu kroz mnoga iskušenja koja je podnosio tokom života. U jednom takvom iskušenju Bog mu je naredio da svoju suprugu Hadžeru i svoga, u to vrijeme jedinoga sina, Ismaila pošalje u naizgled pustu regiju jugozapadne Arabije. Predajući ih Bogu za njihovu dobrobit, Ibrahim je

ostavio svoju suprugu i sina na mjestu koje će kasnije postati grad Meka. Nedugo nakon njegovog odlaska, kad su im zalihe vode skoro bile iscrpljene i kad je Ismailova majka, u panici i na ivici očaja, prolazila kroz teško iskušenje u potrazi za vodom, čudesno i neočekivano provrelo je vrelo Zemzem. Ibrahimu, koji ih je povremeno posjećivao, kasnije je naređeno da uz pomoć svog sina Ismaila sagradi prvu džamiju u kojoj će ljudi klanjati Bogu i da zatim pozove vjernike da je posjete i da obavljaju hadž slaveći Boga. Bez sumnje je najteže Ibrahimovo iskušenje bilo kada mu je došla Božija naredba da zakolje svoga sina, čemu se on, uz hrabrenje svoga sina da izvrši naredbu od Boga, odlučio i pokoriti. Nakon što je iskušao ozbiljnost Ibrahimovog vjerovanja, Bog je poštedio žrtvovanje dječaka i umjesto njega poslao ovna koji je zaklan.

Obred hadža tako je počeo još od Ibrahima i Ismaila i od tada traje bez prekida. Međutim, ljudi su se, nažalost, mnogo generacija kasnije prepustili paganstvu, a kuću slavljenja Boga pretvorili su u kuću idola. Svako pleme paganskih Arapa imalo je svog idola, dalo mu je ime i smjestilo ga u Kabu. Sezona hadža i dalje je poštovana, ali umjesto da to bude doba posvećeno slavljenju Boga, postalo je doba veselja i razonode, opijanja i kockanja, i smišljeni su novi rituali, poput obilaska okolo Kabe bez odjeće, uz pljeskanje rukama, pjevanje i zviždanje. Tako oskrnavljena institucija hadža postala je obilan izvor novca za stanovnike Meke, čija je privreda bila ovisna o toj sezoni i prinosima od dva karavana svake godine za tranzitnu trgovinu između Istoka (Afrike i Azije) i Zapada (Sirije i dalje sve do Bizantijskog carstva). Pojavilo se i pseudosvećenstvo kako bi se obraćalo masama u ime bogova i kako bi prihvatalo ono što im one prinose i zavjetuju.

Hiljadama godina trajalo je ovo stanje, tu od ljudi s Ismailove strane Ibrahimovih potomaka. Zatim je, kao daleki

potomak Ismailov, u jakom plemenu Kurejš, rođen Muhammed 570. n.e. Otac mu je umro ne dočekavši Muhammedovo rođenje. I majka mu je umrla dok je još bio u ranom djetinjstvu. Muhammeda je podizao njegov djed, a kad je i on umro, brigu je preuzeo jedan od njegovih amidža. Kako je rastao, postajao je centar poštovanja i uvažavanja cijele zajednice, i veoma je rano dobio nadimak "Pouzdani". A kad je imao dvadeset i pet godina oženio se imućnom udovicom Hatidžom, za koju je prethodno vodio trgovinske poslove i koja je cijenila njegov karakter. Ona je bila petnaest godina starija od njega, ali su oni živjeli sretno u monogamnom braku u narednih dvadeset godina, kad je ona umrla.

Muhammed sa svojim sunarodnjacima nije nikada dijelio vjerovanje u idole, kao ni zablude koje su bile sastavni dio života Arapa predislamskog doba (*džahilijeta*, to jest doba neznanja). Često je odlazio u pećinu na vrhu brda u blizini Meke kako bi promišljao i tonuo duboko u misli. Za vrijeme jedne takve posjete pećini došao je melek Džibril, obznanivši mu uzvišenu zadaću poslanstva, prenoseći mu prvu objavu iz Kur'ana, koja glasi: "Čitaj, u ime Gospodara tvoga, Koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, Koji poučava peru, Koji čovjeka poučava onome što ne zna." (96,1-5) Bilo je to u mjesecu ramazanu, u Noći moći (na arapskom, Lejletul-kadr). Muhammed je bio preplavljen strahopoštovanjem. Požurio je kući tresući se i drhteći, gdje ga je njegova supruga utješila i smirila govoreći mu: "Tako mi Onoga u Čijoj je vlasti Hatidžina duša, molim se da postaneš poslanik ovog naroda. Ljubazan si prema rodbini, darežljiv prema gostima, pomažeš onima kojima je pomoć potrebna i iskren si u svom govoru; Bog te neće napustiti."

Tokom cijelog poslanstva Džibril ga je stalno posjećivao. Mada je zadaća koju je dobio donijela istinu i označila okretanje njegovog naroda ka čistom monoteizmu

Ibrahimovom, ona je ipak bila najveća prijetnja savezništvu imućnih i moćnih s idolopokloničkim svećenstvom Meke, čije je postojanje ovisilo o statusu quo. Muhammed i njegovi sljedbenici bili su proganjani trinaest godina, sve dok se nisu preselili na sigurno mjesto u Medinu i dok im Kur'anom nije bilo dozvoljeno da se brane i da jačaju svoj položaj. Muhammedova vojska je na kraju pokorila Meku, objavljujući opću amnestiju svima koji su se borili protiv muslimana i islama. Uništili su idole očistivši Ibrahimovu Kabu od idolopoklonstva i vrativši je ponovo njenom čistom izvoru. Obavljanje hadža nastavljeno je u njegovo određeno doba i kao peti stup islamskog učenje stavljen je u dužnost svakom muslimanu i muslimanki, onome ko god je fizički sposoban i ko god je u financijskoj mogućnsti da ga jednom za svog života obavi.

Uprkos dobro poznatim činjenicama koje smo gore naveli u ovom poprilično dugom objašnjenju, i dalje postoje "stručnjaci" i "učenjaci" koji hadž jednostavno opisuju kao "paganski ritual koji se inkorporirao u islam". Zar to nije dovoljan razlog da muslimani osjećaju uznemirenost?

Doba hodočašća pada u dvanaestom mjesecu lunarne godine, koji se zove mjesec hadža (zul-hidždže) i već je bio poznat kad je islam objavljen, jer je to bio, zapravo, događaj koji se vezuje za Ibrahimovu tradiciju. U vrijeme hadža žene nose uobičajenu odjeću koja pokriva sve osim lica i ruku. Muškarci moraju nositi dva dijela bijele nešivene tkanine, bez bilo kakve druge odjeće, osim, možda, sandala i pojasa (s džepom). To je univerzalna odjeća, tako da hodočasnici imaju isti izgled, bez bilo kakve klasne razlike. Pomiješani su čineći tako pravo bratstvo i rado su spremni jedni drugima ponuditi pomoć kad god je to moguće, zanemarujući i nadilazeći sve razlike na osnovi boje kože, jezika, rase, etničke pripadnosti, stepena obrazovanja itd. Za vrijeme obavljana hadža vidljive su samo dobrota čovječanstva

i čistota vjerovanja da je čovječanstvo *jedna* porodica koja slavi *Jednoga Boga*. Nema nikakvog odvajanja, a porodice i druge grupe trude se da ostanu zajedno kako se niko ne bi izgubio u mnoštvu više miliona ljudi.

Obredi hadža uključuju klanjanje kod Ibrahimovog mjesta stajanja i *tavaf*, kruženje oko Kabe; prelazak razdaljine između brda Safe i Merve više puta – tu je razdaljinu u strahu prelazila Ismailova majka Hadžera tražeći vodu za svoje dijete; okupljanje na brdu Arefat u molitivi i pokornosti, i zaustavljanje na tri mjesta gdje je šejtan pokušao dovesti Ibrahima u iskušenje kad je poveo svog sina da ga zakolje i bacanje kamenčića na stupove koji tu stoje simbolizujući tako pobjedu nad iskušenjem. Vrhunac obavljanja hadža jeste zajedničko klanjanje i hutba za *Eidul-adha*, blagdan žrtve (Kurban-bajram, prim.prev.). Slijedeći Ibrahimovu tradiciju, obavlja se žrtvovanje ovna (klanje kurbana čije se meso poklanja siromašnima, a dio ostaje porodici i prijateljima). Muslimani koji ne prisustvuju hodočašću proslavljaju Bajram zajedničkim klanjanjem uz prigodnu hutbu i žrtvovanje ovna (klanje kurbana).

Bajram za muslimane predstavlja radost. Imajući u vidu veliki broj životinja koje se žrtvuju u blizni Meke u vrijeme hadža, i čije se meso po svim prilikama ne može ni konzumirati tu i tada, vlasti Saudijske Arabije napravile su fabriku za pakovanje mesa (nakon što su dobili potrebnu fetvu, to jest mišljenje religijskih autoriteta) kako bi ga sačuvali i konzervirali za lahak transport do siromašnih i gladnih u islamskom svijetu. Njihovi napori da smjeste, upravljaju i olakšavaju mnoštvo kretanja hodočasnika, kojih bude najmanje dva miliona, u jednom gustom rasporedu obreda u kratkom vremenu i ograničenom prostoru vrijedni su svake pohvale.

Islamska moralnost

Islamska moralnost uporediva je s kršćanskom i jevrejskom moralnošću u njihovim čistim oblicima kako je to propisano u Tori i Indžilu bez naknadnog revizionarstva grupa koje su opustošile abrahamsko moralno naslijeđe i koje su promijenile moralni kôd na način da ono što je bilo nemoralnost juče izgleda kao moralnost danas. Ove nemoralnosti zaogrnute su novim bezazlenim i eufemističkim nazivima kao: "ljubav", "gej", "veza", "momak/djevojka", "ljubavnik" itd. To su učinili oni koji su se nadali da će ovi ljupki nazivi prekriti (ili će pomoći u promociji) nekadašnje grijehe.

Umjesto da razmatramo pojedinačna pitanja, smatrali smo da bi ovo poglavlje bilo bolje iskorišteno kad bismo čitaoca izravno upoznali s izvorom islamske moralnosti povezujući je s određenim brojem citata iz Kur'ana i iz *hadisa* (izreka) poslanika Muhammeda. To su stvari kojih je čitalac na Zapadu naročito nesvjestan i od kojih je odvojen slojevima i slojevima negativne indoktrinacije koju proizvode takozvani eksperti. Toliko smo puta čuli na radiju ili na televiziji da Kur'an zapovijeda muslimanima da lažu, varaju ili ubijaju nemuslimane, ili da je Muhammed bio jedan nemilosrdni prostak, opijen vlastitim ambicijama i sklonostima ka požudi i putenosti. Pokušavamo opovrgnuti laži, i ponekad nam i uspije da nam se poneki odgovor objavi ili čak da dobijemo izvinjenje, ali proticanje dezinformacija ne prestaje. Pa ipak, kao rezultat naših različitih inicijativa, sve više i više ljudi saznaje istinu o islamu i kad se jednom napravi minimalna kritična masa koja će biti u stanju da razaznaje laž od istine, tada će doći kraj kampanji zlih namjera i pravljenja stereotipa na kojima su mnogi izgradili svoje karijere.

Islamska moralnost nije puka lista onog što treba i što ne treba. Ona ima za cilj da izgradi ličnost koja razumije i

prihvata ulogu čovjeka kao Božijeg namjesnika na Zemlji, tako što će biti spreman da upravlja prirodom unutar sebe i prirodom izvan sebe ili sobom u skladu s Vlasnikovim (Božijim) uputstvom za upotrebu. Slijede neki odlomci, koji nisu poredani po nekom posebnom redu osim onako kako su dolazili u sjećanje.

OKUS KUR'ANA

1. *"A robovi Milostivoga su oni koji po Zemlji mirno hodaju, a kad ih bestidnici oslove, odgovaraju: 'Mir vama!', i oni koji provode noći pred Gospodarom svojim na tlo padajući i stojeći; i oni koji govore: 'Gospodaru naš, poštedi nas patnje u Džehennemu, jer je patnja u njemu, doista, propast neminovna, on je ružno prebivalište i boravište'; i oni koji, kad udjeljuju, ne rasipaju i ne škrtare, već se u tome drže sredine; i oni koji se mimo Allaha drugom bogu ne klanjaju, i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče; a ko to radi, iskusit će kaznu, patnja će mu na onome svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati; ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je; a onaj ko se bude pokajao i dobra djela činio, on se, uistinu, Allahu iskreno vratio; i oni koji ne svjedoče lažno, i koji, prolazeći pored onoga što ih se ne tiče, prolaze dostojanstveno; i oni koji, kada budu opomenuti dokazima Gospodara svoga, ni gluhi ni slijepi ne ostanu; i oni koji govore: 'Gospodaru naš, podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da se čestiti na nas ugledaju!'"* (25, 63-74)

2. *"Nastojte zaslužiti oprost Gospodara svoga i Džennet prostran kao nebesa i Zemlja, pripremljen za one koji se Allaha boje, za one koji, i kad su u obilju i kad su u oskudici, udjeljuju, koji srdžbu savlađuju i ljudima praštaju - a Allah voli one koji dobra djela čine - i za one koji se, kada grijeh počine ili kad se prema sebi ogriješe, Allaha sjete i oprost za grijehe svoje zamole - a ko će oprostiti grijehe ako ne Allah? - i koji svjesno u grijehu ne ustraju. Njih čeka nagrada - oprost od Gospodara njihova i džennetske bašče, kroz koje će rijeke teći, u kojima će vječno ostati, a divne li nagrade za one koji budu tako postupili!"* (3,133-136)

3. *"Kada Lukman reče sinu svome, savjetujući ga: 'O sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda.' Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi, a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine. Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim, Meni će se svi vratiti. A ako te budu nagovarali da drugog Meni ravnim smatraš, onoga o kome ništa ne znaš, ti ih ne slušaj i prema njima se, na ovome svijetu, velikodušno ponašaj, a slijedi put onoga koji se iskreno Meni obraća; Meni ćete se poslije vratiti i Ja ću vas o onome što ste radili obavijestiti. 'O sinko moj, dobro ili zlo, teško koliko zrno gorušice, bilo u stijeni ili u nebesima ili u zemlji, Allah će na vidjelo iznijeti, jer Allah zna najskrivenije stvari, On je Sveznajući. O sinko moj, obavljaj molitvu i traži da se čine dobra djela, a odvraćaj od hrđavih i strpljivo podnosi ono što te zadesi - dužnost je tako postupiti. I, iz oholosti, ne okreći od ljudi lice svoje i ne idi zemljom nadmeno, jer Allah ne voli ni gordog ni hvalisavog. U hodu budi odmjeren, a u govoru ne budi grlat; tà najneprijatniji glas je revanje magarca!'"* (31,13-19)

4. *"Neka se čestiti i imućni među vama ne zaklinju da više neće pomagati rođake i siromahe, i one koji su na Allahovu putu rodni kraj svoj napustili; neka im oproste i ne zamjere! Zar vam ne bi bilo drago da i vama Allah oprosti? A Allah prašta i samilostan je. Oni koji obijede čestite, bezazlene vjernice neka budu prokleti i na ovome i na onome svijetu; njih čeka patnja nesnosna."* (24,22-23)

5. *"Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Allaha i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima, i prosjacima, i za otkup iz ropstva, i koji molitvu obavljaju i zekat daju, i koji obavezu svoju, kada je preuzmu, ispunjavaju, naročito oni koji su izdržljivi u neimaštini, i u bolesti, i u boju ljutom. Oni su iskreni vjernici, i oni se Allaha boje i ružnih postupaka klone." (2,177)*

6. *"Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjernicama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama, i iskrenim muškarcima i iskrenim ženama, i strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, i poniznim muškarcima i poniznim ženama, i muškarcima koji dijele zekat i ženama koje dijele zekat i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha - Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio." (33,35)*

7. *"Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje; da pouku primite, On vas savjetuje. I ispunjavajte obaveze na koje ste se Allahovim imenom obavezali i ne kršite zakletve kad ste ih tvrdo dali, a Allaha kao jamca sebi uzeli, jer Allah zna ono što radite."* (16,90-91)

8. *"Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: 'Uh!' - i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: 'Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali!'"* (17,23-24)

9. *"Allah će, sigurno, uspostaviti ljubav između vas i onih s kojima ste u zavadi; Allah je svemoćan; Allah mnogo prašta i On je samilostan. Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone - Allah, zaista, voli one koji su pravični."* (60,7-8)

10. *"O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!"* (5,8)

11. *"O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a ni žene drugim*

ženama, možda su one bolje od njih. I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima! O kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima! A oni koji se ne pokaju - sami sebi čine nepravdu. O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh. I ne uhodite jedni druge i ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekome od vas bilo drago da jede meso umrloga brata svoga - a vama je to odvratno - zato se bojte Allaha, Allah, zaista, prima pokajanje i samilostan je." (49,11-12)

12. *"Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna."* (8,61)

13. *"Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvrati, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati."* (41,34)

14. *"Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče? Pa to je onaj koji grubo odbija siroče, i koji da se nahrani siromah - ne podstiče. A teško onima koji, kada molitvu obavljaju, molitvu svoju kako treba ne izvršavaju, koji se samo pretvaraju i nikome ništa ni u naruč ne daju!"* (107,1-7)

15. *"Teško onima koji pri mjerenju zakidaju, koji punu mjeru uzimaju kad od drugih kupuju, a kada drugima mjere na litar ili na kantar - zakidaju. Kako ne pomisle da će oživljeni biti na Dan veliki, na Dan kada će se ljudi zbog Gospodara svjetova dići!"* (83,1-6)

OVAKO JE GOVORIO POSLANIK

1. "Niko od vas neće vjerovati dok svome bratu ne bude volio ono što i sam sebi voli."

2. "Ko od vas vidi neko loše djelo neka ga ukloni rukom, a ako ne može, onda jezikom , a ako i to ne može, onda neka to učini srcem - a to je najslabije vjerovanje (iman)."

3. "Tvoj Gospodar (Allah) kaže: 'O sine Ademov, zaista ću ti, sve dok tražiš i nadaš se oprostu, Ja oprostiti. O sine Ademov, kad bi tvoji grijesi bili veliki kao nebeski oblaci, pa zatim zatražio Moj oprost, oprostio bih ti. O sine Ademov, kad bi mi došao s grijesima kolika je Zemlja, zatim Me susreo, ne čineći Mi širk, dao bih ti isto toliko oprosta (magfireta) kolika je i ona (Zemlja).'"

4. "Zaista, Allah ne gleda u vaša tijela niti u vaše likove, nego gleda u vaša srca i vaša djela."

5. "Svi su ljudi jednaki kao zupci na češlju. O ljudi, vas je Allah stvorio od jednog pretka i svi potječete od Adema, a Adem je od zemlje stvoren. (...) Nema prednosti Arap nad nearapom, niti nearap nad Arapom, osim po svjesnosti Boga!"
6. "Nije jak onaj koji je snažan u hrvanju, nego je jak onaj koji vlada sobom u srdžbi."

7. "Allahovom Poslaniku došao je jedan čovjek i upitao ga: 'O Allahov Poslaniče! Ko je najpreči da se lijepo družim i ponašam prema njemu?' Poslanik reče: 'Tvoja majka.' On tada upita: 'Ko poslije nje?' 'Tvoja majka', odgovori on. 'Ko poslije nje?', ponovo upita čovjek. 'Tvoja majka', ponovo odgovori Poslanik. Čovjek ponovo upita: 'Ko poslije nje?' Poslanik tada reče: 'Tvoj otac!'"

8. "Najbolji su među vama oni koji su najbolji prema svojim ženama, a ja sam među vama najbolji prema svojim ženama."

9. "Pitali su Božijeg Poslanika: 'Može li vjernik biti kukavica?' 'Da, može!', odgovori. 'Može li vjernik biti škrtac?' 'Da, može!', odgovori Poslanik. 'A može li vjernik biti lažac?' 'Ne, ne može...!', odgovori on."

10. "Jednom prilikom je neki čovjek išao putem pa ga je spopala velika žeđ. On je sišao u bunar i napio se vode. Kad je izašao iz bunara ugledao je psa kako zbog žeđi liže prašinu. Tada čovjek reče: 'I ovog psa je zadesila žeđ kao i mene.' Onda je ponovo sišao u bunar i svoju cipelu napunio vodom, prihvatio je zubima i tako se popeo iz bunara. Napojio je psa i Allah mu se na tome zahvalio i grijehe mu oprostio. Tada ashabi upitaše: 'Poslaniče, zar mi imamo nagradu i kad životinje napojimo?' On im odgovori: 'Za svako živo stvorenje imate nagradu (kad ga napojite, nahranite i s njim lijepo postupate)'."

11. "Tri su osobine licemjera: kad nešto kaže, slaže, kad obeća, ne ispuni, i kad mu se nešto povjeri, on iznevjeri."

12. "Svevišnji Allah kaže: 'Ja sam tamo gdje Me rob Moj zamisli i Ja sam uz njega kad Me spomene. Ako me spomene u sebi, Ja ga spomenem u sebi; a ako me spomene u skupu, Ja ga spomenem u skupu odabranijem od njegovog. Ako Mi se približi koliko jedan pedalj, Ja mu se približim koliko lakat. Ako Mi se približi koliki je lakat, Ja mu se približim koliko je hvat. Ako Mi u susret krene idući, Ja krenem prema njemu trčeći.'"

13. "Džibril mi je stalno oporučivao lijep odnos prema komšiji da sam pomislio da će on biti nasljednik moga imetka!"

14. "Na Sudnjem danu Allah, dž.š., će pitati: 'Gdje su oni koji su praštali ljudima?' Zatim će kazati: 'Krenite i požurite Gospodaru svome, uzmite svoje nagrade, jer svako ko je praštao ljudima zalužuje Allahov oprost i Džennet.'"

15. "Allahu moj, od Tebe tražim zaštitu od brige i žalosti, od slabosti i lijenosti, od kukavičluka i škrtosti, da me dug ne savlada i da me ljudi ne nadvladaju."

16. "Neće se pojaviti među narodom nemoral (razvrat) koji će njegovi vinovnici javno (bez stida) činiti, a da se među njima neće pojaviti kuga i bolesti koje nisu bile poznate njihovim precima."

17. "Alkohol je majka svih zala!"

18. "Čudno je stanje vjernika, zaista je za njega uvijek dobro, i to nema niko osim vjernik: ako ga zadesi dobro,

zahvali se Allahu, pa mu bude dobro, a ako ga zadesi nedaća, on se strpi pa mu opet bude dobro."

19. "Kada umre sin Ademov, prestaju njegova djela osim u tri slučaja, a to su: trajna sadaka, znanje kojim se drugi koriste i čestito (dobro odgojeno) dijete koje za njega dove upućuje."

20. "Razvod braka je Allahu najmrže dozvoljeno djelo. Neka se vjernik ne ljuti odmah na svoju ženu zbog nekog njenog nedostatka. Ako mu se ne sviđa neka njena osobina, neka pogleda njenu drugu osobinu kojom je zadovoljan i koja mu se sviđa."

21. "Sedmericu će Allah staviti u Svoj hlad na Sudnjem danu kad ne bude drugog hlada do Njegovog: pravednog vladara, mladića koji je odrastao u pokornosti Allahu, čovjeka čije je srce vezano za džamiju, dva čovjeka koja su se voljeli samo radi Allaha, sastali su se radi Njega i rastali radi Njega, čovjeka koga je ugledna i lijepa žena pozvala na nemoral, pa je rekao: 'Ja se doista bojim Allaha', čovjeka koji je udjeljivao pa je skrivao milostinju toliko da njegova ljevica nije znala šta je udijelila desnica i čovjeka koji se sjetio Allaha u samoći, pa su mu oči zasuzile."

22. "Ko jede luk, crveni ili bijeli, neka se ne približava džamiji, (jer bi mogao prouzrokovati osjećaj neprijatnosti drugima)."

23. "Primjer onih koji se (iskreno) pokoravaju Allahovim naređenjima i onih koji se ne pokoravaju je

poput primjera putnika na istom brodu, od kojih su neki u gornjem dijelu broda, a neki u donjem dijelu. Kad su ovi iz donjeg dijela trebali vode, morali su, kako bi došli do vode otići gore, i reći: 'Dozvolite nam da probušimo rupu na našem dijelu broda, kako bismo mogli uzimati vodu izravno.' Ali, da su im ovi iz gornjeg dijela dozvolili da urade to što predlažu, svi bi zajedno bili uništeni, a kad bi im zabranili da to urade, svi bi bili spašeni."

24. "Gornja ruka (koja dijeli) bolja je od donje ruke (koja uzima)."

25. "Poslanik je rekao: 'Pomozi svome bratu i kad je u pravu i kad nije u pravu!' 'Znamo kako ćemo ga pomoći kad je u pravu, ali kako da ga pomognemo kad nije u pravu?', upitali su ashabi. 'Pomoći ćete ga tako što ćete ga spriječiti da čini nepravdu.'"

26. "Oni prije vas su propali samo zato što su pripadniku plemstva, kad ukrade, opraštali, a običnog čovjeka su zbog istog grijeha kažnjavali."

27. "Radi za ovaj svijet (dunjaluk) kao da ćeš živjeti zauvijek, a spremaj se za smrt kao da će sutra doći."

28. "Neki siromašni muslimani požalili su se Poslaniku: 'Allahov Poslaniče, odoše imućni s nagradama: klanjaju kao što mi klanjamo, poste kao što mi postimo i daju milostinju od viška svog imetka.' Allahov Poslanik reče: 'A zar i vama Allah nije dao nešto čime ćete udjeljivati sadaku? Zaista svako slavljenje

Boga (tesbih) je sadaka, svako veličanje Boga (tekbir) je sadaka i svako zahvaljivanje Bogu (tahmid) je sadaka, izgovaranje riječi: "Nema boga osim Boga!" (tehlil) je sadaka; naređivanje dobra i odvraćanje od zla je sadaka; a i bračni odnos sa svojom ženom je sadaka.' Ashabi upitaše: 'Allahov Poslaniče, zar i u zadovoljenju svojih strasti ima nagrada?' 'Šta mislite, kad bi neko od vas svoju strast upotrijebio u zabranjeno, zar za to ne bi zaslužio grijeh? Isto tako, ako je upotrijebi u dozvoljeno, imat će za to nagradu', odgovorio je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem."

29. "Dobročinstvo je da robuješ Allahu kao da Ga vidiš, jer iako ti Njega ne vidiš, On tebe, zaista, vidi."

30. "Budi svjestan Boga, pa ćeš Ga ispred sebe naći. Sjeti se Boga u blagostanju, On će se tebe sjetiti u nevolji. Znaj da ono što te je snašlo nije te moglo mimoići, a ono što te je mimoišlo nije te moglo zadesiti. Znaj da pobjeda dolazi uz strpljenje, i da iz svake nevolje ima izlaz i da je s poteškoćom i lahkoća."

Peto poglavlje

ŽIVA PITANJA

Kao sveobuhvatna religija koja se bavi cjelokupnim životom i koja nije ograničena samo na pitanja služenja Bogu, to jest na pitanja iz područja obredoslovlja, islamsko učenje do u tančine dijeli svoje brige s društvom čiji su dio muslimani. Naravno, muslimani žele dijeliti svoje vrijednosti s drugima u pokušaju da zajedno istraže rješenja i zajedničke osnove u rješavanju problema.

U ovom poglavlju predstavit ćemo islamski pogled na neka savremena pitanja. Teme su odabrane samo kao uzorci slučajeva pomoću kojih želimo ispitati i pokazati značaj islamske perspektive na naš svakodnevni život, udaljavajući se od područja teorije i apstraktnih misli.

Na sljedećim stranicama bit će riječi o: 1) novom svjetskom poretku; 2) džihadu; 3) porodici i seksualnoj revoluciji; 4) biomedicinskoj etici, uključujući (a) pitanja reprodukcije, (b) pitanja doniranja organa i transplantacije, (c) definiciju smrti, (d) eutanaziju i (e) genetski inžinjering.

NOVI SVJETSKI POREDAK

Deklaracija o novom svjetskom poretku nedavno je izazvana naglim padom komunizma. Iako većina svijeta nije mogla predskazati pad komunizma, islamska je literatura, kroz nekoliko decenija, kritikovala kako komunizam, tako i kapitalizam smatrajući da ni jedno ni drugo neće potrajati. U svojim uporednim djelima islamski su učenjaci jasno ukazivali kako i gdje svaki od ovih sistema podbacuju u poređenju s jednim nezavisnim sistemom koji zagovara učenje islama.

Bilo bi prebrzo zaključiti da pad komunizma potvrđuje ispravnost kapitalizma. Oba sistema imaju mahane, jer se radi o materijalističkim ideologijama nepodobnim za (ljudsku) vrstu čije se karakteristike protežu daleko iznad materijalnog. Još jedna zabluda ovih ideologija, iako u suprotnim smjerovima, jeste pretpostavka da su pojedinac i društvo u nepomirljivom konfliktu. Komunizam je nastojao slomiti pojedinca u korist društva. Ali šta je društvo drugo do umoženi pojedinci? Ishod je bio neizbježni krah društva.

Kapitalizam, s druge strane, veliča individualnost i neopravdano je štiti od zahtjeva društva. Tako je pojedinac prožet osjećajem opravdane sebičnosti, i kad se taj osjećaj ispolji, tada nastaju različite manifestacije poput: klasne borbe, korporativizma, nacionalizma, rasizma, ropstva i kolonijalizma. Kamen temeljac kapitalizma jeste postavka da je osnovna funkcija i jedina sudbina kapitala da raste i da nastavi rasti bez granica. Kad se lokalna tržišta potpuno zadovolje, traže se nova tržišta, ona prekomorska i u trećem svijetu. Tu postoji očita (ili možda namjerna) sljepoća na činjenicu da je nemoguće postići neograničeni rast na ograničenoj planeti.

Grozničava utrka za dolarima, i za još više dolara, povezana je s planskim i aktivnim bodrenjem obrazaca konzumerizma i planske zastarjelosti, ne kako bi se zadovoljile potrebe, već kako bi se zadovoljila želja za udobnošću, zadovoljstvima i luksuzom. Prirodni resursi, od kojih su mnogi nezamjenjivi, prekomjerno se koriste ubrzanim koracima. Taj nagon prekomjernosti uzeo je za metu prirodne resurse, onako kako se uzima žrtveno janje. Posebno se eksploatišu zemlje trećeg svijeta, jer se one mogu žrtvovati. Treći svijet je bitno tržište i jeftin izvor radne snage i materijala. Ne samo da se stanovištvu tih zemalja oduzimaju njihovi prirodni resursi i sirovinski materijali, i to za sitan novac (u poređenju s vrtoglavim cijenama koje moraju plaćati da bi kupili krajnji proizvod od svojih sirovinskih materijala), već ih se i sprečava da realiziraju projekte koji bi im poboljšali položaj i koji bi ih učinili manje ovisnim o uvoznicima iz "zemalja prvog svijeta".

Kako bi se spriječila potpuna smrt trećeg svijeta kao posljedica iskrvavljivanja, redovno im se ubrizgavaju injekcije svježeg kapitala u obliku zajmova i pomoći kako bi se održala njihova kupovna moć, a u korist zapadnog kapitala.

Nažalost, samo mali dio te pomoći koristi se kako bi zadovoljio potrebe naroda. Najvažniji dio ide u ruke domaće uzgojene elite, koja čini vladajuću klasu i njihovu pratnju, i koja održava status quo. Takvi sprečavaju javnu debatu o uvjetima pozajmica i pomoći i blokiraju bilo kakav pokušaj nadzora upravljanja tim sredstvima i uspostavljanja odgovornosti za zloupotrebe. Takvi ugnjetavaju radnička prava i odobravaju veoma labave sigurnosne procedure na radu. Oni stavljaju potpunu zabranu na objelodanjivanje užasne korupcije koja je postala pečatom vlada u zemljama trećeg svijeta, uključujući i mnoge zemlje islamskog svijeta. Čini se da ovo pojašnjava dva paradoksa. Prvi je da sve što Zapad više novca ubrizgava u zemlje Bliskog istoka, one postaju

sve siromašnije i tonu sve dublje i dublje u dug. Drugi paradoks jeste taj što su vodeće demokratije potpuno izdale demokratske pokrete na Bliskom istoku za koje se činilo da su blizu zadobijanja moći tako što slijede zdrav demokratski proces. Ove demokratije redovno staju na stranu diktatora, nasuprot demokratskim aspiracijama naroda, i kada se pokaže potrebnim, one podržavaju diktatore čak i uz upotrebu vojnih snaga.

Riječ *stabilnost*, koja je proglašena ciljem svake intervencije sa Zapada, u stvarnosti znači zauzimanje najboljih izrabljivačkih prilika za strani kapital, čak i ako su one najgore moguće za domaće stanovništvo. Ti ljudi i njihova buduća pokoljenja morat će nasljeđivati rastući dug koji njihov BNP neće biti u stanju servisirati, a kamoli plaćati. Ova situacija je dobro poznata i gorkog je okusa za narod trećeg svijeta. Oni rezultate toga osjećaju u svojim domovima, svojim porodicama i u krajnje ograničenim prilikama koje su dostupne njihovoj djeci. Oni to nazivaju nepravdom i pokušavaju to promijeniti, ali bivaju brutalno ušutkani. Zapadni političari učestvuju u tom ušutkivanju, i kako bi to opravdali u očima naroda, spremno koriste propagandne formulacije i terminologiju, poput objavljivanja da su žrtve djelovale destabilizirajuće na državu ili da su, bez sumnje, vršili napade na naše nacionalne interese. Donedavno je bilo prikladno borce za pravdu nazivati "komunistima". Od pada komunizma njihov novi naziv je "islamski fundamentalisti".

Pod utjecajem jedne jake medijske mašine, koja je u vlasništvu velikih korporacija i krupnog kapitala, a koja je osmišljena kako bi se manipulisalo i oblikovalo javno mnijenje, narodne mase na Zapadu olahko su prihvatale mamac, i bezazleno su odobrile načine i sredstva koja koriste oni koji kreiraju politiku tih korporacija. Pa ipak, ni to nije najgora mahana pokorne i bezazlene prirode ljudi na Zapadu. Ono što oni čak i sporije shvataju jeste to da

taj proždrljivi apetit kapitala i njegova pohlepna praksa u zemljama trećeg svijeta nisu samo ograničeni na te daleke zemlje koje naseljavaju neki strani i egzotični narodi. Vlada i velike korporacije ne izbjegavaju da to isto učine i kod kuće svojim vlastitim građanima kad god ih na to potaknu nalozi svetog principa: veći rast, veći kapital, više dolara! Kako bi se inače mogla objasniti pomjeranja velikih industrijskih blokova u jugoistočnu Aziju ili negdje drugo, gdje jeftina radna snaga (kako financijski, tako i ljudski) proizvodi jeftiniji finalni proizvod, koji se, međutim, neće prodavati po toj jeftinijoj cijeni kad se brodom dopremi kući, u Ameriku? Tokom tog procesa milioni američkih radnika bivaju otpušteni pridružujući se redovima nezaposlenih.

Put razuzdanog kapitalizma ne može biti beskonačan. Svi dokazi ukazuju na to da će uskoro doseći ćorsokak. Ti dokazi bivaju napadani, ignorisani, pa čak i skrivani, ali oni su tu, bez obzira na to sviđalo se to njihovim protivnicima ili ne. Blizanačka "zlatna koka" koju čine svjetski resursi i stanovnici trećeg svijeta neće dugo potrajati. Ako se ne uvedu radikalne promjene prije nego što postane prekasno, ova planeta prestat će da bude održiva.

Međutim, ono na što se poziva nije samo promjena pravila, već promjena srca. Sve dok vlada mentalitet materijalizma, nema nade za više od simptomatskog liječenja koje će, možda, samo odložiti neizbježno za neko kratko vrijeme, ali ga ono neće spriječiti. Sve dok preovlađujuće mišljenje na međuljudske odnose gleda kao na "mi protiv njih", "Sjever protiv Juga", "tlačitelj spram tlačenog", "imućni protiv siromašnog", "bijeli ljudi protiv crnih ljudi", "gospodari protiv robova (ili sluga)" - nema nade za budućnosti. Brod čovječanstva će potonuti, iako putnici u luksuznim kabinama i kabinama prve klase i dalje gomilaju još dragocjenosti i još luksuza.

Sumnjamo da političari i finansijeri svijeta posjeduju potrebnu viziju, mudrost i sposobnost da prođu kroz dramatičnu samopromjenu. Tužno je gledati kako podupiru taj zloslutni tok i kako čovječanstvo vode do ivice ambisa. Jedina nada leži u jednoj širokoj kampanji kako bi se obrazovala javnost koja, kao glasači, naposlijetku ostaje krajnji arbitar. Ako se stvori potreba za nekim novim načinom, tada će se političari morati promijeniti, ili će se morati skloniti s puta.

Šta islam ima s ovim?

Islamski učenjaci i mislioci (ne teroristi i ekstremisti koje mediji drže kao pričvršćenu masku na licu svega islamskog) decenijama skiciraju odlike islamskog sistema koji bi tretirao svjetske probleme i koji se zasniva na islamskom Šerijatu, koji, naravno, nijesu samo kopija forumula koje su u nekim prethodnim vremenima dobro služile svrsi i prilikama. Također, taj sistem ne bi se trebao smatrati isključivo islamskim ili propisanim striktno za muslimane, jer je blagostanje čovječanstva zajednička briga, i s našim interaktivnim svijetom koji se stalno zbližava, mi se svi suočavamo s istom sudbinom. Slijedi opis ključnih karakteristika tog sistema.

Autoritet nad čovjekom

Čovjek nije najviše biće ovog univerzuma, već je odgovoran Vrhovnom Biću, Bogu! Kako je rekao Dostojevski, kada se isključi Bog sve postaje moguće i sve se može racionalizirati i opravdati. Kada je čovjek svrgnuo Boga, posrnuo je na put samoobožavanja. Istinska uloga čovjekova u ovom univerzumu jeste da bude Božiji namjesnik i povjerenik, pripremljen tako da bi bio u stanju da ima puna ovlaštenja nad prirodom kako bi upravljao planetom u skladu sa Stvoriteljevim uputama, a ne prema vlastitim impulsima i ogledima. Ni nauka, kao sredstvo koje je još u povoju, niti neznanje, kao zamka ubica, ne bi trebali da čovjeka dovedu

u zabludu, pa da on "igra" (ulogu) Boga... kad bi ljudi samo bili dovoljno mudri.

Vlasništvo nad dobrima

Osnovno načelo jeste da je Stvoritelj apsolutni vlasnik svega. Naše vlasništvo samo je posredno vlasništvo. Mi smo slobodni da stječemo i povećavamo svoj imetak na dozvoljene načine, i to bez ograničenja, sve dok smo svjesni da uz kapital ne dolaze samo prava, već i dužnosti. Svrha kapitala nije samo beskrajni rast, već i ispunjenje obaveza prema društvu.

Premisa, kako u komunizmu, tako i kapitalizmu, jeste da postoji neizbježni konflikt između pojedinca i društva. Ta pretpostavka ne (po)stoji u islamskom učenju koje zapravo pretpostavlja ravnotežu koja se delikatno balansira između pojedinca i društva i koja svima donosi pravdu. Ova ravnoteža ne održava se samo čvrstom rukom zakona, već jakom željom da se stekne Božije zadovoljstvo, koje čini da davanje bude stalni izvor radosti onome koji daje. Bog je uvijek u ovoj ravnoteži i živa je realnost, što predstavlja koncept koji je iz materijalističke perspektive irelevantan i potpuno bez značenja.

Premisa u islamskom učenju jeste da je Bog imućnima povjerio brigu nad siromašnima, a u novom svjetskom poretku ovaj princip može se dovesti i u međunarodne proporcije. Ovaj novi sistem je naravno dokučiv i ostvariv, ali ne pod obrazovnim sistemom koji nema sistem vrijednosti, ne pod poplavom medijske indoktrinacije, niti pod društvom koje toleriše društvenu nepravdu. Društvo je danas tako međusobno ovisno i tako integrisano da niko ne može živjeti u izolaciji, niti u vrhovima raskoši, niti na samom dnu siromaštva.

Prije četrnaest stoljeća Omer, drugi halifa u islamu, obzanio je da ukoliko neko umre u siromaštvu, građani grada

u kojem je živio imaju platiti otkupninu kao da su ga ubili. Poslanik je rekao da je zajednica "kao jedno tijelo...kada god jedan organ oboli, ostali mu priteknu u pomoć saosjećajući s njime". Svaki građanin ima pravo uživati u minimumu udobnosti (ne samo zadovoljavati nivo održivosti), a kako se život od milostinje ne preporučuje, slijedi da među prava pojedinca spada i pravo na dostojno zaposlenje. Stoga je dozvoljeno koristiti tehnologiju uštede radne snage kao odgovor na nedostatak radne snage, ali nikada kako bi se uštedjelo na radnim mjestima i kako bi radnici (p)ostali nezaposleni. Čovjek ima prednost nad mašinom, a pravno je pravilo da blagostanje zajednice ima prednost u odnosu na blagostanje pojedinca. To ne znači kočenje tehnološkog progresa, već da tehnološki progres treba ići držeći se za ruke s radnom snagom i baveći se vlastitim posljedicama. Radnike treba ohrabriti i podržati u kupovini dionica kompanija u kojima rade kako bi se umanjila polarizacija između rada i kapitala i kako bi im se omogućilo da steknu interes za progres svojih kompanija.

Još jedno pravilo u islamu jeste to da novac kao sredstvo ne može proizvesti novac osim ako nije povezan s nekom vrstom proizvodnje. Zato je kamata zabranjena u vidiku islamskog učenja. U posljednim decenijama mnogo je napisano o beskamatnom bankarstvu, i zaista je jedan broj banaka, ne samo u islamskim zemljama već i u Evropi i u Americi, uspješno razvio primjenu ovakvog sistema.

Jednakost ljudi

Jednoća čovječanstva kao jedne porodice koja dijeli zajedničke praroditelje Adema i Havu trebala bi biti naglašavana, a djecu bi o ovome trebalo učiti još od najranijeg doba uz koncept urođene jednakosti ljudskih bića. Nesreća je u tome što su i nauka i religija u jednom razdoblju bile

zloupotrijebljene u Evropi (i u Americi) kako bi se izmislili dokazi o prirodnoj superiornosti bijele (arijevske) rase nad ostalima. Lažni dokazi ove tvrdnje sada su mrtvi i pokopani, ali njihova ostavština i dalje traje. U većini crkava na Zapadu sve do danas Isus se predstavlja kao plavokosi bijeli muškarac s plavim očima, suprotno od smeđokosih osoba maslinastog tena, koji žive u području Palestine.

Dokazi rasizma na Zapadu u stvarnosti prožimaju sve aspekte života, a želja da se to promijeni tek sakuplja potrebni impuls. Mukotrpna borba za građanska prava u Americi traje decenijama, i uprkos opipljivom napretku, ne može se reći da je gorki okus ropstva iščezao. Jednakost nije skup pravnih odredbi, već je prvenstveno stanje uma.

Do sada se nikada nije čula riječ izvinjenja bijelog čovjeka crnom čovjeku za poglavlje o ropstvu koje muči historiju bjelačke civilizacije (iako su ne-bijeli japanski Amerikanci dobili izvinjenje i odštetu za period zatočeništva u Drugom svjetskom ratu). Tenzije na rasnoj osnovi i dalje se javljaju, i iako je to za žaljenje, vinovnici tih incidenata često imaju određena opravdanja. Nemiri u Los Angelesu[16] u bliskoj prošlosti upravo su primjer toga.

Svaki put kad se uputi poziv na djelovanje kako bi se poboljšao položaj afro-američkog stanovništva, odgovor obično, iako bude od pomoći u jednom kratkom vremenskom periodu, ne uspijeva dotaći korijen problema. Trajno i stvarno rješenje ne mogu donijeti ni meci ni dolari. Samo kad svako u dubini svog srca uzvjeruje da je svako drugo ljudsko biće njemu drag i jednak brat ili sestra, tek će se tada desiti stvarna promjena. To se ne može proglasiti zakonom, već to treba biti zadaća obrazovanja. Kako bismo promijenili naš svijet, moramo izaći s potpunom obrazovnom reformom u cilju formiranja ujedinjenog i samilosnog društva koje neće

---

[16] April 1992.

dijeliti nikakve barijere i koje će dati novi život i novi značaj sloganima slobode, bratstva i jednakosti, ne samo unutar granica vlasite nacije već i na globalnom nivou.

Kako bi se potakla promjena, treba udružiti obnovljeno obrazovanje neokolonijalnih naroda sa stvarnim naporima sa njihove strane da pomognu razvoj zemalja trećeg svijeta. Izračunato je da bi subvencije koje Evropa plaća svojim farmerima bile dovoljne da prouzrokuju takav preokret u trećem svijetu da bi se problem gladi riješio širom svijeta. Ovu ideju su po kratkom postupku ismijali bivši ministri i premijeri raznih država na jednom sastanku (filantropa). Ni ukidanje subvencija ni razvoj trećeg svijeta nisu razmatrani kao žive opcije, prvo iz razloga političke probitačnosti, a drugo radi političke strategije.

Potreba za samoobuzdavanjem

Primjena jedinstvene ljudske sposobnosti samoobuzdavanja ubrzano se rastače i treba biti nanovo uspostavljena. Mada je riječ o ključnoj razlici između čovjeka i životinje, mentalitet savremenog doba čini se da je od toga načinio rasulo. Jedan mladić koga su uhapsili zbog pucanja na automobile u prolazu na autoputu, koji je tako ubio nekoliko ljudi, jednostavno je kao objašnjenje svog postupka ponudio sljedeće: "Imao sam volju da ubijem." Ovo nije usamljeni primjer. Statistike o stopi kriminaliteta jasno pokazuju da je sirovo impulsivno i destruktivno ponašanje postalo čest društveni fenomen, a ne izuzetak, što može potvrditi svako ko sluša vijesti ili čita novine. Nedostatak zdravog sistema vrijednosti i posljedični nedostatak otpora u suočavanju s impulsima i pokušajima osnovni su činioci koji su doveli do postepene društvene destrukcije.

Ključ promjene leži u obrazovanju i u medijima. Međutim, obrazovanje mora biti potkrijepljeno ne samo znanjem

već i vjerom u ono što je ispravno i sviješću da smo mi odgovorni većoj sili – tek će tada većina ljudi postati potpuno osjetljiva na glas savjesti. Ako postoji Sudnji dan, kao što vjeruju muslimani, ali i drugi, tada ne možemo zavidjeti medijskim moćnicima koji će se suočiti sa svojom ulogom u objavljivanju i promociji nasilja, pornografije i raskalašenosti. Olahko uzimanje onoga što je nezamislivo dovodi do toga da ono postaje zamislivo. Naši mladi će tada istraživati i eksperimentisati sve dok im razvrat i prevare ne postanu društvene ovisnosti.

Nažalost, neke zemlje suptilno daju primjer svojoj omladini tako što pribjegavaju čistoj moći, posebno kad su jaki, a njihovi protivnici slabi. List smokve koji simbolizira vrijednosti i principe često opadne kad vojni giganti punom svojom moći i praktično bez otpora primijene oštre mjere kao odgovor na pretpostavljeni napad; a kad uslijedi žešći napad, ti isti giganti se povlače, jer "zadatak ne bi bio lahak". Tu nema obzira prema ljudskom životu, bilo da ga se napada ili da se propušta da ga se zaštiti. Jedna od najmoćnijih izjava jednog vojnog vođe iz 1991. godine u toku Zaljevskog rata, a koja otkriva puno, glasi: "Ne bavimo se brojanjem tijela", misleći, naravno, na tijela protivničke strane.

Rat i mir

Pravila ratovanja u islamskom učenju veoma su jasna i izravno su objavljena poslaniku Muhammedu. Rat može imati ili odbrambeni karakter ili se može voditi kako bi se otklonilo ugnjetavanje ma gdje ono bilo, slijedeći ono što se sada zove *opravdani razlog*, i mora se voditi bez nanošenja štete nedužnim civilima ili okolišu. Sklapanje saveza kako bi se zaustavili napadi spomenuto je u kur'anskom ajetu: *"Ako se dvije skupine vjernika sukobe, izmirite ih; a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv*

one koja je učinila nasilje sve dok se Allahovim propisima ne prikloni. Pa ako se prikloni, onda ih nepristrasno izmirite i budite pravedni; Allah, zaista, pravedne voli." (49,9)

Savezništvo s nemuslimanima iz razloga pravednosti jeste prihvatljivo. Primjer ovoga je Poslanikov sporazum s Jevrejima Medine da grad zajedno brane od nevjernika. Još jedan primjer naveo je Poslanik, a riječ je o ugovoru koji su sklopila plemena Meke, mnogo prije islama, kojim su dogovorili da će se udružiti kako bi štitili potlačene. Poslanik je o ovom ugovoru rekao: "Bio je to savez iz predislamskog doba, ali da su me i u islamu pozvali da mu prisustvujem, prihvatio bih." Izričite naredbe koje je Poslanik davao svojoj vojsci bile su da se bore samo protiv naoružanih protivnika, a ne protiv žena, djece i starijih. Ni religiozni ljudi, nemuslimani, koji se nalaze u svojim manastirima ili hramovima ne smiju pretrpjeti nikavu štetu, niti se smiju paliti stabla protivnika kao ratna mjera, a ni životinje se ne smiju gađati ni klati osim radi hrane. Kad se pažljivo pogledaju ove odredbe, postaje očito da primjena ove uzvišene islamske ratne etike zahtijeva posebni napor u modernom ratovanju. Možda je još Prvi svjetski rat bio posljednji rat u kojem je bilo moguće da borba bude na jedan fer način usmjerena i ograničena na vojno osoblje. Počev od Španskog građanskog rata u tridesetim godinama (dvadesetog stoljeća, prim. prev.), pravila su se počela mijenjati, što je postalo očito u Drugom svjetskom ratu, u Korejskom ratu i u Vijetnamskom ratu. Dvije atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki priča su za sebe, kao i tzv. "tepih bombardovanje" u Vijetnamskom ratu i "zone otvorene vatre", gdje se ne ubijaju samo ljudi, životinje i biljke, već i samo tlo.

Stoga neki ljudi smatraju da je ova islamska ratna etika sada teorija i da se ne može zadržati u savremenom dobu. Međutim, muslimani i drugi na ovo pitanje gledaju iz drugačije perspektive. Kako je moderno ratovanje užasno

razarajuće, rat bi sam po sebi trebao da potpuno prestane postojati kao opcija u rješavanju sukoba. Rat kao opcija treba biti smatran zastarjelim, baš kao i ropstvo! Loš je predznak to što je novi svjetski poredak objavljen prilikom jednog širokog vojnog napada. Posljedične odluke prizivaju sumnju da ono što je novo u novom svjetskom poretku nije ništa više od starog poretka kojim predsjedava jedan protivnik, umjesto dva.

Gledano s vrha na kojem se ova civilizacija sada nalazi, na kojem još nije nikada bila, i gledano kako ulazi u drugi milenij, obznanjujući i slaveći jedan novi svjetski poredak, svijet bez rata, s nekim alternativnim sredstvima kojima se postiže mir, nije više samo puki san.

Zašto bi bilo nemoguće da nezavisni sudovi pravde presuđuju o onome u čemu se narodi razmimoilaze? Naposlijetku, rat ni ne pravi razliku između ispravnog i krivog, već samo pokazuje ko je jači i ko posjeduje više razorne moći. Implementacija fer i pravednih razrješenja konflikata bila bi sasvim moguća kad bi se uspostavili pravni sudovi koji bi bili sposobni i voljni da se pošteno i nepristrasno bave sukobima (ovo isključuje Ujedinjene nacije i njihovo Vijeće sigurnosti). Uspjeh jednog ovakvog prijedloga potpuno se vrti oko jedne ključne tačke, a to je da civilizirani narodi odluče da budu civilizirani! Za to treba istina, a nikada niko neće reći da je protiv istine, ali u stvarnosti to je tako. Istina je vrijednost, a politika je, nažalost, slijepa na vrijednosti, što predstavlja pravu prijetnju s kojom se danas susrećemo.

Da li će jaki pristati na istinu onakvu kakvu je utvrdi pravo ili će insistirati na vjerovanju da je sila jača od prava? Da li će vojni industrijski kompleksi odustati od svog *raison d'etre*, pravdajući se da postoje zbog ovog ili onog rata koji se vodi s vremena na vrijeme? Može li se prihvatiti pravda u raspodjeli kolača svjetkih resursa i raspodjeli troškova njihovog obnavljanja? Naravno da se to neće desiti; to bi bilo

bogohulno za gospodare postojećeg poretka, sve dok se ne dogodi promjena, a promjena neće pasti s neba. Ona treba doći odozdo prema gore, iz baze.

Ekologija

Kako bi zaradili novac da kupe hranu, servisiraju svoje dugove, naoružavaju svoju vojsku, štite svoje diktatore i zasite nezasitive apetite svojih vladara i elite onaj siromašniji dio čovječanstva u zemljama u razvoju osuđen je na trošenje svojih prirodnih resursa. Što se tiče imućnijeg dijela čovječanstva, koji za cilj ima da imućne učini imućnijim kako bi proširili svoje konzumerističke obrasce, povećali svoj standard luksuza i prepustili se svojim užicima, taj industrijalizirani svijet ruši, truje, zagađuje i ubija okoliš. To se dešava u vrijeme kad su nauka i tehnologija sposobne da utječu na biosferu na jedan dramatičan i do sada neviđen način, i to se dešava u doba mira, da i ne spominjemo razarajuću i trajnu štetu koju je jedan moderni rat u stanju da prouzrokuje. Mi od budućnosti posuđujemo ubrzanom stopom, dok nam zdrave i razumne procjene govore da zapravo pravimo dug koji naše buduće generacije neće moći plaćati. Mjere oporavka i realna rješenja već su propisani, ali, kako se i očekivalo, prepreke i dalje prave oni koji drže uzde moći u svojim rukama, čuvari razuzdanog, pohlepnog, sebičnog, proždrljivog i kratkovidnog kapitalizma, kako Kur'an kaže: *"Ima ljudi čije te riječi o životu na ovome svijetu oduševljavaju i koji se pozivaju na Allaha kao svjedoka za ono što je u srcima njihovim, a najljući su protivnici. Čim se neki od njih dočepa položaja, nastoji napraviti na Zemlji nered, uništavajući usjeve i stoku. - A Allah ne voli nered!"* (2, 204-205)

Ne obazirući se na gorko protivljenje velikih korporacija, ekološki pokret uhvatio je poprilično zamah. Na Dan planete Zemlje 1990. godine, stotinu miliona ljudi

u 140 zemalja okupilo se na najvećim masovnim demonstracijama koje su ikada viđene. Političari ovo nisu mogli ignorisati, jer bi u suprotnom izgubili glasove. Možda je došlo vrijeme za uspostavu jedne internacionalne ekološke agencije u kojoj bi vlade svijeta učestvovale tako što bi, prije svega, slijedile njene upute – upute koje, naravno, ne bi smjele biti neosjetljive na pravdu.

Pitanja stanovništva

Svjetsko stanovništvo raste stopom koja daleko nadmašuje stopu dostupnih resursa. Stoga je veoma opravdana zabrinutost zbog eksplozije stanovništva. Kako se najveći rast stanovništva bilježi u zemljama trećeg svijeta, upravo njih Zapad okrivljuje, optužujući ih za neodgovorno ponašanje. Potezi u cilju discipliniranja već su razmatrani, a jedan broj zemalja koje pružaju pomoć zemljama trećeg svijeta, uključujući i Sjedinjene Američke Države, razmatra prijedlog da se ta pomoć treba uvjetovati usvajanjem pravila kojima se regulišu pitanja plodnosti i planiranja porodice. I gore od toga: u jednom članku pod naslovom "Da li bi sada Makijaveli bio doktorima bolji vodič od Hipokrata?"[17], dr. Jean Martin analizira neke od stavova Zapada koji propituju uputnost programa vakcinacije i drugih zdravstvenih mjera u trećem svijetu, jer se njima velikom broju djece omogućava da živi i da koristi resurse, što naposlijetku uzrokuje da se krug gladi i smrti stalno vrti. Drugim riječima, postoje pozivi da se postave granice smanjenja smrtnosti u trećem svijetu. Pomijeranje od humanitarizma ka "pragmatizmu" nekima zvuči logično, stoga je u članku uključeno Makijavelijevo ime.

Niko ne može negirati da problem postoji. Također je činjenica da postoji potreba da porodicama koje žele (bez

[17] Svjetski zdravstveni forum, tom 14, 1993, 105.

prisile) koristiti sigurna, pouzdana i pristupačna sredstva kontracepcije to treba i učiniti dostupnim i islam nema problema s time. Naša jedina ograda sastoji se u tome da je prebacivanje jedine i isključive krivice za problem porasta broja stanovnika na društva trećeg svijeta, prikrivanje cijele istine, jer problem zaista ima više lica. Prebacivanje krivice na zemlje trećeg svijeta zanemaruje činjenicu da rođenje jedne bebe u Sjedinjenim Državama "više od stotinu puta optereti svjetske resurse i okoliš nego što to učini rođenje u, recimo, Bangladešu", napisali su Paul i Anne Ehrlich s Odsjeka bioloških nauka na Univerzitetu Stanford, u *National Geographic Magazine.* Oni primjećuju da dok problemi porasta broja stanovnika u siromašnim državama njih drže siromašnima, problemi porasta broja stanovnika u naprednim zemljama uništavaju sposobnost zemlje da podupire civilizaciju.[18]

O tome kako smanjiti rast stanovništva u zemljama trećeg svijeta naširoko se diskutiralo (posebno na Svjetskoj konferenciji o stanovništvu u Bukureštu 1974. godine). Kad sagledamo šta je to u Evropi dovelo do smanjenja stope plodnosti, historijski primjeri i zdrav razum pokazuju da je razvijenost uzrok, a ne ishod smanjenja stope plodnosti – ekonomski razvoj je najbolji lijek. Također je poznat fenomen da je nesigurnost prirodni stimulans plodnosti. Pa ipak, kapitalističke zemlje i dalje stavljaju jedan nesrazmjerno jak akcent na regulaciju plodnosti u zemljama trećeg svijeta. Njihova zabrinutost ide daleko iznad običnih filantropijskih i altruističkih razmatranja o blagostanju čovječanstva.

U jednoj debati u ljeto 1991. godine, pri Ministarstvu vanjskih poslova (SAD-a, prim.prev.) u izvještaju (koji je izvorno bio pripremljen za konferenciju američke vojske

[18] Citirano u: Michael Henderson, *Hope for a Change* (Salem: Grosvenor Books, 1991), 24.

o temi *Dugoročno planiranje*) dr. Nicholasa Eberstadta sa američkog Instituta poduzentištva, upozorava se na posljedice nesrazmjernog rasta stanovništva u zemljama trećeg svijeta u smislu međunarodnog političkog poretka i ravnoteže svjetskih sila. On primjećuje da će nakon tri generacije osam prapraroditelja na Zapadu dijeliti samo četiri do pet potomaka, u poređenju s tri stotine potomaka u većini zemalja Afrike i Bliskog istoka. Tako će vodeće zemlje današnjice u budućnosti postati najmalobrojnije nacije.

Memorandum o studiji nacionalne sigurnosti br. 200 jeste studija s nazivom "Posljedica rasta stanovništva širom svijeta za potrebe američkih sigurnosnih i prekomorskih interesa"[19]. Radi se o vrlo edukativnom dokumentu koji otkriva složene političke, ekonomske i vojne posljedice i suštu realnost svijeta u kojem živimo. Populacijski činioci mogu biti sjeme revolucionarnih djelovanja i podstrek eksproprijaciji ili limitaciji stranih ekonomskih interesa. Siromaštvo, rast stanovništva i mlado stanovništvo[20] mogli bi ubrzati razvoj, uzrokujući reviziju stranih investicijskih uvjeta, pa čak i potaknuti vojni rast, ako se služenje vojske smatra životnom alternativom nezaposlenosti. Ovaj dokument na trenutak sugeriše osjećaj da industrijske zemlje već vode preventivni rat protiv nerazvijenih zemalja.

Čini nam se da bi novi svjetski poredak trebao biti ubrzan potrebama globalnog sela, jer naša planeta upravo to i postaje. On ne bi trebao pretpostavljati neizbježnost podjele svijeta na imućne i siromašne, pa samim tim i neizbježnost borbe do smrti između njih. On od imućnih zahtijeva da budu skromni, zadovoljni i spemni da odustaju od

---

[19] Državni arhiv. Spisi Memoranduma o studiji nacionalne sigurnosti 200, RG 273.

[20] Čest fenomen u zemljama trećeg svijeta jeste taj što većinu stanovništva čine mladi, što je rezultat ubrzane stope rađanja, posebno među mladima, i niske očekivane životne dobi, u poređenju s razvijenim nacijama. (urednik Izvornika)

luksuznih pogodnosti koje njihov trenutni životni stil uključuje, a sve zbog zajedničkog dobra. Te pogodnosti nisu njihove osnovne potrebe, ali bi njihova nagrada trebala biti sreća u davanju osnovnih potreba za veći dio ljudske porodice. Šta bi to drugo moglo voditi do sreće? U jednačinu mora biti unesen Bog!

DŽIHAD

Riječ *džihad* često je korištena u zapadnoj štampi u proteklih nekoliko decenija, s izravnim, ili suptilnim značenjem "svetog rata". Zapravo, izraz "sveti rat" skovan je u Evropi u vrijeme križarskih ratova u značenju rata protiv muslimana. On nema odgovarajućeg unosa u islamskom glosaru, a *džihad* zasigurno nije njegov prijevod.

Džihad znači "naprezanje". U svom primarnom smislu riječ je o unutrašnjem naporu, unutar samoga sebe, kako bismo se riješili ružnih djela i namjera i kako bismo imali kontinuitet i ustrajnost u postizanju visokog moralnog standarda. Kako islam nije skučen na područje pojedinca, već se proteže na blagostanje društva i čovječanstva uopće, tako musliman/muslimanka ne može nastojati da popravi sebe, a da pritom bude u izolaciji od onoga što se dešava u njegovoj/njenoj zajednici ili u svijetu, o čemu govori i kur'anska opomena da muslimanski umet treba sebi uzeti u obavezu da budu od onih koji će *"na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvraćati"* (3, 104). To je dužnost koja nije ograničena samo na muslimane, već vrijedi za sve ljude, koji su, prema Kur'anu, Božiji namjesnici na Zemlji. Međutim, muslimani ne mogu umanjiti ovu odgovornost čak i kada drugi to čine. Sredstva kojima se to postiže su različita, pa u našem savremenom svijetu ona obuhvataju sve legalne, diplomatske, arbitražne, ekonomske i političke instrumente.

U vidiku islamskog učenja ne isključuje se upotreba sile kako bi se obuzdalo zlo, ukoliko ne postoji nijedna druga održiva alternativa. Preteča zajedničkog sigurnosnog principa i zajedničke intervencije kako bi se zaustavila agresija, bar u teoriji, kako je to manifestovano u Povelji Ujedinjenih naroda, nalazi se u Kur'anu: "*...izmirite ih (dvije zaraćene strane); a ako jedna od njih ipak učini nasilje drugoj, onda se borite protiv one koja je učinila nasilje sve dok se Allahovim propisima ne prikloni.*" (49, 9) Stoga je vojno djelovanje podgrupa džihada, a nije njegova ukupnost. I upravo je to poslanik Muhammed naglašavao svojim ashabima, prilikom povratka sa vojnog pohoda, govoreći im: "Danas se vraćamo iz malog džihada (rata) u veliki džihad (samokontrolu i stalno poboljšavanje)."

Džihad nije objava rata drugim religijama i zasigurno nije usmjeren protiv kršćana i Jevreja, kako određeni medijski i politički krugovi žele da to bude shvaćeno. Islam nije borba protiv drugih religija. Muslimani smatraju da su kršćani i Jevreji zajedno s njima nasljednici abrahamske religije. Oni veličaju istog Boga i slijede Abrahamovu tradiciju.

O strogim kriterijima "pravednog rata" u vidiku islamskog učenja već je bilo govora, kao i o moralnim i etičkim zaprekama kojih se treba držati. Savremeno ratovanje ne uklapa se u te moralne standarde, tako da bi se ratovanje trebalo zamijeniti nekim drugim alternativama za rješavanje sukoba, ako se sve strane mogu složiti slijedeći formulu pravedosti. Jedno prosvijetljeno i odlučno javno mnijenje moglo bi nadmašiti i potčiniti mentalitete koji su orijentisani ka ratovanju. Ključ leži u promjeni u srcu. Kao što postoji jedna graditeljska uloga oprosta u međuljudskim odnosima, tako je isto to moguće u međunarodnim odnosima, pod uvjetom da je pravda, a ne sila, krajnji arbitar.

Radi iskrenosti moramo ponoviti da su, historijski gledano, narodi svih tradicija, muslimani, kršćani i Jevreji, kao

i drugi, imali svoje mahane glede iskrenog slijeđenja dragocjenih ideala svojih religija ili filozofija. Svi smo mi pravili greške i pravit ćemo ih i dalje. Ni muslimani nisu iznimka, a s vremena na vrijeme ambiciozni tirani iskorištavali su religiju ili su je neupućene mase vrijeđale. To nisu razmišljanja o religiji, već je to pokazatelj kakvu očajnu potrebu čovječanstvo ima za boljim obrazovanjem, predanijom brigom za ljudsko dostojanstvo, prava i slobode, kao i za budnom potragom za pravdom, čak i po cijenu obuzdavanja političke i ekonomske pohlepe.

PORODICA I SEKSUALNA REVOLUCIJA

Poslanik Muhammed je rekao: "Žene su druga polovina muškaraca." Mjeru čovječanstva ne čini jedan čovjek ili jedna žena. Mjeru čine muškarac i žena sjedinjeni u braku što ih čini porodicom (baš kao što najmanji dio vode nije kiseonik ili vodonik, već oboje ujedinjeni). Poput judaizma, kršćanstva i mnogih drugih religija, u islamskom učenju propisano je da sparivanje muškarca i žene kako bi oformili porodicu predstavlja uspostavljanje svete veze koja se u Kur'anu naziva "svečani zavjet", a ovaj čin mora biti dokumentovan i ovjeren bračnim ugovorom ili brakom.

Brak označava predanost supružnika jednog drugom i uspostavlja njihova uzajamna prava i odgovornosti, kao i prava i odgovornosti prema njihovoj djeci. Djeca imaju pravo na legitimnost (da znaju identitet svojih roditelja i da imaju koristi od oba svoja roditelja kao i pravo da su rođeni unutar važećeg braka); potom oni imaju pravo na toplu pažnju dok odrastaju; pravo na tjelesnu i duhovnu hranu i pravo na obrazovanje kako bi im se omogućilo da

se sa životom suoče i da nose životne odgovornosti kao zreli i korisni građani.

Kako roditelji stare i na određeni način postaju manje sposobni, njihova djeca imaju vjersku obavezu da ih paze i da doprinose njihovoj životnoj udobnosti, a da pritom ne pokazuju nestrpljenje u obavljanju tih dužnosti. To je pravo koje se duguje Bogu, i stalno je osiguranje, jer će jednog dana koristiti upravo toj djeci, kad i oni postanu roditelji, kad ostare i kad im bude potrebna briga njihove djece.

Solidarnost porodice i snaga porodičnih veza od ogromne je važnosti u vidiku islamskog učenja. To se proteže i dalje od porodice kao osnovne ćelije društva na šire krugove krvnih veza. U Kur'anu se to naziva "povezanost maternicama". Ljubaznost prema porodici kroz toplu brigu ili finansijsku podršku, ako je to potrebno, istovremeno je i obaveza i milostinja koja će biti nagrađena. Kad roditelji umru, djeca imaju obavezu da se za njih mole, pa čak i da održavaju veze s njihovim prijateljima, da im poklanjaju pažnju i ponude pomoć ako je to potrebno.

U islamskom učenju brak ispunjava dvije uloge, koje jedino u braku i mogu biti ispunjene. Jedna uloga sastoji se u ispunjavanju čežnje za onom drugom polovinom i sjedinjenju s tom polovinom, kako tjelesno, tako i duhovno: "*... i jedan od dokaza Njegovih jeste to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost.*" (30, 21) Druga uloga jeste produžetak vrste i osiguranje potomstva: "*Allah za vas stvara žene od vaše vrste, a od žena vaših daje vam sinove i unuke, i ukusna jela vam daje. Pa zašto u laž oni vjeruju, a Allahove blagodati poriču?*" (16, 72)

Seksualni odnosi i reprodukcija legitimni su jedino u instituciji braka. Prekoračenje izvan braka predstavlja težak grijeh, i u vidiku islamskog učenja to predstavlja povredu

zakona, ukoliko to mogu potvrditi četiri svjedoka koji moraju biti u stanju da prepoznaju prijestupnike i da posvjedoče da su vidjeli stvarni seksualni odnos nekog muškarca i žene (a ne samo naznake ili mogućnost seksualnog odnosa, koji svjedoci pretpostavljaju na osnovu vlastitog stava ili na neki drugi način). Pravni kriteriji koji su ovdje potrebni za svjedoke kako bi optužili osobu za preljubu veoma su strogi i služe da se u stvarnosti spriječe lažne optužbe u jednoj ovako ozbiljnoj situaciji koja sa sobom nosi moć razaranja porodice kao ćelije.

Vrijedno je spomena da su moralni principi čestitosti prije braka i vjernosti nakon sklapanja braka nekada dominirali u Americi i na Zapadu, ali su nakon odlaska sve više i više ljudi u ateizam i mikroteizam promjene bile neizbježne. Ateizam znači negiranje Boga, a mikroteizam znači priznavanje da Bog postoji, ali je poštovanje prema Njemu poprilično umanjeno. Mikroteisti pritom slave Boga, ali pod vlastitim uvjetima. Oni posjećuju bogomolje, ali obično za vikend, i ne dozvoljavaju Bogu da im kaže šta da urade sa svojim privatnim ili javnim životom. Ova erozija vjere izvršila je pripreme za pojavu "seksualne revolucije", kad su sve vjerske vrijednosti postale subjektom radikalne revizije.

Seksualna revolucija nije počela prije šezdesetih godina dvadestog stoljeća, kao što mnogi pretpostavljaju. Ona nije bila rezultat jedne pasivne i prirodne društvene promjene. Ona je posljedica dobro isplaniranih i ustrajnih napora onih koji su željeli promjene u društvenim običajima u pogledu seksualnih odnosa. Sve je počelo tako što je društvo pokazalo jednu iznimnu ushićenost naukom i njenim tehnološkim dometima, a sve to u svjetlu isključenja crkve iz nastojanja da se upliće u javni život. U vjeri da je nauka konačno svrgnula religiju kao izvor pravog znanja, mnogi su zaključili da je ljudski um krajnji arbitar svih međuljudskih odnosa, pa su sve tradicionalne vrijednosti podvrgnute

novim pravilima. Međutim, u žurbi i površnosti, ljudi su propustili očitu činjenicu da je ljudski um sam po sebi, i po svom pristupu, jedan nesavršen instrument, i da uz takvo ograničenje ne može dokučiti krajnje sudove poput onih koji se tiču apsolutnih moralnih standarda. Sama činjenica da čovjek stalno i marljivo traga za još više znanja i traži dalja istraživanja, priznanje je da imamo još mnogo toga da naučimo. Da smo stvarno povjerovali da posjedujemo sva znanja i da je naš um savršen, već bismo stali s istraživanjem usmjerenim ka stjecanju još više znanja o životu i onome što nas okružuje. Tada više ne bismo morali izdvajati izdašne budžete za istraživački rad. To, međutim, nije slučaj, jer o tome se u Kur'anu kaže: "*... a vama (ljudima) je dato samo malo znanja.*" (17,85)

Kako bi čovjek zamijenio Boga, između dva svjetska rata pojavio se pokret pod nazivom "moralnost bez religije". Ovaj pokret optužuje religiju, a ne ljudske greške, za izazivanje neprijateljstva i sukoba među ljudima. Članovi ovog pokreta pretpostavljali su da se visoki moralni standard može postići a da se on posebno ne pripisuje religiji, i taj standard nazvali su "neprivržena moralnost". Dok su samo neki zvanično pripadali ovom pokretu, filozofija koju on zagovara postepeno je počela da preteže kako su ljudi gubili povjerenje u religiju zbog protivrječnosti između Biblije i naučnih otkrića. Kako se religija pomjerala izvan fokusa, Bog je svrgnut, a novi kodeksi moralnosti pojavili su se tamo gdje su dojučerašnje nemoralnosti postale danas normalnosti, pa je tako sekularni humanizam mogao otvoreno objaviti da su ljudi ti koji moraju određivati ljudske vrijednosti bez bilo kakvog izvanljudskog i natprirodnog kriterija. S pomijeranjem prema materijalizmu, vrijednosti poput časti, čestitosti i čistote postale su prazne riječi i neodržive valute. Upotrijebljen je puni arsenal indoktrinacije kako bi se granice slobode proširile tako da bi mogle

uključiti određene dozvole, pa je u društvu koje naglašava individualnost svaki ljudski hir postao ljudsko pravo.

Još jedan udar na moralnost desio se kada je plimski val koji je preplavio društvo također udario i čuvare religije i njihovih vrijednosti – svećenstvo. Pogođeno svećenstvo postalo je trojanski konj, jer mnogi iz njihovih redova umjesto da otvoreno napuste religijsku bazu kako bi se pridružili zagovornicima slobodne volje, oni su se počeli baviti samom religijom kujući nova tumačenja i komentare na Bibliju kako bi ono što je bilo nezakonito i vrijedno prijekora tokom cijele historije sada učinili zakonitim i dozvoljenim. Mnogi od tih svećenika postali su žrtve klica koje su trebali odbiti. Neki su čak protumačili instituciju celibata kao suzdržavanje od braka, ali ne i od seksualnih odnosa.[21]

Rezultat je, naravno, kako se moglo i očekivati, haotično stanje u upražnjavanju seksualnih odnosa u svim društvima. Bez vrijednosti čednosti izvan braka i vjernosti u braku nastupa oskrnavljenje seksa kao jedne posebne povezanosti između muškarca i žene, pojavljuju se promiskuitetni seks, silovanja, neželjene trudnoće koje završavaju abortusom ili neželjenom djecom, koja su lišena svojih prava legitimnog postojanja oba roditelja, i javljaju se djeca koja rađaju djecu. Svemu ovome treba dodati zdravstvene rizike koji dolaze u vidu epidemijskog širenja seksualno prenosivih bolesti, bilo u pojavi novih bolesti ili u ponovnom javljanju starih bolesti, za koje se vjerovalo da su već davno pobijeđene, a čiji su uzročnici postali otporni na poznatu antibiotsku terapiju. One uzimaju visoku cijenu u društvu, posebno među omladinom uslijed povećanog promiskuiteta.

Muslimani nemaju nikakvu zabunu niti neodređenosti o tome šta je dozvoljeno u njihovoj religiji, a šta nije. Kur'an

[21] Keith L. Woodward et al., "Homoseksualci među svećenstvom", *Newsweek*, 23. februar, 1987, 58.

ostaje u originalnom sadržaju u kojem je objavljen, riječ po riječ i slovo po slovo. Kur'an je sveta riječ od Boga (nijedan prijevod ili spuštanje na papir na bilo kojem jeziku, uključujući i arapski – na jeziku Kur'ana – ne može se nazvati Kur'anom). Ono što je u Kur'anu precizirano kao moralnost ili nemoralnost ostaje tako zauvijek, i ne može se razvodniti, racionalizirati ili time manipulisati. Nema svećenstva niti učenjaka koji mogu tvrditi da su obdareni pravom ili sposobnošću da to posebno tumače. To ne znači da su svi muslimani puni vrlina i da ne griješe. Naravno, neki muslimani krše vlastitu religiju čineći grijehe i grozote, ali oni barem znaju da je to grijeh, i to će ostati na njihovoj savjesti sve dok ne prestanu s time i dok se ne pokaju Bogu.

Muslimani koji su građani nemuslimanskih zajednica suočavaju se sa stvarnim izazovom promoviranja moralnosti tamo gdje su njihova djeca okružena društvenim i moralnim normama koje se sukobljavaju s islamskim učenjem. Muslimani u tome nisu usamljeni, jer postoje Jevreji, kršćani i drugi koji drže do sličnih svetih principa i koji ulažu napore kako bi svojoj djeci prenijeli vjerovanje u njih. Saradnja u tom smjeru već je u progresu i sve se više razvija između muslimana i onih koji imaju slična uvjerenja, bilo da su svećenici, laici ili, pak, organizacije.

Način na koji mi postupamo sa svojom djecom podrazumijeva rano upoznavanje s Bogom (vidi Prvo poglavlje) i s konceptom da vjerovanje u Njega podrazumijeva da prihvatamo i da se pokoravamo Njegovim pravilima. Ako slijedimo Njegova pravila, ne uzrujava nas to što drugi to ne čine, jer kad neko stane na stranu Boga, tada je on u većini, jer sve što je On stvorio slično se podvrgava Njegovim zakonima.

Vjera njeguje samopouzdanje koje se opire pritisku vršnjaka i hirovima iskušenja. Iskaz: "Svi to rade" prestaje biti izgovor. Ovaj "vakcinacijski pristup" koji djecu utemeljuje u znanju o vjeri nastoji izgraditi njihov imunitet mnogo

prije nego što budu izloženi bolesti, bilo tjelesnoj ili moralnoj. Upravo kao što se vojnik priprema za borbu mnogo prije, a ne tokom bitke, o budućim rizicima mora se razgovarati s djetetom tako da on/ona mogu unaprijed odlučiti kakvo će stajalište zauzeti kad dođe vrijeme, ako bi bilo da ga se pozove da učestvuje u pušenju, opijanju, uzimanju droga ili seksu.

Govor o predbračnoj čistoti sadrži mnogo više od naredbe kojoj se treba pokoravati (mada, naravno, učenje nam govori da, kad Bog naredi, mi čujemo i pokoravamo se). Razgovor vođen s muslimanskom i nemuslimanskom omladinom može snažno predstaviti ovaj slučaj, mada samo na intelektualnoj razini. Na pitanje: "Ko vjeruje u jednakost spolova?", odgovor je bio jednoglasan: "Svi vjeruju." Isto je bilo i s pitanjem: "Ko vjeruje u pravdu?" Zatim je postavljena teza da bilo koji odnos između dvoje partnera, koji donosi neravnopravne posljedice za njih dvoje ne može predstavljati pravdu. I svi su se složili u mišljenju. U situaciji liberalnih seksualnih odnosa, ne dijele oba partnera posljedice na isti način, jer je ženska strana uvijek gubitnik, bilo da je ostavljena, ili da zatrudni i izvrši abortus, ili da rodi i odrekne se svog djeteta dajući ga na usvajenje, ili da rodi i cijeli život sama podiže dijete koje "nema" oca. Kad su posljedice izložene, a pitanje postavljeno: "Može li ovo biti pravda?", uslijedio je jednoglasan odgovor: "Ne, ne može!"

Pokret homoseksualizma jedna je poprilično kasna pojava u seksualnoj revoluciji. Naravno, homoseksualizam nije nikakav novi izum. On praktično postoji u svim kulturama i među svim narodima, ali obično govorimo o manjim brojevima nego danas. Utjecaj homoseksualizma je putem lobiranja i promotivnim aktivnostima u tom smislu naglo porastao u otprilike posljednje dvije decenije. Sjećam se kako sam prisustvovao akademskim konferencijama na kojima su predstavljeni neki naučni radovi, koji su, koristeći

naučnu metodologiju eksperimenta, "dokazivali" sigurnost analnog seksa. To je bilo ranih sedamdesetih godina (dvadesetog stoljeća, prim.prev.), a nalazi su za mene bili tako protivriječni jednostavnom zdravom razumu da sam, prvi put u svom akademskom životu, počeo sumnjati u iskrenost nekih naučnika. Nedugo nakon toga Američka pedijatrijska akademija objavila je da se homoseksualizam više ne treba smatrati bolešću, već se treba smatrati samo orijentacijom ili seksualnom varijacijom. Ostatak je već prošlost.

Homoseksualni crijevni *sindrom*, HCS ("Gay *Bowel Syndrome*", GBS), kasnije je opisan u medicinskoj literaturi, a zatim je udarna vijest bio AIDS, a potom je uspostavljena i povezanost s homoseksualnim ponašanjem. Uskoro je problem AIDS-a izguran iz medicinske arene, koja nije bila u mogućnosti da nametne svoja uobičajena pravila za obuzdavanje zaraznih bolesti. AIDS je postao političko pitanje, a homoseksualni lobi prerastao je u jednu političku snagu koja je bila u stanju da zastraši nosioce funkcija i političare i da zadobije podršku mnogih u medijima, umjetnosti i svećenstvu. Umjesto da se širenje AIDS-a obuzda, ono je preplavilo sve, uključujući primaoce krvi, ovisnike o drogama, *fetus in utero*, heteroseksualne kontakte sa suprugama (i drugima), kao i one koji su slučajno došli u kontakt sa zaraženim tjelesnim tečnostima. To je postala globalna epidemija koja se širi zabrinjavajućom brzinom. Muslimani saosjećaju s pacijentima oboljelim od AIDS-a i nadaju se da će imati najbolju moguću medicinsku njegu. Onima koji nisu zaraženi, preporučujemo preventivni pristup. Međutim, to nije kondom, jer ne postoji nešto što se zove "siguran seks". Jedini sigurni seks jeste čestitost prije braka i vjernost u braku.

Debata o homoseksualizmu i dalje se razbuktava. "Budi što jesi", rečeno je, "i ne stidi se toga." Mnogi mladi ljudi bezazleno počinju eksperimentirati kako bi "otkrili" šta su

oni zapravo. Punoljetnost za stupanje u spolni odnos je preduvjet, a određeni lobiji u Skandinaviji pokušavaju spustiti granicu stupanja u spolni odnos na četiri godine. "Dan homoseksualnog ponosa" godišnje se obilježava u Kaliforniji uz medijsko pokroviteljstvo. "Mjesec homoseksualnog ponosa" u nekim je školskim okruzima uspostavljen kako bi se otklonili netrpeljivost i predrasude, a porodice koje čine dvojica muškaraca ili dvije žene predstavljaju se kao alternativni oblici porodica.

Odnedavno je nauka počela istraživati moguću anatomsku ili genetsku osnovu homoseksualne orijentacije. Muslimani ovim nisu impresionirani, i za nas su stvari jednostavne: mi svoju religiju ne stvaramo, mi smo je dobili, i mi se njoj pokoravamo. Mi svoja uvjerenja nikome nećemo nametati, ali vjerujemo u istinitost učenja Kur'ana i poslanika Muhammeda, koji jasno i eksplicitno osuđuju homoseksualno ponašanje. Ma šta pojedinac mislio o svojoj orijentaciji, bez obzira na to da li neko misli ili ne misli da nosi gen "homoseksualnosti", osjećaji i želje ne mogu diktirati ponašanje. Možete osjećati gorljivu želju da nešto učinite (bilo da je riječ o homoseksualnom kontatku, ili heteroseksualnom kontaktu s osobom koja vam nije supružnik, ili da popijete alkohol ili da počinite zločin ili krađu), ali ono što osjećate ne mora biti ono što ćete uraditi. *"Kad Allah i Poslanik Njegov nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo po svome nahođenju postupiti. A ko Allaha i Njegova Poslanika ne posluša, taj je sigurno skrenuo s Pravoga puta."* (33,36) Svako ljudsko biće ima neosporan gen, bez kojeg ne može biti ljudsko biće, a taj gen zove se "gen samokontrole".

Biomedicinska etika

Ovaj dio rasvjetljava islamski pogled na pitanja koja su u prvom planu na polju bioetike, i o kojima je već poprilično uspostavljen islamski konsenzus.

PITANJA REPRODUKCIJE

Regulisanje plodnosti

Kontracepcija. U vidiku islamskog učenja dozvoljava se kontracepcija sve dok ona ne sadrži radikalno odvajanje braka od njegove reproduktivne uloge. Od vremena poslanika Muhammeda kontracepcija se koristila, ali je on bio jasan da u tome njena upotreba treba biti zajednička odluka muža i žene. Opća preporuka islamskom narodu jeste da rađaju i da muslimani povećavaju svoj broj, ali je Muhammed naglašavao i kvalitet, a ne samo puku brojnost. Jedno od njegovih poslaničkih predskazanja bilo je:

"Doći će vrijeme pa će drugi narodi nasrnuti na vas kao što gladan svijet navali na posudu s hranom." Kad je neko upitao da li je to zato što će muslimana biti malo, njegov je odgovor bio: "Ne. Naprotiv, bit će vas puno, ali ćete biti poput pjene."

Tokom islamske historije, pravnici su dopuštali planiranje porodice iz nekoliko razloga, počev od zdravstvenih i socioekonomskih mogućnosti do zabrinutosti žene da li će moći očuvati svoju ljepotu. Dozvoljene su i prirodne i vještačke metode kontracepcije uz uvjet da ne nanose štetu i da ne djeluju kao abortifacienti (da djeluju izazivajući spontani pobačaj, prim.prev.). Svaka porodica sama bi za sebe trebala odlučiti da li će koristiti kontracepciju, bez prisile i bez pritisaka. Države koje su usvojile određene politike u vezi s kretanjem broja stanovnika vjerovatno će pribjegavati širokim kampanjama edukacije da bi se osigurala pristupačnost kontracepcijskih sredstava, ali odluka mora biti prepuštena porodici.

Već smo ranije govorili o rezervisanosti prema programima kontrole broja stanovništva koji su osmislile zapadne zemlje za zemlje trećeg svijeta. Oni u zemljama trećeg svijeta svjesni su "demografskog rata", koji ima za cilj da njihovo stanovništvo liši brojčane snage ili da većinu svede na manjinu u određenim područjima. Uznemiruje ih činjenica da se kontracepcijska sredstva, koja su zabranjena u (zapadnim) zemljama u kojima su proizvedena obilno izvoze u islamske zemlje i zemlje trećeg svijeta, a koje imaju veoma kompromitirajuće sigurnosne standarde. Još ostaje da se vidi kako Zapad više ulaže u razvoj domaćih resursa trećeg svijeta kao i spremnost da se u tom cilju tamo prenesu neophodne tehnologije.

Dojenje. Islamsko učenje strogo preporučuje dojenje. Kao metoda planiranja porodice ono nije pouzdan recept

za porodice pojedinačno, ali je procijenjeno da je na jednoj grupnoj (kolektivnoj) osnovi ono moćnije kontraceptivno sredstvo od svih drugih metoda zajedno, mjereno padom stope plodnosti u zajednicama gdje žene doje. Kur'an spominje dojenje i ističe da je njegovo prirodno trajanje dvije godine.

U islamskom vidiku dojenje je više od nutritivnog procesa, ili metode planiranja porodice. Ono je "vrijednost" i prepoznato je kao način uspostave jedne posebne veze, u toj mjeri da žena koja nije majka djetetova, a koja doji dojenče, u islamskom pravu dobija poseban status, na osnovu "srodstva po mlijeku", i naziv "majka po mlijeku". Kako bi se naglasila vrijednost ovog statusa, "majčinstvo po mlijeku" izjednačeno je po statusu s prirodnim majčinstvom u smislu pravnih pravila za sklapanje braka. Kao rezultat prava djeca te žene (tj. djeca koju je ona rodila) smatraju se "braćom/sestrama po mlijeku" dojenog djeteta, i tako se među njima ne može sklopiti brak.

Kontracepcijski uložak za maternicu – "spirala". Ukoliko "spirala" služi za kontracepciju tako što će zapravo izazvati abortus, tada to nije prihvatljiv način kontracepcije. U tom slučaju, "spirala" više ne funkcioniše tako što sprečava začeće. Savremene generacije ovog proizvoda sadrže bakrenu žicu koja ispušta spermicidne bakrene jone, ili imaju hormon progesteron koji čini da cervikalni mukus zadebljava tako da spermatozoid ne može prodrijeti u njega. Oba ova načina ovih novih generacija ovog proizvoda svrstavaju "spiralu" u kategoriju kontracepcije, a ne abortusa, što je potvrdila i Svjetska zdravstvena organizacija.

Abortus. U islamskim zajednicama ne postoje lobiji koji zagovoraju "pro-život" ili "pro-izbor". U islamskom učenju se na abortus gleda kao na nešto što se potpuno razlikuje od

kontracepcije, jer ovo prvo znači povredu ljudskog života. Pitanje koje se prirodno postavlja jeste da li izraz "ljudski život" uključuje i život fetusa u maternici. Prema islamskoj pravnoj misli, život fetusa znači "ljudski život". Fetusu se u islamskom učenju priznaje status "nedovršene *dhimme*". Dhimma je pravni stav koji daje prava i obaveze, a kad je riječ o fetusu, kažemo da je nedovršena, jer fetus ima prava, ali nema obaveze. Neka od prava fetusa su:

1. ukoliko muž umre dok mu je supruga trudna, zakon o nasljeđivanju priznaje fetus kao nasljednika, ukoliko dijete bude rođeno živo. Ostali nasljednici dobijaju svoj dio u skladu s propisanim pravnim proporcijama, ali tek nakon što se dio nerođenog djeteta stavi po strani kako bi se pričekalo s njegovim rođenjem;
2. ukoliko se desi spontani pobačaj u bilo kojem dijelu trudnoće, a fetus pokaže znakove života, poput kašlja ili pokreta, a potom umre, takav fetus ima pravo naslijediti sve ono što mu je zakonski pripadalo kao nasljedstvo od bilo koga ko je umro poslije početka trudnoće. Nakon što taj fetus umre, ono što je on/ona naslijedio/la nasljeđuju dalje njegovi zakonski nasljednici;
3. ukoliko neka žena počini krivično djelo za koje slijedi smrtna kazna i ukoliko se dokaže da je trudna, tada se izvršenje njene kazne odgađa dok se ne porodi i u vremenu dok doji svoje dijete, sve dok ga ne odbije od dojenja. Ovo se primjenjuje bez obzira na trajanje trudnoće, bez obzira na to koliko rano to bilo, određujući tako da fetus ima pravo da živi još od samog početka. Ovo se primjenjuje čak i ako je trudnoća vanbračna, što pokazuje da i fetus koji je začet izvan bračnog života ima pravo na život. Sve

sekte i pravne škole jednoobrazno se drže ovakvog mišljenja;

4. postoji novčana kazna koja je tačno određena za uzrokovanje abortusa, čak i ako je abortus napravljen nepažnjom. Ovo se zove "ghorra". Ukoliko napad ili voljno činjenje prouzrokuje abortus, sud određuje odgovarajuću kaznu.

O pitanju početka života u islamskim krugovima raspravlja se od ranih dana, jer je pitanje nedopustivosti abortusa podređeno pitanju utvrđivanja postojanja života (neki prijašnji pravnici dozvoljavali su abortus do četvrtog mjeseca, neki prije sedam sedmica trudnoće, pod pretpostavkom da život još nije počeo u tim fazama trudnoće). Prije nekih deset stoljeća jedan ugledni pravnik, el-Gazali, s pravom je opisao fazu neprimjetljivog života, prije faze u kojoj majka može osjetiti život u obliku pomjeranja fetusa. Nedavni pravni kongresi ponovo su razmatrali ovo pitanje, uzimajući u obzir savremenu tehnologiju, i zaključili su da faza života nekog pojedinca koja se može nazvati njegovim početkom treba zadovoljiti sljedeće kriterije: 1) da je to jedan jasan i strogo definiran događaj; 2) da pokazuje glavne odlike života: rast; 3) da ukoliko se njegov rast ne prekine, on će prirodno napredovati kroz sljedeće faze života onako kao su nam one poznate; 4) da on posjeduje genetički obrazac koji je karakterističan za ljudsku rasu općenito, kao i za jedinstvenog i posebnog pojedinca, i 5) da mu nije prethodila bilo koja druga faza koja kombinira ove prve četiri. Očito je da se ovi postulati odnose na oplodnju.

Međutim, abortus je dozvoljen ukoliko bi nastavak trudnoće predstavljao ozbiljnu prijetnju za majku. Šerijat smatra da je majka korijen, a da je fetus izdanak, koji se treba žrtvovati ukoliko treba spasiti korijen. Postoje i oni koji zagovaraju proširenje dopustivosti abortusa da bi se pokrili

drastični slučajevi urođenih anomalija i fetalnih bolesti koje su nespojive s održivim životom ukoliko se takvi abortusi izvedu prije trudnoće od četiri mjeseca.

Sterilizacija. Osim ukoliko se ne radi zbog jasnih medicinskih indikacija, na sterilizaciju se gleda bez odobravanja. Međutim, sterilizacija je dozvoljena ženi koja ima razuman broj djece i koja se približava kraju svog reproduktivnog doba. Oboje supružnika, i muž i žena, trebaju dati dobrovoljni pristanak, nakon što su se dobro obavijestili o posljedicama, bez ikakvih obećanja da je zagarantovano uspješno vraćanje postupka ukoliko kasnije promijene mišljenje. Niti jedna vladina mjera ne bi trebala vršiti pritisak na ljude da se podvrgnu sterilizaciji. Doktori imaju pravo odbiti izvođenje operacije, osim ukoliko su uvjereni da je to u najboljem interesu pacijenta.

Liječenje neplodnosti

Nastojanja pojedinca da dobije potomstvo opravdana su, a pribjegavanje potrebnim sredstvima u tom cilju je dozvoljeno, pod uvjetom da se time ne krši Šerijat.

Umjetna oplodnja. Umjetna oplodnja dozvoljena je samo ako sperma pripada mužu. Sperma donora ne može se koristiti, jer je rađanje dozvoljeno samo u okvirima bračnog ugovora i među elementima (bračnim drugovima) tog ugovora.

In vitro oplodnja. Ovaj postupak, poznat i kao tehnologija "bebe iz epruvete", islamski je prihvatljiv sve dok se odvija između muža i žene, to jest u okvirima bračnog ugovora. Bračni ugovor treba da je važeći i postojeći. Kako udovištvo

ili razvod dovode do raskida bračnog ugovora, slijedi zaključak da žena ne može ostati trudna pomoću sperme svog umrlog ili bivšeg muža koja se čuva u bankama sperme. Uključivanje neke treće strane koja nije muž, odnosno žena, a koja je nosilac genetičkog materijala (sperme ili jajašceta) nije dozvoljeno, jer to bi značilo upadanje u bračni ugovor kojim su bračni drugovi spojeni. Upotreba "tuđe sperme" i "tuđeg jajašceta" ili "tuđe maternice" (koja bi iznijela embrion bračnih drugova) nije dopuštena.

Surogat majčinstvo. Surogat majčinstvo, u kojem neka žena u svojoj maternici nosi fetus nekog drugog para, potpuno je neprihvatljiv u vidiku islamskog učenja. To zahtijeva trudnoću izvan zakonitog bračnog ugovora. To, također, ima za ishod dihotomiju majčinstva između genetičkih i bioloških komponenti, a one bi trebale biti jedinstvene. Neslaganje o pravima roditeljstva između žena koje su bile uključene u surogat majčinstvo dovelo je do pravnih i drugih problema u Americi. Ugovor kojim se odlučuje o sudbini bebe zasigurno je nehuman, jer bebu tretira kao kakvu robu. Pokazalo se da posljedice mogu biti dalekosežne i da nisu još potpuno prepoznate, jer do sada u historiji nije bilo primjera gdje žene voljno odaberu da iznesu punu trudnoću i porođaj s primarnom namjerom da svoju bebu daju nekom drugom. U većini slučajeva ovo se dešava uz ugovorenu cijenu, koja "majčinstvo" kao "vrijednost" svodi na "imovinu". Ukoliko to postane ustaljena praksa, njeni dugoročni efekti na međugeneracijske veze postat će destruktivni.

DONIRANJE ORGANA I TRANSPLANTACIJA

Kur'an kaže: "... *ko god spasi jedan život kao da je spasio cijeli svijet.*" (5,32) Vjerovatno ne postoji bolji način od transplantacije doniranih organa tamo gdje vitalni organi zakazuju da se ovaj koncept primijeni. Do ovog zaključka došlo se nakon sinteze islamskih pravila.

Nanošenje štete ljudskom tijelu, bilo živoj ili umrloj osobi, načelno se protivi pravilima islama. Slijedi da bi bilo nedopustivo zarezivati tijelo živog donora ili umrle osobe i tako pribaviti organ koji treba donirati. Međutim, treba se pozvati na dva pravna pravila koja će riješti ovu dilemu. Prvo je pravilo "potreba je iznad zabrane", a drugo je da "od dva zla treba izabrati ono manje ukoliko se oba ne mogu izbjeći." Budući da je spašavanje života potreba koja nosi više značaja od očuvanja integriteta tijela živog donora ili umrle osobe, i budući da je povreda koja će nastati na tijelu donora manje zlo od puštanja pacijenta da umre, procedura doniranja organa i transplantacije je dozvoljena. Ona ne bi trebala donora izlagati opasnosti, u mjeri u kojoj se to medicinski može utvrditi. Treba voditi računa o principu slobodnog pristanka donora (ili srodnika prvog koljena za umrlog donora), i to bez bilo kakvog pritiska prilikom davanja saglasnosti za doniranje organa.

Transplantacija nervnog tkiva. Nedavna istraživanja daju nadu da bi se transplantacija nervnog tkiva mogla koristiti za liječenje nekih bolesti. Ona predstavlja dozvoljeno sredstvo ukoliko se kao izvor uzima moždina nadbubrežne žlijezde ili životinjski fetus, ili ljudski fetus koji je spontano pobačen, a potom umre prirodno. Nije dozvoljeno žrtvovati živi ljudski fetus za te svrhe. Također se može koristiti tkivo

fetusa nakon dozvoljenog abortusa (poput razloga spašavanja života majke). Stvaranje fetusa ili izvođenje abortusa u cilju transplantacije nije dozvoljeno.

Fetus anencephalus. Fetus anencephalus pojavljuje se kao urođena malformacija pri čemu plodu nedostaje svod lobanje i skalpa, uz najčešće odsustvo ili ozbiljnu nerazvijenost velikog i malog mozga. Fetus može na svijet doći živ, ali će naposlijetku umrijeti unutar određenog vremena, a sve može potrajati nekoliko dana. Sve dok živi, ovaj fetus ne bi se trebao koristiti kao izvor organa za transplantaciju. Također je nedozvoljeno izazivanje njegove smrti. Može se održavati na vještačkom disanju da bi se njegova tkiva zadržala zdravim dok ne nastupi smrt, i tek je tada prihvatljivo uzimanje njegovih organa.

Transplantacija spolnih žlijezda. Nije dozvoljeno drugoj osobi transplantirati testise koji su sposobni za proizvodnju i otpuštanje sperme, niti jajnike sposobne za ovulaciju, jer bi to dovelo do zabune u smislu geneologije, kao i u smislu začeća bebe gametima koji nisu ujedinjeni kroz određeni brak supružnika, jer će takva sperma i jajašca uvijek pripadati donoru, a ne primaocu. Sterilne spolne žlijezde koje ne proizvode gameti, ali su hormonalno aktivne, ne podliježu ovoj zabrani, ali njihova upotreba nema posebno mjesto u kliničkoj praksi.

DEFINICIJA SMRTI

Određivanje trenutka smrti očito je važno za rješavanje određenih medicinskih pitanja, poput određivanja dopustivosti ukidanja vještačkog održavanja u životu ili uzimanja nekog vitalnog organa za transplantaciju (poput srca). Dalje ono ima direktnu vezu s pravnim pitanjima, poput raspodjele nasljednih dijelova ukoliko dva ili više

nasljednika umru zaredom, kao i u određivanju početka pričeka za udovicu koja mora sačekati određeno vrijeme poslije smrti muža prije nego se preuda (četiri mjeseca i deset dana, ili, ukoliko je trudna, do kraja trudnoće).

Nedavni kongresi pravnika prihvatili su novu definiciju smrti na osnovu totalne moždane smrti (uključujući i smrt produžene moždine), iako se neke fiziološke funkcije održavaju zahvaljujući vještačkom održavanju. Nova definicija postala je moguća primjenom procesa "analogije" jednog starog pravnog pravila koje je poznavalo koncept smrtne povrede. Naime, prije mnogo stoljeća zauzet je stav da ukoliko je osoba izbodena što je za posljedicu imalo izlazak njegove/njene utrobe, to je smatrano smrtnom povredom, iako je žrtva, možda, i dalje činila pokrete i davala druge znakove života na izmaku, što se tehnički naziva "pokretima ubijene osobe". Ukoliko bi neko drugi prouzrokovao (potpunu) smrt takve žrtve, optužba za ubistvo i dalje bi bila usmjerena na prvog napadača, a drugi napadač bi se također suočavao s optužbom, ali ne za ubistvo. Osobama kod kojih je nastupila moždana smrt, čiji se tjelesni organi/sistemi održavaju, to jest vještački se čuvaju, dat je status osobe koja ima "pokrete ubijenog", uz razumijevanje da bi povratak u život naučno bio nemoguć. Stoga se isključivanje vještačkog održavanja na životu ne bi smatralo krivičnim djelom u ovakvom slučaju, niti bi predstavljalo krivično djelo uzimanje (svježeg i živog) srca takve osobe u svrhe transplantacije pacijentu čije je srce oštećeno bez mogućnosti oporavka.

EUTANAZIJA

U Holandiji je eutanazija dobila i zakonsko uporište. U Americi je u dvije savezne države orgnizovano glasanje o eutanaziji, pa prijedlog za dopuštanje eutanazije nije prošao, mada lobi koji zagovara eutanaziju postaje sve jači. Islamsko učenje ima vlastito jasno određeno mišljenje o eutanaziji.

Ljudski život. Svetost ljudskog života osnovna je vrijednost onako kako ju je propisao Bog čak i prije pojave Musaa, Isaa i Muhammeda. Govoreći o ubistvu koje je počinio Kabil ubivši svog brata Habila (oni su sinovi Ademovi), Bog u Kur'anu kaže: "*Zbog toga smo Mi propisali sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini - kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva - kao da je svim ljudima život sačuvao.*" (5,32) Kur'an također govori: "... *ne ubijajte onog koga je Allah zabranio ubiti, osim kada to pravda zahtijeva.*" (6,151 i 17,33) Šerijat ide u sitne detalje kad definiše uvjete pod kojima je uzimanje života dozvoljeno, bilo u ratu ili miru (u smislu krivičnog prava), sa strogim preduvjetima i predostrožnostima da bi se ograničila upotreba ove mjere.

Postoji li pravo na samoubistvo? Islam na samoubistvo ne gleda kao na pravo, već kao na prijestup. Kako mi nismo sami sebe stvorili, mi i nismo vlasnici svoga tijela. Ona su nam povjerena na brigu, njegovanje i čuvanje. Bog je Vlasnik života, Onaj Koji život daje, pa se tako Njegova prava da dā i uzme život ne smiju povrijediti. Pokušaj samoubistva predstavlja zločin i teški grijeh u islamskom učenju. Kur'an kaže: "... *i jedni druge ne ubijajte!* (u Izvorniku pri-

jevod ovog dijela kur'anskog stavka u engleski glasi: "... Ne ubijajte sebe!" - prim.prev.) *Allah je, doista, prema vama milostiv.*" (4, 29)

Kako bi upozorio na opasnosti od samoubistva, poslanik Muhammed je rekao: "Ko se baci s planine pa se ubije, taj je u džehennemskoj vatri, u nju se vječno strovaljuje, zauvijek, stalno. Ko kuša otrov *(ko se otruje)* pa se tako ubije, otrov će mu biti u ruci da ga kuša u vatri džehennemskoj vječno, zauvijek, stalno! Ko se ubije željezom, njegovo željezo bit će mu u ruci, njime će se udarati po stomaku u vatri džehennemskoj vječno, zauvijek, stalno."

Eutanazija, "ubistvo iz milosrđa". Šerijat je pobrojao i precizirao uvjete koji uzimanje života čine dopuštenim (to jest pobrojani su izuzeci od principa nepovredivosti ljudskog života). Među tim uvjetima nema "ubistva iz milosrđa", niti se na osnovu tih uvjeta ono dopušta. Ljudski život ima unutrašnju vrijednost da bude poštovan bezuvjetno, bez obzira na druge okolnosti. U vidiku islamskog učenja ne postoji koncept života koji nije vrijedan življenja.

Nije dopušteno opravdanje uzimanja života da bi se spriječile ili izbjegle patnje. Poslanik Muhammed nas uči: "Među onima prije vas bio je neki čovjek u ranama, izgubio strpljenje, uzeo nož i presjekao njime vene na rukama, iskrvario i umro. Na to je Bog rekao: 'Preduhitrio me Moj rob u onome što sam mu odredio, pa mu zabranjujem (ulazak u) Džennet!'" Za vrijeme nekog vojnog pohoda neko od muslimana je poginuo, pa su ashabi Poslanika hvalili njegovu hrabrost i spretnost u borbi, ali, na njihovo iznenađenje, Poslanik reče: "Njegovo mjesto je u Džehennemu." Kada su ga upitali, ashabi su saznali da je taj čovjek bio teško ranjen, pa je dršku svoga mača stavio u zemlju, a prsima svojim pao na oštricu, izvršivši tako samoubistvo.

Islamski kodeks medicinske etike[22] koji je odobrila Prva međunarodna konferencija o islamskoj medicini, kaže: "Ubistvo iz milosrđa, poput samoubistva, nema podršku osim u ateističkom pogledu na svijet, koji smatra da poslije života na Zemlji ne slijedi ništa. Zahtjevi za ubistvom kako bi se izbjegli teški bolovi u bolesti bez nade također se odbacuju, jer skoro da nema boli koja se ne može u velikoj mjeri pobijediti lijekovima ili prikladnom neurooperacijom..."

Štaviše, bol i patnja imaju i svoju transcendentnu dimenziju. Strpljenje i izdržljivost su vrijednosti koje se u islamu visoko cijene i obilno nagrađuju: "*... samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni*" (39, 10), kao i: "*... i strpljivo podnosi ono što te zadesi – dužnost je tako postupiti.*" (31, 17)

Poslanik Muhammed kazivaše: "Neće zadesiti nijednog muslimana ni bol, ni briga, niti žalost, pa čak ni bol od uboda trna, a da mu za to Allah ne bude oprostio grijeh. Učinit će da s njega otpadaju grijesi, kao što lišće opada s drveća."

Kad sredstva za ublažavanje boli ne djeluju, duhovna dimenzija zna biti vrlo učinkovita prilikom pružanja podrške pacijentu koji vjeruje da će prihvatanje i trpljenje neizdržljive boli biti njegov/njen ulog na onome svijetu, onom stvarnom i vječnom svijetu. Osobi koja ne vjeruje u taj budući svijet ovaj način utjehe ne može pružiti podršku, ali onima koji vjeruju, eutanazija sigurno neće pomoći.

Finansijski faktor. Nema sumnje da su troškovi održavanja u životu ljudi koji su smrtno bolesni ili senilni razlog za brigu, i to u tolikoj mjeri da su se neki zagovornici eutanazije pomjerili s koncepta "prava na umiranje" na koncept "dužnosti umiranja". Oni tvrde da kad je ljudska mašina proživjela svoje produktivno razdoblje, njeno održavanje

[22] *Islamic Code of Medical Ethics* (Kuvajt: Islamska organizacija medicinskih nauka, 1981), 65.

predstavlja neprihvatljivo opterećenje na proizvodni dio društva i te se zastarjele mašine treba riješiti, odjednom, umjesto da je se pusti da ona propada postepeno.[23]

Islamskom učenju je ovakva logika potpuno strana. Vrijednosti imaju prioritet u odnosu na finansijske računice. Briga o slabima, starima i bespomoćnima vrijednost je sama po sebi za koju bi ljudi trebali biti spremni da žrtvuju vrijeme, trud i novac, a to, naravno, počinje s vlastitim roditeljima: *"Gospodar tvoj zapovijeda da samo Njemu robujete i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: 'Uh!', i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: 'Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali!'"* (17,23-25) Kako je takva briga vrijednost koju je naredio Bog i za koju On nagrađuje i na ovom i na budućem svijetu, vjernici na nju ne gledaju kao na trošak, već kao na investiciju. U jednom materijalističkom društvu u kojem se sve vrti oko novca ova logika nema nikakvog značenja, što nije slučaj s društvom vjernika koje je okrenuto vrijednostima i svjesno Boga.

Kad sredstva pojedinca više ne mogu pokriti troškove brige to postaje, prema islamskom učenju, zajednička odgovornost društva, pa se finansijski prioriteti trebaju ponovo preispitati kako bi vrijednosti imale prednost u odnosu na zadovljstva (ljudima obično više zadovoljstva pričinjava obazrivost prema vrijednostima nego upražnjavanje luksuza). Preduvjet ovome je, naravno, kompletna moralna i duhovna reorijentacija društva koje se ne drži ovih premisa.

[23] Atalli, Jacques. *La medicine en accusation.* Citirano u Michel Solomon, *L'Avenir de la Vie*, Zbirka *Les Visages de L'avenir.* (Paris: Seghers, 1981), 273-275.

Kliničke situacije. U jednom islamskom okruženju pitanje eutanazije obično se ne pojavljuje, pa i ako se pojavi, odbacuje se kao religijski nedozvoljeno. Pacijent bi trebao dobiti svaku moguću psihološku potporu i samilost od porodice i prijatelja, uključujući i duhovne (religijske) vođe pacijenta. Ljekar u ovom također učestvuje i propisuje terapijske mjere za olakšanje boli. Dilema se pojavljuje kad se doza lijeka protiv bolova koja je neophodna za smanjenje boli približava ili podudara sa smrtonosnom dozom koja može dovesti do smrti pacijenta. Potrebna je pronicljivost ljekara da bi se ove situacije izbjegle, ali, s religijskog stanovišta, ključno je pitanje doktorova namjera: da li je htio da ubije ili da olakša bolove? Namjere su s one strane zakonske procjene, ali, prema islamskom učenju, to pitanje ne može promaći sveprisutnom vidu Božijem, Koji, prema Kur'anu, *"zna poglede koji kriomice u ono što je zabranjeno gledaju, a i ono što grudi kriju."* (40,19). Grijesi za koje se ne može dokazati da čine krivično djelo izvan su nadležnosti suda, ali ostaje da se za njih odgovara Bogu.

Traženje lijeka za bolest obavezno je u vidiku islamskog učenja, prema dva hadisa Poslanika: "*Tražite* sebi *lijeka*, jer Svevišnji Allah nije spustio bolest, a da nije spustio i *lijek* za nju", kao i: "*Vaša tijela imaju* svoja *prava nad* vama". Ali kad lijek više ne daje nadu, prestaje biti obavezan. Ovo se odnosi kako na operacije, tako i na farmaceutske terapije, a, prema većini učenjaka, i na opremu za vještačko održavanje u životu. Na obične potrebe koje ima svaka živa osoba i koje se ne svrstavaju u kategoriju "liječenja" gleda se različito. One uključuju hranu i piće i uobičajenu njegu i staranje, i one se ne smiju uskratiti sve dok je pacijent živ.

Islamski kodeks medicinske etike (str. 67) kazuje: "Međutim, u njegovoj/njenoj odbrani života, ljekaru se preporučuje da utvrdi granice i da ih ne prekorači. Ukoliko je naučno dokazano da se život više ne može oporaviti, tada

je uzaludno predano čuvanje pacijenta u jednom stanju vegetacije primjenom velikih mjera ili očuvanjem pacijenta dubokim zamrzavanjem ili na neki drugi vještački način. Ljekar ima za cilj da očuva život, a ne proces umiranja. U svakom slučaju, ljekar ne bi trebao poduzimati aktivne mjere kako bi okončao pacijentov život."

Komentar

Rasprava o eutanaziji ne može se izdvojiti od totalne ideološke osnove bilo koje zajednice. Muslimani će, naravno, zato što vjeruju u Boga i, u od Boga propisan Šerijat imati drugačiji pogled na ovo pitanje od drugih koji ne vjeruju u Boga, ili od onih koji priznaju Boga, ali Mu negiraju autoritet da nam kaže šta možemo, a šta ne možemo uraditi. U velikom dijelu savremenog kršćanstva koncept odvojenosti crkve od države otišao je tako daleko da sada znači isključenje Boga iz svih poslova koji se tiču čovjeka, iako ti koncepti nisu isti.

Iskustvo sa eutanazijom u nacističkoj Njemačkoj u dvadesetom stoljeću otvorilo nam je oči. Ovu praksu podržali su, razvili i primijenili ljekari najvišeg reda inteligencije i profesionalnog statusa. Kad se konceptu "život koji ne zaslužuje da živi" već jednom progledalo kroz prste i kad je bio prihvaćen, položeni su temelji svim vrstama odluka koje su naposlijetku dovele do strahota koje su uslijedile. Lobi koji zagovara eutanaziju nanovo se organizovao u Nizozemskoj i za cilj ima Evropu i Ameriku. Njihovi protivnici pod znak pitanja stavljaju navodnu slobodnu volju pacijenata, koji se već nalaze u ličnoj tuzi, tada se moraju suočavati sa saznanjem da njihova bolest i njega predstavljaju teret njihovim porodicama, kako u psihološkom, tako i u finansijskom smislu. Štaviše, saglasnost koju daje porodica može podlijegati mogućem sukobu u interesima. Sada su iscrtane

borbene linije, i ostaje da se vidi kakav će ishod uslijediti. Međutim, ovo je konflikt koji je u islamu izbjegnut zbog njegove ogromne teološke snage.

GENETSKI INŽINJERING

Genetski inžinjering naročito je privukao opširne diskusije među islamskim učenjacima, zbog izraza u Kur'anu o "*mijenjanju Božijeg stvaranja*". Prema Kur'anu, nakon što je šejtan iskušao Adema i Havu tako što su pojeli plodove zabranjenog stabla, bio je zaprepašten kad je vidio da su se pokajali i da im je oprošteno, te da im je ukazana čast da kao Božiji namjesnici nose misiju naseljavanja planete Zemlje. Šejtan je tada zamolio Boga da mu da još jednu priliku da bi dokazao da se ljudima naposlijetku ne treba vjerovati. Kad mu je Bog dao dozvolu da čovječanstvo iskušava (jasno naglašavajući da će moći iskušati samo one koji odaberu da ga slijede), šejtan je otkrio neke od svojih spletki kako bi ih zbunio, govoreći: "*Ja ću se, sigurno, potruditi da preotmem za sebe određen broj Tvojih robova, i navodit ću ih, sigurno, na stranputice, primamljivat ću ih, sigurno, lažnim nadama, i, sigurno, ću im zapovijediti pa će stoci uši rezati, i, sigurno, ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati!*" (4, 118-119) Ovaj ajet ostavio je dubok utjecaj na presude islamskih učenjaka i na mišljenja ljekara u vezi s pitanjima sličnim ovome. Naprimjer, ovaj ajet uzet je u obzir kod pitanja operacije promjene spola, pri čemu muškarci žele sebe pretvoriti u žene, i obratno. Iako se ovaj ajet očito odnosi na takve radikalne i neprirodne operacije, postoji konsenzus da se on ne može uzimati kao apsolutna i radikalna zabrana genetskog inžinjeringa. Ukoliko bi se otišlo predaleko, u pitanje bi se doveli mnogi oblici istinski korisnih operacija koje rješavaju zdravstveni problem, a koje u sebi sadrže određene promjene Božijeg stvaranja.

S naučnim razvojem genetskog inžinjeringa pojavila su se mnoga etička pitanja. Stvaranje novih zaraznih bakterija za upotrebe u biološkom ratu predstavljalo je uzrok zabrinutosit u ranim sedamdesetim godinama (dvadesetog stoljeća, prim.prev.) kada je prvi put opisana tehnologija promjenjive DNK. Takva primjena očito je pogrešna. Primjene u dijagnostici, poboljšanju, liječenju ili sprečavanju nastanka genetskih oboljenja prihvatljive su i preporučene. Zamjena gena je u suštini transplantacija, mada na jednom molekularnom nivou. Farmaceutske mogućnosti genetskog inžinjeringa mogu otvoriti ogromne perspektive u liječenju mnogih bolesti, a njegove mogućnosti u poljoprivredi i stočarstvu mogle bi pomoći da se riješi problem gladi širom svijeta.

Glavna briga u vezi s genetskim inžinjeringom leži u domeni nepoznate i nepredvidive budućnosti. Mogućnost presađivanja gena ne samo tjelesnih ćelija već i embrionalnih ćelija, čime se utječe i na buduće generacije, mogla bi se kasnije povezivati s tragičnim, iznutra potaknutim mutacijama. Rizici nuklearnog zračenja nisu bili očiti neko vrijeme, niti su se štete koje su nastale mogle popraviti, a cijena upotrebe genetskog inžinjeringa mnogo je ozbiljnija.

Usađivanje genetskog materijala jedne vrste u drugu zapravo znači stvaranje jedne nove vrste s miješanim karakteristikama. Ukoliko se nastavi ovo bezobzirno traganje, uz čovjekovu stalnu želju da sazna ono nepoznato sve dok ono ne postane poznato i ono nedostižno, sve dok ne postane dostižno, čovječanstvo bi se moglo suočiti s oblicima života koji će se tek pojaviti na biološkoj pozornici. Ukoliko se to dogodi, naučnici će vjerovati da je sve pod kontrolom, a zapravo to neće biti tako. Manipulisanje ljudskim potomstvom može se proširiti i izvan oblasti borbe protiv bolesti, u cilju uzgoja fizičkih karakteristika koje se smatraju poželjnim, a to može dovesti do elitatizma i diskriminacije

(normalnih) pojedinaca koji nemaju te karakteristike. Još bi gore bilo pokušati manipulisati ponašanjem tako što će se izdvojiti gen koji uvjetuje određeno ponašanje. U vidiku islamskog učenja odlučno se osuđuje pokušaj čačkanja u ljudsku ličnost i njenu sposobnost posjedovanja lične odgovornosti.

Tehnologija genetskog inžinjeringa sama po sebi privlači veliki kapital za investicije, a investitori će neizbježno tražiti maksimalni finansijski povrat. Mnogi su naučnici svoje kule od bjelokosti već zamijenili zlatnim kulama, a duh otvorene i altruistične saradnje s poslovnim tajnama i patentiranjem života. Moralni pozivi već su upućeni nošeni jednakošću, pravdom i općim dobrom. Vjerovatno je došlo vrijeme jedne široke javne debate i mogućeg donošenja jednog etičkog kodeksa o genetskom inžinjeringu. Predstoji nam jedna duga priča koja se tek počinje otkrivati.

Epilog

Bila bi prava šteta kad bi se ova knjiga jednostavno pročitala, a zatim bila odbačena u stranu kao i sve druge. Čak i ako pronicljivi čitalac vjeruje u svaku riječ koju sam napisao i na tom se zaustavi, bit će da sam promašio svrhu. Ako se spoznajna faza ne pomjeri na psiho-motornu fazu, moja misija ostat će nedovršena. Ako znanje koje je predstavljeno na ovim stranicama ne proizvede nikakva osjećanja (u srcu čitaoca) i ako nema svoju refleksiju u ponašanju, onda će ono ostati sterilno poput stabla koje ne daje plodove.

Srca ne podnose vakuum i moraju biti popunjena ljubavlju, mržnjom ili indiferentnošću. U svojoj poodmakloj životnoj dobi, i nakon cjeloživotnog istraživanja, razmišljanja i shvatanja moje islamske vjere, osjećam da mi je srce prepuno ljubavi. To je jedna nespecifična ljubav kojoj nije pripisana nikakva adresa. Osjećam ljubav prema ljudima, životinjama, pticama, drveću, stvarima, prema Zemlji i univerzumu u kojem živimo, i duboko u svom srcu poželim da je ona zarazna.

Ljubav ne može biti zamjena za politiku, ekonomiju, industriju, upravljanje, za rad i poslovne poduhvate, pa čak ni za rat. Ali ono što uvijek pokreće ljudska djela su njihovi stavovi, tj. njihova raketna rampa. Do sada su ti stavovi uglavnom bili sebičnost, pohlepa, uvjerenje i neosjetljivost, koji, nažalost, djeluju i na individualnom i na internacionalnom nivou. Kad bi se to moglo promijeniti, tada bi svi bili

sretni, čak i oni koji bi žrtvovali svoj životni stil za zajedničko dobro svih ljudi.

Filozofija ljubavi kao osnovne motivacije nije nova, ali u našem vremenu većina je ljudi ne uzima ozbiljno. Ona se proteže preko religije i rase, pa otuda značaj njenim pristalicama da se protegnu kako bi se ujedinili. Nije zastrašujuće biti u manjini, ukoliko kriva dobrote stalno raste. To je potreba koju osjeća cijelo čovječanstvo. Ljudima je dosta materijalističkih rješenja i obmana ateizma. Postoji duhovna žeđ koja teži da bude ugašena. Kad bi jedna kritična masa onih koji su spremni da teže za dobrotom i pristojnosti u životu preuzela inicijativu, ona bi mogla pokrenuti lančanu reakciju sveobuhvatne snage. Svijet bi se mogao promijeniti. Ali promjena se nikada neće dogoditi bez marljivog i nesebičnog napora onih koji vjeruju u njen značaj.

Završit ću islamskim pozdravom: neka je mir na vas!

Glosar

Allah. Arapsko vlastito ime za Jednoga Boga, Stvoritelja i Gospodara univerzuma, Boga Ademovog, Nuhovog, Ibrahimovog, Musaovog, Isaovog, Muhammedovog i svih ostalih poslanika.

Allahu ekber. Bog je veći od bilo čega/koga. Ovu sintagmu ponavljaju muslimani u vrijeme *ezana*, tokom klanjanja, kao i kada žele iskazati pokornost i hvalu Bogu u bilo koje doba.

Bajram. Svečanost ili slavljenje. Muslimani imaju dva bajrama, prvi kojim proslavljaju kraj posta u mjesecu *ramazanu*, a drugi kojim se prisjećaju pokornosti Bogu poslanika Ibrahima. Muslimani proslavljaju ova dva bajrama posebnim zajedničkim klanjanjem, davanjem milostinje i okupljanjem porodice i prijatelja.

Hadis. Zabilježene izjave poslanika Muhammeda, koje su njegovi ashabi pamtili i zapisivali, a koje su kasnije sabrane u različite zbirke. Od svih zbirki najautentičnije su zbirke Buharija i Muslima. Druge autentične zbirke su zbirka Muveta, te zbirke Nesaija, Madže, Tirmizija i Ebu Davuda. Kad se govori o *hadisima*, ponekad se koristi i izraz "tradicija". Poslije Kur'ana, *Hadis* predstavlja drugi glavni izvor islamskog prava. Nauka o *hadisima* veoma strogo provjerava autentičnost svakog Poslanikovog hadisa, kao i pouzdanost onih koji ih prenose.

Hadž. Hodočašće u mjesecu zul-hidži, posjeta Kabi, to jest prvoj Kući koju je sagradio Ibrahim sa svojim sinom Ismailom da bi se u njoj veličao Bog. Na tom mjestu nastao je i danas poznati grad Meka (u Saudijskoj Arabiji). Hadž se završava obredom žrtvovanja (*idul-adha*) i obavezan je za sve muslimane koji ga sebi mogu priuštiti u fizičkom i finansijskom smislu da ga bar jednom za života obave.

Idžtihad. Doslovno "naprezanje", u islamskom pravu znači ulaganje krajnjih napora kroz pravno argumentovanje i promišljanje o nekom problemu ili pitanju da bi se utvrdio stav islamskog učenja i

stvarne namjere, posebno kad nema posebne upute u originalnim izvorima (Kur'anu i Sunnetu).

Imam. Onaj koji predvodi zajedničko klanjanje/molitvu ili je izabrani vođa neke zajednice.

Indžil. Knjiga koju je objavio Bog poslaniku Isau (Isusu) kao uputu sinovima Israilovim. Više ne postoji u cijelosti, ali je moguće da su dijelovi originala ostali sačuvani u evanđeljima.

Islam. Doslovno "pokornost" ili "predanost". Islam označava pokornost i predanost Bogu. Islam također znači "mir", potcrtavajući da čovjek može samo kroz pokornost Bogu postići vlastiti mir i mir s drugim Božijim stvorenjima koja ga okružuju. Oni koji vjeruju i prakticiraju islamsko učenje zovu se muslimani(ma). Kur'an nas uči da su svi Božiji poslanici, od stvaranja čovjekovog, u tom smislu, bili muslimani, i da je njihova suštinska poruka čovječanstvu bila islam, to jest poruka mira i pokornosti Bogu.

Kaba. Doslovno "kockasta građevina". Kaba je prva džamija koju su sagradili poslanik Ibrahim i njegov sin Ismail u Meki, da bi se veličao Bog.

Kur'an. Posljednja knjiga koju je objavio Bog kao uputu i milost cijelom čovječanstvu. *Kur'an* potvrđuje ono što je ostalo od autentičnih objava Božijih, vodi čovjeka ka veličanju Boga, podučava čovječanstvo o Njegovoj istinskoj Biti i Njegovoj ostavštini čovječanstvu, i objašnjava stvarnost i svrhu našeg života na Zemlji. Objavljivan je poslaniku Muhammedu preko meleka Džibrila u periodu od dvadeset i tri godine.

Post/savm. Post je obavezan za muslimane/muslimanke tokom mjeseca *ramazana* i preporučena je dodatna praksa tokom ostatka godine. Post muslimane uči pokornosti Bogu, strpljenju u teškim vremenima i samilosti prema siromašnima. Kao vid ibadeta, post je jedno intenzivno duhovno iskustvo koji savjesnim muslimanima/muslimankama omogućava da prodube svoj odnos s Bogom.

Ramazan. Deveti mjesec islamskog kalendara, tokom kojeg se odrastao i zdrav musliman/muslimanka moraju suzdržavati od hrane, pića, seksualnih odnosa od zore do zalaska sunca. *Ramazan* dolazi jedanaest dana ranije svake godine, što je blagodat, jer tako muslimani i sjeverne i južne hemisfere imaju priliku postiti i duge i kratke dane.

Salat/klanjanje. Pet propisanih obaveznih klanjanja u islamu, u kojima muslimani izgovaraju dijelove iz Kur'ana, saginju se i padaju ničice slaveći Boga. *Salat* održava muslimane u stalnoj vezi s njihovim Stvoriteljem, podsjećajući ih istovremeno na njihovu višu moralnu i duhovnu misiju u životu.

Sunnet. Doslovno "praksa" ili "primjer", *sunnet* se sastoji od djela i izjava poslanika Muhammeda, i jedan je od glavnih izvora islamskog prava.

Šehadet. Izjava vjere, to jest izjava da nema boga osim Jednog Istinskog Boga i da je Muhammed Njegov rob i poslanik. Jedini preduvjet kako bi osoba postala musliman/muslimanka jeste izgovaranje šehadeta s ozbiljnom uvjerenošću u ono što se izgovara.

Šerijat. Islamski zakon, izveden iz *Kur'ana*, *sunneta* poslanika Muhammeda i pravnog argumantovanja (*idžtihada*) u pitanjima koja nisu posebno određena u prva dva izvora.

Šiija. Doslovno "pristalica, sljedbenik". Označava manjinu među muslimanima koja vjeruje da je Alija, rođak i zet Poslanikov, legitimni nasljednik Poslanikov, i da ima prednost u odnosu na Ebu Bekra (prvog halifu) ili u odnosu na nekog drugog. Iako se sa ostalim muslimanima slažu oko osnovnih principa islamskog učenja, *šiije* su ipak zadržale svoj identitet kao posebna religijska grupa.

Šura. Međusobno savjetovanje. Muslimanima je u Kur'anu naređeno da odluke donose kroz proces *šure* (međusobnog dogovaranja), što uključuje odabir vođa kroz javno davanje mandata, to jest ovlaštenja, kao i savjetovaje vladara s onima koje oni predstavljaju kad donose odluke koje će imati određene učinke na njih. Muslimanske vlade imaju obavezu da slijede načelo *šure*. U islamskom učenju nema mjesta diktaturi.

Zekat. Doslovno "(pro)čišćenje" i "rast". Zekat je obavezan za sve muslimane koji posjeduju imetak iznad njihovih opravdanih osnovnih potreba. Od tog imetka koji prelazi osnovne potrebe oni daju 2,5% siromašnima i onima koji su u stanju socijalne potrebe.

Indeks

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-1

HATHOUT, Hassan
Čitanje muslimanskog uma / Hassan Hathout ; s engleskog prevela Naida Hota-Muminović. - Sarajevo : Dobra knjiga, 2013. - 165 str. ; 20 cm

Prijevod djela: Reading the muslim mind.

ISBN 978-9958-27-158-8

COBISS.BH-ID 20813830

S vremena na vrijeme pojavi se knjiga koja je u stanju da preoblikuje razmišljanje čovječanstva. Svako doba ima svog mislioca. ***Čitanje muslimanskog uma*** takva je knjiga. Dr. Hassan Hathout kreće od obične opaske – život prirodnog bilingvalca, koji pripada dvjema kulturama, (ljekar, koji je rođen u Egiptu, u početku je živio u Britaniji, a zatim u Sjedinjenim Državama već više od decenije) dovodi ga da zaključi da se „o islamu na Zapadu zna ono što islam nije".

Ova enciklopedijska ličnost (doktor medicine, mislilac, govornik, pjesnik) zaputio se kako bi poveo čitaoca na jedno sveobuhvatno putovanje kroz islamsko učenje. Za potrebe ovog putovanja on nam daje jednu pronicljivu i preglednu anatomiju islamskog života. On, također, britkom jasnoćom, daje unutrašnji vodič – razotkriva korake uma na djelu iza prakse, razotkriva duh iza slova, obrazloženje i Apsolutni Razum, Boga.

Za nemuslimane i one koji slijede ono što dr. Hathout prikladno naziva judeo-kršćansko-islamska svjetska tradicija u širem smislu ovo putovanje djeluje prosvjetiteljski i potiče na razmišljenje. Za muslimane ono će nanovo učvrstiti njihovo vjerovanje i ponuditi im da dobiju žive i pravovremene odgovore na najsvježije dileme u vezi sa životom u novom milenijumu.

Čitanje muslimanskog uma obuhvata ključna pitanja našeg doba iz islamske perspektive. Dr. Hathout u ovom mudrom, toplom i nadahnjujućem djelu govori čovječanstvu kao publici u dobu sebičnosti, „mikroteizma" i bezbožništva. Kroz svoj prodorni poziv nade autor tvrdi da kad se „minimalna kritična masa" okrene razumijevanju i saradnji, moguća je i stvarna promjena.

Biti poznat po onome što neko zaista jeste nije ništa drugo do osnovno ljudsko pravo, primjećuje dr. Hathout. Tako je ovdje islam predstavljen onakvim kakav on zaista jeste, i svijet kakav on zaista može biti.

Amerikanci će sigurno pozitivno odgovoriti na iskrenost i otvorenost ove knjige. Ova knjiga često pokazuje prodornu mudrost koju je u stanju da posjeduje um... (Frank Vogel, Harvard Law School)

Ova knjiga imat će važnu ulogu u učionicama u kojima se izučavaju religijske studije, uključujući i moju vlastitu učionicu. (Crear Douglas, Odsjek Religijskih studija, California State University, Northridge)

Dr. Hathout govori o živim pitanjima koja pripadnici nereligioznih zajednica mogu ignorirati. ...On vodi čitaoca na putu intelektualnog diskursa koji su prethodno obznanili veliki muslimanski učenjaci poput Imama el-Gazalija. (Sulejman Nyang, Howard University)

9 789958 271588

